

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTA

THAISZ ANDRÁS.

VII. KÖTET.

PESTEN,

KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

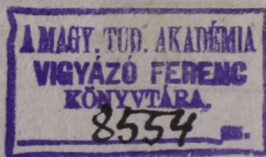
Megjelent September 30. 1831.

304278

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

*Gróf Szécheny István
Hitel,*

F O G L A L A T.

	lap.
Az Előjelekről a' régi Görögeknel és Rómaiaknál. Edvi Ill és Pál.	1
Alapmondás. Ponori Thewrewk József.	27
A' négy élet-kor. H. J.	28
Kisétálás Posenból az austriai határra. (Vége). Mindszenty Antal.	29
Liza után. Takácsy Józsa.	59
A' Honfi. Zábori Záborszky Alajos.	60
Rotari István Burián Pál.	62
Julia feltámadása. Árvaffy Béla.	64
Alapmondások. Ponori Thewrewk József.	102
A' vendégszeretés jutalma. (Ovid után). Fel-Apáthi Molnár Sándor.	103
A' nyul, és békák. Bóta János.	105
Népdal. A' füredi halászegény. Árvaffy Béla.	106
Az ugar és tarló földeken és lekaszált réteken való közös legeltetésről, 's helységlegelőkről. Gr. Benyovszky Zsigmond.	107
A' Busongó. Árvaffy Béla.	128
A' Szarándokok. Pfeffel után. M. A. S.	129
Az és Ez.	131
Bilincsem.	—
Arány. Árvaffy Béla.	—
Jelességek: E. I. P.	132
Alapmondás. Ponori Thewrewk József.	133
Felelet. Döménynek a' közhasznu esméretek tárában lévő muzsikai czikkelyek iránt tett észrevételeire. Jakab.	134
Epigrammák. Szeget szeggel.	140
— — Szemözőn.	—
— — Vendégmarasztás. Hrabovszky Dávid.	—
Panaszim. P . . . hoz. Zábori Záborszky Alajos.	141
Rejtett szók. — — — — —	144
Könyv-vizsgálat. Shakspeare Remekei. Magyarul, Döbrentei Gábor által. Első Kötet. Macbeth. A. Balogh Sámuel.	145

Az Előjelekről a' régi Görögeknél és Rómaiaknál.

Azon babonák közé, mellyeket a' régi Görögök és Rómaiak a' bálványozás védelme alatt gyakoroltak, tartozandók a' sok előjelek is. Ezek részint olyak voltak, hogy e' végre rendelt nyilvános hivatalu férjfiaktól (Augur, Auspex, Aruspex) a' község innepies összegyűlésének színe előtt magyaráztattak; részint olyak, mellyeket minden egyes ember maga is észre vehetett. Ez utóbbiakat Simon és Fréret francia tudósok, a' szép tudományok és művészségek Academiájának néhai tagjai, külön összegyűjtötték, és ugyanezen Academiának emlékeztető dolgaiban (Memoires) világ eleibe bocsátották. Dolgozatjaikat Banier használta és bővítette; végre pedig ennek híres könyvét *) Schlegel Adolf lefordítván sok böcses jegyzetekkel igazította. 'S ezt a' sok ügyes kezek általment munkát közöljük itten, érd. Olvasóink kedvökért; a' kutatók felidézését kihagyván készakartva.

Nyolcz nemeiket állithatni az előjeleknek. — Az elsőhez tartoznak a' véletlen szóejtések; 's ezek viszont kétfélékre osztathatnak: vagy olyakra t. i., mellyeknek honnét eredésök nem tudatott, és a' mellyek ezen okból Istenek szózatának neveztettek; vagy olyakra, mellyek felől nyilván volt, hogy emberektől bocsáttattak. Amazok féle volt p. o. ama' szózat, melly (a' nélkül, hogy fel lehetett volna fő-

---

*) Lásd: Banier, la Mythologie, ou les fables expliquées par l'histoire, Paris, 1738. 4. Vol. III.

dezni, honnét eredt,) a' Rómaiaknak a' Gallusok közelítését hírül adta, mellynek aztán Ajus Locutius név alatt templomot is építettek. Nem különben az az Istenek szózatja, melly egy földindulás után Juno templomából hallatott, az Istenek haragjának kiengesztelésére intett, és Junónak a' *moneta* (intő) melléknevet szerezte meg. Mégis: az a' nevezetes kiáltás a' tengeren, Tiberius császár idejében, mellyről Plutarch hosszasan emlékezik. Hajósok utazván Ázsiából Olaszországba, mikor Arcadia (Pan tisztelésének főhelye) és Epirus mellett hajókáztak, ezt a' kiáltozást hallották: „A' nagy Pán meghalt!” A' mit midőn hírül hoztak Rómába, Tiberius nem tudván a' Pánt kire vélni, nagy aggodással tudakozódott felőle a' bölcsektől; de nem tudták kielégítőleg felvilágítani. Épen ekkor szegztetett fára Krisztus, mint őt erről Pilátus értesítette. Bizonytalan lévén tehát, nem az volna e a' nagy Pán, azt a' tisztességet adta neki, hogy a' római Istenek közé bevétette. — Emberszóziati előjelek azok voltak, mellyek az embernek, hazul kiindulván, legelőször füleibe jöttek. Ezekre tehát mindenkor figyeltek, vagy néha egyegy sclávot állítottak ki az utszára, hogy szókat lessen, és a' legelsőben hallottakat hozza hírül. Továbbá előjeleket következtettek azon szókból is, mellyeket a' gyermekek játék-közben mondtak, és a' reájok halgatók vagy jóra vagy roszra elmagyaráztak. A' történetből ejtett szókhoz számlálándók az ollyak is még, mellyeket azok magok hoztak elő, kiket az általok adatott előjelek főképen illettek; a' nélkül, hogy tudták volna, miként jövendőlik azzal magok, tulajdon sorsaikat. Így Crassus hadi seregét nem kis nyugtalanságba hozta ama' szó, mellyet szájából ugyan Crassus csusztatott ki; melly szerint t. i. a' hidat le akarná szedetni, hogy a' katonák közül senki vissza ne térhessen. Lampridius írja, hogy Alexander Severus, katonájit hadba vezérelvén, hozzájuk intézendő beszédét így kezdte: „Miután Elagabal császár megölettetett;” a' mit szerencsét-

len előjelül vettek. — Caecilia, Metell consulnak leánya, midőn nénje leányát férjnek adni készült, ez eránt előjelt kerestetett. Maga egy széken üldögelt; huga pedig, a' menyaszszony, mellette állt. Hoszszu halgatás után az elfáradt leányszó kérte nénjét, engedné meg neki, hogy széken magát kevesig kinyugodhassa. Mellyre nénje imigy felelt: „Igenis, gyermekem; áltengedem neked a' helyemet.” Nem sokára (ugymond Cicero) ez az előjel bételjesedett. Caecilia meghalálozott, és férje a' leányt vette feleségül. — Ugyan Cicero beszéli Paulus consulról, hogy midőn arra lett bizva a' Perseus ellen indított hadnak viselése, és ő a' gyűlésből haza tért: leánykája Tertia fölötte szomoruan ment eleibe. Atyjának e' kérdésére: „Mi lelt, édes Tertiam? Miért vagy olly igen szomorú?” a' leány ezt felelte: „Jaj! édes atyám, Persa oda van!” Tudniillik egy ilyen nevű kis ebe döglött meg neki. Az atya e' véletlen szokat, előtte való szándékának szerencsés előjelül magyarázta; és nem is csalatkozott. — A' nyilvános isteni szolgálatok, áldozások 's t. e. körül épen nagy vigyázat volt, nehogy valaki rosszsz jelentésű szót ejtsen. Az állat-áldozást más szóval mint *macrare*; az égetést mással mint *adolere*; a' beleknek égő oltárra tevését vagy tengerbe-hajítását mással, mint *porricere*; az augurok megszentelt helyeiket mással mint *effari*, *effatus*; az égi jelből, dörgésből, villámlásból veendő jövőndölést mással mint, *de coelo servare*, — nem volt volna szerencsés kifejezni. A' herold (ἑρμῆς) ilyen alkalommal mindig kikiáltotta, hogy nyelvére kiki vigyázzon, és vagy halgasson, vagy csak *bona verba*-t szóljon. „*Favete linguis, quisquis ades!*” Vagy így: „*Parcito linguis!*”

Második nemét az előjeleknek tették a' test némelly részeinek megrázkódásaik, nevezetesen a' szemekéi, szemöldekéi és a' szivéi; mellyekre a' kik különösen ügyeltek *Salisatores* néven hivattattak. A' jobbik szemnek és szemöldnek megrázkódása szerencsés; de a' szívnek rázkódása vagy erős

dobogása gonosz előjel volt, mert (Melampus szerint) barátnak árulkodását jövendelte. A' kis-uj körmének viszketése vagy reszketése a' jobbik kézen, roszzs jövendőt mondó jelnek esmértetett.

Harmadik neme az előjeleknek, éspedig a' roszzszaknak, volt a' fül csöngése, és a' valahonnét gyakran hallani képzelt zöreje. Innét származott a' régi epigramma:

Garrula quid toties resonas mihi noctibus auris?

Nescio, quem dicis nunc meminisse mei.

Az az:

Csacska fül, olly gyakran mit csöngeszsz éjszaka nékem?
Nem tudom én, ki lehet olly szives emlegetöm.

Negyedik neme gyanánt az előjeleknek tartatott a' tüzszenés, melly a' Rómaiaknál ha reggel, nem jót, de ha délest történt, jót jelentett. A' régi Görögeknél pedig mindenkor szerencsés előjel volt; és görög dámának hizelkedőbb complimentet nem egykönnyen mondhatott valaki, mint, ha neki azt monddotta, hogy születésekor a' szerelem Istenei tüszkölttek. Plutarch beszéli Themistoclesről, hogy mikor ez az admirál-hajón áldozott, királi familiából való három nagy tekintetű foglyok állittattak eleibe. Euphrantides, a' jósló, épen akkor gyujtotta el az áldozatot. Magas fényes lánggal égett ez; 's midőn a' jósló az idegenekre szemét vetné, az alatt jobb kéz felől valaki még tüszszentett is. Melly sok jó jelekre Euphrantides megragadván Themistocles kezét, győzedelmet ígért neki. Ellenben midőn Timotheus fővezér, hajós seregével ki induló félben volt, és egy valaki magát eltüszszentette: a' kormányos tüstént azt parancsolta, hogy maradjon a' sereg vesztég helyben; és a' hajó-nép semmiképen nem bátorkodott beszállani a' hajóba. De Timotheus abba nem ütközött meg, és hajó-népét is arra bírta, hogy e' botránkozást meggyőzte, — azt adván nekik eszökre, valjon lehetne e' csudálni, ha ennyi temérdek számu ember közül valakire épen most

érett a' tüszszenés. — Mivel tehát a' tüszszenés ilyen kétértelmű előjel volt, tehát ezt szokták hozzá mondani a' Görögek *Zeus σωσος*, Zeüs segiljen meg; a' Rómaiak, *salve*, idvez légy, — a' mit akkor is elmondtak, midőn egyedül voltak. Tiberius, komor ember letére is, e' kívánást szorosan megvárta, kívált midőn kocsikázott. Szintén szentnek tartott a' tüszszenés, és az eránta viseltető tiszteletet majdnem imádásig vitték. Kitészik ez leginkább Xenophonnak egy történetéből, melyben ő azt Istenségnek nevezi. — Olly régi szokás pedig a' tüszszenés kori jó-kívánás, hogy annak eredetét már Aristoteles nem tudta előadni. Alkalmasint *physicai* oka lehet. A' tüszszenés t. i. egészségben az agyvelő melegének és jóllétének, betegségben pedig gyakran jó crízisnek jeléül tartatván, méltónak ítéltetett a' körül-állók complimentjére.

Ötödszer akárminémű véletlen esés, — habár képszobroké volt volna is az, — mindenkor szerencsétlen előjelnek ítéltetett. Mikor Nero udvarában, az uj évre teendő áldozási készülétek közben, a' Laresek felczifrázott képszobraikat eldöntötték, és azokat Januárius első napjára kelve úgy találták: ezt azon császár közel-halála jelenségéül vették. Az Istenek képszobraira épen különösen figyelmeztek; és mind azt, valami rajtok történt, jövendőlés gyanánt magyarázták. Pauzaniás írja, hogy Diánának egy felfegyverzett képszobra, melyről a' paizs magától leesett, ezzel a' meszszeniei lakosoknak megjövendőlte, miként fognák őket meggyőzni a' Lacedaemoniak. — Ide tartozó rossz jel volt, ha a' háztól kiinduláskor az embernek lába az ajtó-küszöb-ben megbotlott. E' balvéleményre sok helyek czéloznak a' régi költők írásaikban. Ovidius p. o. Laodamiával ezt iratja Protesilaushoz (Heroid. Ep. XIII. 87.):

Cum foribus velles ad Trojam exire paternis,
Offensum in porta signa dedisse pedem.

Az az:

Hogy hazul Trójába akartál indulni,
Lábad botlása lett jel, jövőt tanulni.

Caesárnak földre bukkanása is emlékezetes, midőn az afrikai partra kilépett a' hajóból. Melly eset hogy rosszsz előjelül ne magyaráztassék, hirtelen feltalálta magát Caesar, és tettétvén, mintha azon földre-bukkanást készakartva tette volna, megölelte a' földet és így kiáltott fel: „Oh kedves föld, végre elértelek!” — Arra is figyeltek, mellyik lábbal lépjenek elsőben: a' jobbikkal e, melly szerencsét, vagy a' ballal, mely szerencsétlen jövőndőt jelentett. Olly balvélemény ez is, melly a' régi íróknak hasonlóképen sok helyeiket felvilágítja, mint p. o. Virg. Aen. VIII, 361. Juven. Sat. X, 5. — E' nemhez számlálандó rosszsz előjel az is még, midőn a' székről felkelvén felső ruhájok megakadt; továbbá, ha a' lábbelik felhuzásakor a' huzó-kötők csekély megerőltetésre kicsovadtak vagy ketté szakadtak; és végre, ha cseléd a' lábbeliket elcserélte, úgyhogy vagy a' bal lábbelit tolta először a' jobbik lábra, vagy a' jobbik lábbelit a' balog lábra. Augusztus császár erre fölöttéb sokat tartott. Azért midőn egykor balog lábbelijét úgy elforgatva adták lábára: ebből azt hitte, hogy ez valami lázadást jelentene katonáji között, — a' minek kiütése csakugyan kevésben is mult el.

Hatodik neme a' rosszsz előjeleknek, bizonyos személyeknek vagy állatoknak egymással öszvetalálkozása volt. Ha reggeli időn Szerecsennel, törpével, heréltel, éktelen testalkatu emberrel találkozott öszve valaki: már akkor mindig viszzzatért utjáról azonnal, és azon az egész napon otthon maradt. Nemkülönben ha valakinek kigyó, farkas, kölykes kutya vagy róka, és macska jött eleibe; vagy, ha egeret hallott czinczogni: mind ez bal szerencsét jelentett. A' nyul, melly az utas előtt keresztül futott, már a' régi időkben is viszzszakergette a' babonás embert. De legkivált ha menyét ugrott fel valahol, már az képes volt egy egész gyülést is eloszlatni, és folytatását más napra halasztani. Az oka e' balvéleménynek igen furcsa és épen hozzá illő. Tudniillik ezen állatocskának görög

neve γαλη, e' szóval δικη (igazság, igazság - kiszolgáltatás, ügy, pör,) ισοψηφον volt, az az: e' két szónak számot jelentő betűiből éppen ugyanazon szám jött ki, ugymint negyvenkettő. A' fekete ló a' szent irási prófétziákban fordul elő rozsosz előjelképen: Zakar. VI, 2. Jelen. VI, 5.

Hetedszer voltak nevek is jó vagy gonosz jelentésűek. Nagy félelmes aggodással vigyáztak arra, hogy az első katonák, kiket egy laistromba irtak; a' gyermekek, kik az áldozatok körül szolgálatot tettek; azok, kik templomot szenteltek, — szerencsés nevűek legyenek. Ellenben irtóztak az olly nevektől, mellyek valami szomorú vagy kellemetlen dolgokat jelentettek. Amazokféle nevek voltak p. o. Salvius, Longinus, Statorius; emezek félék Curtius, Minutius, Furius, Hostilius. Szintén az olly személyek neveiből is előjeleket következtettek, kik velők öszvetaláltak, vagy az embert fontos szándékban biztatták. Így midőn a' Samiusok Leutychides spartai királt követek által meghivatták, hogy őket a' Persák tiránságától szabadítaná meg: a' Lacedaemoni királ a' követek egyikének nevét tudakozta, — akár történetből csak, akár szánt-szándékkal, hogy abból előjelt vehessen ki. Jó szerencsére a' követnek neve éppen Hegesistratus (seregvezérlő) volt. 'S alig, hogy magát a' követ megnevezte, imigy válaszolt Leutychides: egy seregvezérlőnek előjelét elfogadom. — Midőn Augustus az actiumi csatához késztelődött, vele egy számárhajtó találkozott öszve egy számárral. Ennek nevét kérdvén Augusztus, azt vette feleletül, hogy őmagának Eutyclus, szamarának pedig nikon neve. Mivel tehát az ember a' jó szerencséről, a' terhhordó állat viszont a' győzésről volt elnevezve: mindkettőnek az a' tisztelet jutott részül, hogy érczből készült képszoبراik azon templomba tétettekbe, mellyé Augusztus a' megnyert ütközet után tábor helyét változtatta. — Benevent városa, melly azelőtt a' háborgó tenger miatt Malevent-

nek *) hivattatott, nevét ugyan efféle babonának köszönheti. Valamint Epidamnum városa is, mivel damnumról (kár) viselt nevet, ezt Dyrrhachiummal felcserélni kényszerítettetett. — Vespasián, midőn Alexandriában a' Serapis templomában imádkozott, áhitozását végezvén hirtelen hátra fordult, és mögötte megpillantotta Basilidest a' főbb rangu Egyiptomiak egyikét. Ez a' név, melly megmagyarázva királfiat jelent, reá nézve annyival is inkább annak előjele volt, hogy császárrá fogna lenni, mivel fontos okokat talált, e' tüneményt isteni látásul venni. Ugyanis tudta, hogy akkor az az ember nemcsak több napi járó földre távol vagyon tőle, hanem, hogy az Alexandriába jövéstől még nyavalya miatt is tartóztatik. Mi több; kiküldött követei által bizonyossá tette magát a' felől is, hogy Basilides azon órában, mellyben neki megjelent, valósággal nyolczvan római mértföldnyire volt messze a' várostól. — Alexander Severus körül valami különös gyanánt jegyzették meg, hogy minden nevek Nagy Sándoréival egyezőek voltak. Ugyanis nemcsak ő maga e' császár Sándor, hanem szoptató dajkája is Olympia, nevelő atyja pedig Filep nevet viseltek. — Ibycus nevezetű költőnek egy szolgáját Herculesnek hívták. De ez az ő uri neve szomorú előjele volt halálának; mert ő is, mint Hercules, elevenen égettetett meg. — Egyéberánt a' név-adásról általjában megjegyezhetni, miképen azt az emberek legelsőben is mindigárt olly babonától indittatva kezdték, hogy gyermekeik mentesek maradjanak az igézésektől.

De ha az efféle előjeleket mind együl-egyig összeírni akarnók, bennök véget nem érnének, és leg-

---

*) Hasonló nevű hely, de a' melly nevét eleitől fogva változatlanul megtartotta, amaz újabb időkben nagy hirre kapott mulató vár Páris mellett: *Malmaison* (roszsz ház). Kedvencz lakhelye volt Napoleon elválasztott hitvesének Josephinának, ki azt kertekkel ékesítette. 1244-ben még nem volt több egy puszta kis majorháznál; és akkor vette nevét, mivel olly helyen feküdt, honnét a' Normannok (9. századb.) beütéseiket tették. Josephine ott tölté el napjait is, ott is halt meg. Az egyesült seregek 1815. oda is benyomulván, feldúlták és földig elpusztították.

főlebb is belőlők azt tanulnók, hogy a' régipogányok babonája határokat nem esmért; 's kivált a' Rómaiaknál alig fordult elő az emberi életben csak egy nevezetes cselekmény is, mellynek kedvéért előjelekhez nem folyamodtak; csak egy is, melly körül azokat megvetni merészelték volna. Ez a' figyelem különösen minden vallási szertartások és nyilvános cselekmények körül találta helyét; mind a' mellyekhez ime' bévezető igékkel fogtak: „quod felix, faustum, fortunatumque sit.” A' Görögek ezen formulákkal szoktak élni: θεός, θεός; vagy: ευ πατοίμεν; vagy: εσται μεν ευ; vagy: εσται μεν αγαθη τυχη. Cselekedték ezt házasságkor, gyermek születésekor, utra induláskor, vendégségnél 's t. e. Nem is érték be még azzal, hogy a' jelekre figyeltek; hanem kedvezők lévén el is kellett őket fogadni az által, hogy érettek az Isteneknek hálát adtak, és bétélésökért könyörögtek; sőt esdekletek, méltóztatnának más ujakat bocsátani, mellyek az előbbieket megerősitenék. Ellenben ha a' jelek gonoszok voltak, olyankor azért kellett imádkozni, hogy foganatjokat hárítsák el. Különös Isteneik voltak pedig a' Rómaiaknak és Görögeknek, kiknek akkor könyörögtek és áldoztak, mikor a' gonosz jeleket elfordíttatni vagy bétélésöket megeleiteni akarták. Nevök Aurrunci, vagy Aurruncani volt; amaz ó latán szótól aurruncare, (eltávoztatni, elfordítani). Görög nevök is αποτροπαιοι, vagy αποφορπηται, ugyanazt fejezi ki. — De az Istenek segítségül-hívásán kívül sok egyéb módokhoz is nyultak, a' rosszsz előjeleknek megorvoslására. Ha p. o. valami rosszsz beszédnek vagy kellemetlen tárgynak sikerét akarták elrontani, csakhamar egyet pöktek; mintha azt a' mérget, mellyet beszívtak, viszont kiakarták volna vetni. Majd ezt mondták annak, kitől a' rosszsz beszéd eredt: εις κεφαλην σου (a' magad fejére! — t. i. szálljon). Majd követ hajigáltak azon dologra, melly gonosz előjelt adott. Ha állat volt, azt megölték, csudás szüleményeket, mellyek mint rosszsz jelek ijedséget okoztak, elégettek szerencsétlen fá-

val, az az ollyannal, melly a' földalli (καταχθονιος) Isteneknek volt szentelve, p. o. cziprussal; vagy tengerbe vetették őket. Így egy huhogó bagoly, — melly eleintén a' Capitoliumon, utóbb a' város körül szerte széllyel hallatta szavát, — a' madarász kezébe kerülvén, elevenen megégettetett és hamva a' Tiberisbe elszóratott. — Midőn valamelly Volsei városban egy olly gyermek született, melly nagyságára négy esztendőshez hasonlított: a' városiak e' csudajel magyarázására Hetruriából vitettek haruspexeket, kik azt magok eleibe állittatván, miután jól szemügyre vették, csudajelnek magyarázták és azt rendelték, hogy egy ládácskába elevenen rekeszszék bé, vigyék a' tengerre és dobják bele. Melly rendelés egész pontossággal teljesített is. — Ha pedig teljességgel nem lehetett elkerülni az ollyan szókkalélést, mellyek szerencsétlen előjelűek voltak: ollyankor nagy félve aggódva mesterkedtek azon, hogy a' szókat lágyítsák, és valamennyire lehetséges, azt a' rosszsz ideát, mellyet természetikép magokkal hoznak, távoztassák. A' helyett tehát, hogy mondták volna: ez vagy ez az ember meghalt, — így szóltak: vixit (élt). Athenében a' tömlöczet háznak; a' hohért nyilvános embernek; a' Furiákat jótékony vagy tisztességes Istennéknek; a' mi pedig szintén furcsa, az eczetet méznek, az epét édesnek, a' majmot szépnék nevezték. És így cselekedtek más egyéb dolgokkal is.

Nyolczadszor: minden előjelek között leggonoszabbak voltak a' *csudajelek* (prodigia), mellyekre nézve a' pogány vallás legnagyobb czeremoniákat is rendelt. Ha valamelly csudajel után holmi szerencsétlen eset adta magát elő: már ekkor csalahatlanul azt hitték, hogy ennek az volt oka, vagy legalább hirdetője. Plinius és Valerius Maximus egy sereg illyen csudajeleket hagytak írva; Julius Obsequens pedig szintén egy csomóba öszvegyűjtötte azokat. Livius, Halicarnassi Dionyz és más történetírók is, sehol el nem mulasztják, mind azon csudajeleket munkáikba beiktatni, mellyekről az

általok hasznolt évkönyvekben tudósítást találtak, mindazon gyászos eseteket is jegyzésbe tenni, melyek amazokra következtek. Nem azért, mintha az efféle csudajelek a' pogányságban általános hitelt nyertek volna. Az értelmesebbek szívök szerint nevettek mind ezeken, mind az oraculumokon. Livius sok helyen értesít, hogy csak a' babonás község jött miattok ijedségbe. Magok ama' jeles történetírók felől sem kell ingyen is gondolni, mintha ők az illy esztelenségeket valóban hitték volna. Hanem fel kellett azokat venni munkájokba az ő publicumjokra való tekintetből. A' csudajeleknek, mint a' község rémségeinek, a' nyilvános dolgokba nem kevés befolyássok volt. Azonkívül nem is minnyája költemény, hanem közülök sokak valóan természeti történetek, melyek részszerint az által lettek rettentők, hogy ritkán fordultak elő; részszerint az által, hogy természeti okaikat megmagyarázni nem tudták.

Mindazon csudajeleket, melyekről a' régi írók emlékeznek, leginkább két rendre oszthatni fel. Az *első rend* a' pogányság azon csudajeleit foglalja magában, melyek megfejtése lehetetlennek látszik a' nélkül, hogy természetfölötti okhoz folyamodnánk. Illyen volt többek között az, melyet a' Penates Istenekről beszéltek, és a' melyet Halicarnassi Dionyz így ad elő. „Alba Longa építésekor valami „bámulatos csudajel tapasztaltatott. Hogy egyszer „már a' templom és a' szent hely, azon Istenek el- „fogadására megkészült, melyeket Aeneas Trójából „magával hozott, és Laviniumban felállított: a' kép- „szobrokat bevitték a' templomba. De más napra „kelve ugyanazon helyen lelték őket, és ugyan- „azon talpköveken, melyekről azelőtt estve elvi- „tettek, — jóllehet a' kapuk éjjel bezárolva voltak, „és a' falon sem látszatott nyílás. Most őket Lavi- „niumból másodszor is oda vitték nagy pompával, „miután az Istenek engesztelése végett áldozatot „nyujtottak: de nem sokára azután viszont Lavi- „niumban előbbi helyöken lettek.”

E' sorba kell számlálni amaz ó Istenségnek a' Terminusnak és a' mellette álló Juventas Istennének képszoobraikat, mellyeket a' Capitolium építésekor semmi módon nem lehetett elmozdítani helyekről. Továbbá az Actius Naevius történetei, a' ki (mint mondják,) borotvával egy tüzkövet ketté részsztantott, hogy Tarquinius Priscus római királynak hitlenkedését meggyőzze, ki az augurokat és hetruriai jóslókat megvetette. Mégis: a' Lucia nevű vestalis szűz története, ki ártatlan voltának bizonyosságára a' Tiberisből szitával merített vizet; és egy másik vestalis szüzé, Claudiaé, ki rossz hirbe keveredvén, azt azzal czáfolta meg, hogy a' Tiberis torkolatjába megérkezett, de ottan egy zátonyon elakadott pompás hajót, — melly Phrygiából Cybele képszoobrát hozta, és a' mellyet onnét semmi erő ki nem mozdithatott, — pusztán övezeténél fogva a' kikötő partjára huzott. Valamint ama' vestalis szűznek Aemiliának esete is, ki azt a' szent tüzet, mellyet nemvigyázásból ki hagyott alunni, köntöse szárnyával és fátyolának a' hamvakra-vetésével szerencsésen ismét felélesztett.

Ez első rendbeli csudajelek közé tartozik ama' két fejrparipás lovagoknak (Castor és Pollux Istenségeknek *) tüneménye, kik az időben, mikor Posthumius dictator mármár veszélyben forgott a' győzödelem elvesztése eránt, a' regilli tónál láttattak; és a' Rómaiak mellett mindaddig harczoltak, mignem a' csata meglett nyerve. Ugyanezen Tyndaridák megjelenése kegyes csudajelül szolgált a' Görögek ama' költőjének Simonidesnek is. Azon istenült hősek t. i. hálásoknak akarván magokat mutatni e' költő eránt: midőn ez egykor Scopásnál ebédkezett, őt a' szobából kihivatták. Simonides

---

*) Castor és Pollux, iker-testvérek; Tyndarusnak, spartai királynak maradékai (Tyndaridák); nemző atyjok Jupiter volt, kihez jeles tettek által hasonlítottak is (dioscuri). Az argonauták között a' legerősebb bajnokok voltak; honnét védő Isteneikké lettek a' hőseknek. — Az *Anactok* névalatt esméretes Istenségek közül is ők voltak a' legfőbbek.

kijöven, nem talált ugyan senkit, de élete meglett mentve; mert abban a pillanatban az ebédlő palota öszveroskadt, és agyon zuzta a vendégeket házi gazdáikkal együtt.

Ide való volna imez a csudálatos eset is, mellyről Livius csufolkodva emlékezik. Junónak képszoira Veji pusztulásakor valamelly ifju ember-től megkérdetvén, akarna e' Rómába menni: fejével biczczentett, azt jelentvén ezzel, hogy volna reá kedve. Sőt a' jelenvoltaknak nem kicsiny bámulássokra, feleletet is adott, hogy oda örömost elmenne. — Cybele képszoira is, midőn azt Attalus a' Rómaiaknak kiadni nem akarta, temploma belsejéből hallatott oly szót, hogy ő Rómába menni ohajtozik, mert az méltó minden Istenek lakhelye lenni *). Fortunának képszoira, melly az aszszonyoknak és névszerint Coriolánus anyjának volt szentelve, e' szókat mondta: „Szentelésemkor semmi hiba nem esett.” (Rite me, matronae, dedicastis.)

*) Az ostrom alá vett városok felől olly halvéleménnyel voltak a' Rómaiak, hogy azokat be nem vehetik, 's b'e sem szabad venniök, hanemha azoknak védő Isteneiket segítségül hívták, vagy (a' mi még bizonyosabb foganattal járna,) arra bírták, hogy helyöket elhagyván költözzenek őhozzájok. 'S ez volt az evocationak (ki hívásnak) egyik neve. Cselekedtek pedig az illy kihívást e' végre készült különös hymnusokkal és énekekkel, mellyeket *κλητικοί*-nak neveztek, 's millyenek Orpheus és Proclus hymnusai. Mikor pedig már a' veszélyen álltestek, és a' kihívott Istenre többé szükségök nem volt, akkor ismét vissza-hagyták őket költözni, elutazásokhoz kísérő (*αποπεμπτικοί*) hymnusokat énekelvén, minémüket hagyott Bachilides. Külön védő Istene volt pedig mindenegy nemzetnek és városnak; p. o. a' Hetruscusoké Semo-Sancus; Sabinusoké Sancus, Thusciu-oké Tages; Syria tartományáé Astarte, 's a' t. A' védő Istenek igaz neveiket nagy őrizkedéssel titkolni is szokták. A' Rómaiak mély titokban tartották, mellyik Isten védelme alatt álljon Róma, és a' pontificiumi törvényben meg volt parancsolva, hogy a' római Isteneket nevöken ne nevezzék. A' Capitoliumon egy paizs függött, mellynek felírása ez volt: „Róma városa őrangyalának; akár férjfini akár aszszonyi nemen légyen is az.” Valerius Soranus életével a' keresztfán lakolni kényszerült, hogy ezt a' nevet elárulta. E' titkolózásnak is pedig az a' babonás félelem szolgált alapul, hogy ellenségei (mellyektől környülvétetre volt mindenfelől,) isteni tiszteletbeli evocatiók által védő Isteneiket eltálálnák varazsolni, és így Rómát minden szerencséjétől megfosztani.

E' sorba állítandók azon esetek is, midőn ökre megszóllamlottak. Ezeket Plinius gyakran előfordultaknak és igen szokottaknak írja. Ollyankor a' római tanács szabad ég alatt ült öszve. Minnyájok között legnevezetesebb Domitius consul ökre, melly Róma építése után 558-dik esztendőben érthető világos szókkal mondta volna ezt: „Róma, őrizkedjél!”

El nem mellőzendő az a' paizs (Ancile) is, melly Numa Pompilius uralkodása alatt menyből alá esett, és pedig Plutarch szerint, egyenesen Numa kezeibe; Halicarnaszsi Dionyz szerint ellenben a' királi palotában találtatott, a' nélkül, hogy tudták volna, honnét került oda, — melly környülményből aztán (mivel afféle paizst Rómában az előtt soha nem láttak,) azt hozták ki, hogy az égből kellett alá pottyannia. Tanácskoztak is e' csudajel eránt a' haruspexekkel, kik azt adták feleletül, hogy a' világon-uralkodás azon városnak volna szánva, melyben ez a' paizs őriztetnék. Numa tehát féltében, nehogy a' paizs ellopattassék, többeket is (tizene-gyet) készítettett, mellyek az igazihoz tökéletesen hasonlítottak, és így ezt közülök kiesmérni nem lehetett. Minnyájokat Mars templomában tartatta, és a' Saliusok szerzete (Mars papjai) által őriztette. Veturius Mammuriusnak hivattatott az a' mivész, ki e' paizsokat készítette. Fáradságáért csupán csak az a' dicsőség lett jutalma, hogy ő készítette azokat. Mégis tiszteletére a' Saliusok egy szép versdarabot énekeltek el. A' paizs (mint a' régi pénzekben láthatni,) katyló formájú, hosszszukás és vajakós. Legnagyobb hossza harmadfél lábnyi lehetett.

Végre az első rendbe iktatandók az állatok által adatott és vett csudajelek, mellyeknek példái im itt következnek. Diadumenusnak még bölcsőben fektekor egy elszabadult *oroszlány*, — melly vad létére e' gyermeket nemhogy bántotta volna, hanem nyalogatta; holott szoptató dajkáját, ki a' fenevadnak ellent állott, halálosan megsebesítette, — a' császári koronát jelentette. — Sandrocottus,

Nagy Sándornak közlegény katonája, utóbb Indiának hatalmas királja lett; és ennek is hasonló előjellel hirdettetett a' királi szék. Mert midőn egykor Sándort vakmerész szókkal megsértette, és azért meg kellett volna öletnie: az érdemlett büntetéstől lábainak gyorsasága által menekedett meg. Elfáradván a' földre leheveredett és elaludt. Altában reá talált egy iszonyu nagy oroszlány, nyelvével róla a' verejtéket nyalogatta, és mikor megébredett, ott hagyta bántás nélkül. — De az oroszlány szerencsétlenség hirdetője is lehetett. Ha a' megöletett oroszlány, — melyet egy agyon szurt vadkannal Maximian császárnak bemutatnak, midőn Narses persa királ ellen táborba szállt, — neki ellenségén való győzedelmet és annak végromlását ígérte: Julianusnak viszont ellenben, utolsó táborozása idején hasonlóképen egy elejtett oroszlány, — melyet katonái nem messze a' Gordian sirhalmától vittek eleibe, — halált jövendőlt. — Cicero beszéli, hogy Midas phrygiai királynak, gyermek korában *hangyák* buzaszemeket hordtak szájába. Ezt nagy dus gazdagság előjelenek nézték, mellyről is utóbb olly híressé lett. De szinténugy mint az oroszlány, a' hangyák sem mindenkor szerencsés előjelek voltak. P. o. midőn Tibérius egy megszelidített kigyót, melyet magához szoktatott, mikor épen étetni akarná, a' hangyáktól öszverágva találta: ezt ő arra szolgáló megintés gyanánt vette, hogy Rómába ne menjen, ha a' sokaságtól elnyomatni nem akar. — Nero nem kevesé ijedett meg, midőn testét egy szárnyas-hangya sereg egészen ellepte. — Tarquint egy *kigyó*, melly valami fadutzalól mászott elő, olly nagy töprenkedésbe hozta, hogy fiaiit elküldötte Delphibe, az eránt az oraculumot megkérdezni. — Mancinus consulnak egy különös nagyságu kigyó, — melly a' hajóban akkor mutatta magát és hirtelen ismét eltűnt, mikor ő Genuába hajózás végett vizre szállott, — megverettetését jövendőlte. — Trebula városában két fekete kigyó tekerődött az oltár köré, flauta-szó közben; mellynek elhalgattával a'

kigyók ismét eltávoztak. 'S midőn más nap mégis láttatták magokat, a' nép őket kövekkel agyon hajtálta. Nem sokára e' csudajel után a' Rómaiakat megverték a' Lusitanusok. — Azonban a' kigyó szerencsét is mondott előre. Virgil, ez a' honja szokásaiban jártas költő, Aeneásnak, azon temetkezési játékok alkalmával, melyeket Anchizes tisztességére rendelt, kigyót jelentet meg, kedvező csudajel-képen. Szullának, midőn a' nolai vidéken a' fővezéri szállás előtt áldozott, az oltár alól előmászó kigyó jövendőlt győzedelmet ellenségén; és miután a' jóslónak (haruspex) tanácsára hadi seregét ki vezérlette, a' Samnitesek táborát el is foglalta. — A' méhek is majd szerencsés, majd szerencsétlen csudajel gyanánt magyaráztattak. Kinek ne volna tudtára az a' méhraj, melly a' még kicsinyded Plátónak ajakaira szállott meg, és azzal korán reményt nyújtott ama' nagy ékesszólláshoz, mellyet a' világ utóbb rajta csudált? Dionysius sicíliai királynak egy méhraj, melly paripájának sörényére települt meg, ígérte előre az országot. Agathoclesnek, ki hasonlóképen Siciliában Syracusa városában uralkodott, dicsőségét ugyan egy méhraj mondta meg előre, melly képszobrának tövében kezdett mézet gyűjteni. — Azonban ez esetek inkább csak kivételül nézethetnek a' főregulától, melly szerint Plinius, Tacitus, Plutarch és Julius Obsequens a' méhek megjelenését mindenkor gonosz csudajelnek írják. Ilyennek találtatott az, midőn Brutus és Cassius táborjokban látták. Dionnak hajója hátuljára szállván egy méhraj, szomorú előjele lett annak, hogy szerencséje rövid tartósságu fogna lenni; és miután kevés ideig virágzott, ismét elhervadna. Egykor a' Capitoliumra szállott meg a' méhraj, és az sem hozott jót maga után. Druzus táborában is, (német országban) méhraj bocsátkozott alá, és a' Rómaiakat ravaszság miatt utól is érte a' veszedelem.

A' *második rendbeli* csudajelek azon történetek voltak, mellyek tulajdonképen csak természeti dolgok, de mivel ritkán fordultak elő, és a' ter-

mészetnek rendszerinti járásával ellenkezni látszóttak: őket a' balvélekedés és a' pogányok nagy hiedékenysége, — kik a' természetnek efféle vagy igen ritka vagy teljességgel megfoghatlan munkájit szemlélvén, ijedésbe jöttek, — föllebbi oknak tulajdonította. Illyenek voltak a' levégi tűnemények nagyobb részint, az éjszaka láttatott tüzek és világosságok, az emberi és állati csuda-szülemények, vérkő-hamu-és tűz-esők, 's más egyéb számtalan természeti változások, melyeknek példáját már itten előhordjuk. Romulus uralkodása alatt, épen mikor Fidenae városát ostromolta, véreső hullott; 's utánna nem soká döghalál következett Róma városára. — Tullus Hostilius királsága alatt szörnyű sok kő hullott az égből, szintén úgy, mintha köeső volt volna. — Posthumius Tubertus és Menenius Agrippa consulok idejében egy éjszakán által, a' táborban leszurdalt nyársak hegyei lángot adtak, és az egész tábornal, szövétnekék módjára világítottak; a' mi hirdető csudajele volt azon győzelemnek, melyet vettek a' Sabinusokon. — Emlékeznek továbbá a' régi írók az égen látszott tüzes nyársakról, melyek hadi seregek módjára egymás ellenébe állva tüntek fel, és egymással harczra keltek; fegyverek és nyilak képeikről, melyek a' földből nagy zörejjel az ég felé száltak; nem különben kísértetekről, és rendkívüli szózatokról, melyek éjszakákon hallattak. — Az albai tó egykor a' nélkül, hogy eső, vagy más gyanítható ok előre járult volna, hirtelen olly bámulandó magasra megdagadt, és ezzel a' Rómaiakba, — kik épen akkor Veji ostromlásával mivelődtek, — olly erős ijedséget gerjesztett, hogy tanácsot nem kérhetvén a' Hetruscusoktól (ugymint kik ellen is az időben hadat viseltek,) kényszerülve érezték magokat a' Delphi oraculumhoz küldeni éránta követséget. — Valerius Maximus és Manilius Vitulus consulságok idején a' földből vért láttak fel-fakadni, mig azonban az égből téj-eső hullott. — Quintus Flaminius és Furo consulságokban egy paták egészen vérrel látszott beboritva. — Hasonló

ünnemény láttatott Amiternumban, Fabius Maximus és Sempronius Gracchus consulságok alatt. — De azon babonás idők véleménye szerint az égből nemcsak téj és vér, hanem hus, vas, gyapju és tégl is esőzett. Kőesőnek példájára a' görög történetekben is találunk. Honnét Anaxagorás olly hiszemben volt, hogy az ég kövekből van öszverakva; és (a' Görögek állítása szerint,) ő még a' napját is előre meghatározta, mikor fogna a' naphól nagy kő leesni, melly aztán akkor le is esett. — Ide tartoznak még im e' következő példák is: 1.) menykő által megütött *) vagy vérrel borított képszoبراik az Isteneknek; 2.) a' siró képszobrok; — közülök való a' cumaniai Apolloé, melly négy napig sirni láttatott, mielőtt Aristonicus királ a' Rómaiaktól meggyőzötve lett; hihető, mivel ő a' Görögek eránt hazafiui módon érzett, és e' szerencsétlen királnak elkerülhetlen sorsát előre látta. 3.) Földrengések és hirtelen viz-áradások. 4.) Livius idejében egy fél-esztendő magzat, anyja hasában győzödelmet kiáltozott (Io triumphe!). 5.) Üstökös csillagok, mellyek a' legrégebb idők olta szerencsétlenség prófétáinak tartattak, és jövendőlésök hiteles voltát máig sem vesztették el mindenek előtt. Azonban Augustus császár reá tudta beszélni népét, hogy egy az ő idejiben feltetszett üstökeست szerencsés jelnek tartson. 6.) Tüzlángba borult ég, vak nap, vagy inkább ahoz hasonlító tűzmaszsza által megvilágított éjszakák, vagy nappali elsötétülések. 7.) Égből esett szörnyü nagy kövek. 8.) Szivárvány,

---

*) A' dörgés és köütés ártalmaitól a' babonás régi pogány népek különféle módokkal szokták magokat bátorságba helyeztetni. A' Görögek, dörgés közben, kezeikkel, szájaikkal csettegettek, a' mit ποπιπμος nak hívtak. Numa a' dörgés megkérlelése végett a' vörös hagymával, emberhajjal és a' maenae hallal-élést javasolja. A' Thrácziaiak ellenben a' dörgés közben az Istenséget fenyegették és a' villámokra nyilakkal lövöldeztek. Mások a' zivatar közelítése idején szarvas-gyökeret (dictamos) és baglyokat aggatnak f-l. A' jégeső ellen is e' szerrel éltek, 's azonkívül azt énekléssel és áldozattal is vélték elháríthatni. Ha pedig áldozatnak-valójok nem volt, ujjajkat felkarczolták, és a' belőle folyt vérrel áldoztak.

felhők nélkül. 9.) Csuda-szülemények, p. o. egykezü vagy kétfejű, vagy állat-formájú gyermek; — nyulfiya egy öszvérnek Sardisban, mikor Xerxes a Görögek ellen tett táborozásában a' Hellespontuson átköltözött; melly Xerxesnek szerencsétlen hadakozását jövendőlte. 10.) a' Vestalis szüzek megszeplősítése 's t. e.

Időnkben semmi nehéz munka sem kívántatnék hozzá, ha mind a' két rendbeli csudajeleket természeti okokból meg akarnók magyarázni. Ugyanis azok az éjszakai tüzek, azok a' lángoló láncsák, azok a' hadiseregek, mellyek az égen látszottak: nem egyebek annál, a' mit máinapság éjszakai fénynek hívunk, és a' melly talán olly régi, mint maga a' világ. Azok a' rendkívüli vizáradások, mellyeknek oka szembe nem tűnt, származhattak valamelly háborgásból a' föld üregeiben, melly miatt a' viz feltolatott. A' kő, hamu vagy tűz-eső valamelly tűzokádó hegynek munkálatja lehetett, millyen volt régen az albai tó mellett, 's a' millyen máig az Aetna és Vesuv. Köznép az olly esőt is tüzesnek mondja, mellyben néha menydörgéskor éjszakai időn a' csöppek fénylenek: a' mi nem származik egyéb okból, mint hogy a' menykő-szernek lefolyása az eső-csöppekhez bőven elegyedett. Kénköeső akkor van, midőn a' virágzásban való vörös-fenyők virágai szél által az eső közé vegyittetnek. Így világosodnak ki a' békaeső, héringikra-eső 's t. e., minéműek az uj időben még több figyelmet gerjesztettek. Sőt tudnak a' mái természet-buvárok vörös hó felől is hirt mondani. Rosz hajós kapitán, a' britán expeditio alkalmával, talált olyanra 1818. a' Baffin-tengerből hegyeiben, számos üvegeket megtöltött belőle, és elhozván magával Európába, a' párisi és londoni tudósok között elosztotta szoros megvizsgálás végett. A' mikroscopei felfödezés átaljában azt mutatta, hogy a' hó festéke, közéje elegyedett holmi vörös golyocskáktól vagy buborékoktól ered. Látszottak hellyel közzel fejez golyocskák is kevés számmal. Utóbbi nyomozások pedig kivilágították,

hogy azon buborékok gomba nemű növények (a gabna-üszög fajából). És így nyolcz mértföldre terjedő hó-térlapok merén élő plántákból állottak, de olly parányi plántákból, hogy belőlök két millió ötszáz hatvan ezer férhet el egy negyed-ujnyi helyecskén! — A' téj-eső fejéres vízből állott, melyet a' levégnek bizonyos tulajdonsága megsűrített. — A' vér-esőről is ma már világos, hogy az olly mocsok-foltokból vette származását, mellyeket a' lepkek köveken, földön, és faleveleken hagynak magok után, ha meleg zivataros időben bujnak elő. — A' mi az első rendű csudajeleket illeti, meg kell vallani, hogy azokat nehezebb megmagyarázni. De valjon bé van e eléggé bizonyítva, hogy azok valóban megtörténtek? Láttattak és feljegyeztettek e értelmes emberektől, épen azon időben, mellyben történésök állittatik? Nem népi mende-mondákon alapulnak e nagyobb részint minnyájan? És nem lehet e őket, — legalább néhányat közülök, — természeti módon is megmagyarázni; kivált ha azon csudás környülményeket tőlök elveszszük, mellyekbe azokat a' szerfölötti hiedékenység takarta? Bizony bátran meséknek állithatjuk mind az efféle elbeszéléseket, mind azokat a' hozzájok hasonló h iradásokat, mellyeket megvesztegetett papok feltaláltak, a' tudatlan és babonás község pedig tőlök valóság gyanánt elfogadott. Így a' tizenhatodik században, Cardanus idejében, olly hir terjedt el Mailandból, hogy ott a' levegőben egy angyalt látni. Töménytelen számú nép sereglett össze a' piacon minden rangú és nemű emberekből, hogy a' csudajel felől kiki tulajdon szemei által győződjék meg. Látták is az angyalt minnyájan, és az már kétségen túl volt, hogy az fönt lebeg a' levegőben; csak még abban nem értettek egyet, valjon áldó vagy büntető angyal e. Mégis a' nyugtalan lelkiismeret nagy részint minnyájoknál az utóbbik érteményben magyarázta. Nagy volt az ijedség és töprenkedés; ragadályként hatalmazott mind mind tovább, és maga Cardanus sem tudta a' dolgot mire vélni. Végre

egy természet-visgáló, ki e' dolgot sokáig figyelmezve szemlélgette, a' sokaság közé járult, és az elméket megnyugosztalta; megvilágosítván nekik, hogy félelmök tárgya semmi nem egyéb, mint a' Szent Gotthárd temploma tornyán álló kőangyalnak visszсарagyogása, melly a' reálövellett napsugarok által magát egy felhőben letükrözi, mint a' képek a' laterna magica-ban.

Azonban akármit volt is a' dolog, erősebb bá-máskodást és megrémülést ember nem képzelhet annál, melly a' pogányokat megszállotta, valahányszor az illy csudajelek közül egyik vagy másik mutatkozott; habár szintén azokféle volt is, mellyekről könnyen átláthatni, hogy csak természeti esetek lehettek. Az egész ország nyugtalanságba jött miatta; Rómában semmi egyébről nem folyt a' közbeszéd. Ha pedig az illy előjel után a' respublicát valami szerencsétlenség érdekelte; ha vagy ellenség neki hadat izent, vagy ragadó nyavalya pusztítani kezdett, 's t. e: már akkor minden az előjelnek rovására iratott; a' csudajelnek kellett e' baleseteket jövendőlni, és a' tanács nyakra-főre vagy haruspexeket hivatott, vagy sybillai könyvekhez folyamodott; vagy Isteneket engesztelő áldozatokat rendelt; vagy pedig, ha nagy volt az ijedség, minden eszközt elővett. Ha menykőítés valahol az Istenek haragját látszott hirdetni, akkor a' hetruriai haruspexek tanácsával éltek, — kik felől olly hiszemben voltak, hogy az égi tűnemények magyarázatjához különösen értenek. Nero uralkodása alatt Minerva és Jupiter templomaikba a' kő leütven, a' császár az ő tanácslássokra egész Rómát áldozatokkal tisztíttatta (lustráltatta). A' kőütötte berkek lustrálása az Arvali szerzetű atyáknak, mint mezei papoknak volt tisztök. Áldozattal engesztelték pedig az égi tüzet; és mind azt, a' mit a' villám megpörkelt, szorgalmasan öszveszedték és imádságok közt elásták. Egyéb-ként a' kőütötte hely (fulguritum) szentnek tartott, és azon olly juhok kellett áldozni, mellynek két foga a' többi közül nagyon kiállott (bidens;

honnét az illy helyet más szóval bidentálnak is hívták). — Egyéb esetekben a' sybillai könyveket nézették meg, azon tizenöt-személyes rend által, mellyre azoknak őrzése és megnézése, Syllának belső háborus ideje, vagyis a' Capitolium elégeése oltá, bizatva volt. Az illy megnézetés pedig nagy pompával és sok szertartással vitetett végbe. A' tanács ilyenkor rendszerint bőjtölő napokat, innepeket, nevezetesen lectisterniákat (Istenek megvendéglését), nyilvános játékokat, áldozatokat és könyörgéseket hirdetett. Egész Rómát, és példájára mind a' többi városokat, ilyenkor mély gyászban és rémülésben látta az ember. A' templomok ékesítve voltak, az Istenek vendégségeihez nyilvános helyeken készültek tétettek, az engesztelő áldozatok egymást érték. Innepies processio járdalt a' római utszákon mindenfelé. A' tanács-urak és nemes-rangúak (patriciusok), hitveseikkel és magzatjaikkal együtt fejöken koszorukat vittek. Minden czéhek, rendek és szerzetek, a' főpaprak és a' szent kétembereknek előléptetése után diszes komolysággal mentek az utszákon; bérekesztette a' menetelt az öszves ifjuság, melly isteni-szolgálatához való énekeket zengett, vagy imádságokat mondott el, — míg az alatt templomokban a' papok engesztelő áldozatokat tettek, és az Isteneknek esedeztek, hogy a' szerencsétlenséget, mellyel magokat fenyegetve hittek, rólok elfordítani méltóztatnának. Az illy innepiségekben, mellyeknek Livius és Lucanus többféle példáját is megírták, a' hármas és kilenczes számát leginkább szerették; honnét a' processióban menő szüzek huszonheten (háromszor kilenczen) voltak. A' nem-egyenlő számokat t. i. a' halhatlanság képeinek és szerencséseknak tartották: ellenben az egyenlőket szerencsétlenek és a' halandóság képgyanánt vették.

* * *

Méltán álmélkodunk, sőt megütközünk azon, hogy a' Görögeket — ezt a' példátlan csinos eszü népet,

melly olly szerencsés volt, hogy midőn kivüle minden egyéb nemzeteket ő barbar névvel bélyegzett, őt attól mindenek megkimélették; — és a' Rómaiakat, — ezt a' komoly népet, melly felől olly magas képzetünk van, mellyet előttünk mint a' legbölcsebbet, felvilágultabbat mindenek magasztalnak; ezt a' királi népet (mint őt Virgil nevezi), — a' babonaságban sok századokig annyira elmerülve, és a' csudajelekkel ennyit vesződve látjuk. De álmélkodásunk enyészni fog, ha meggondoljuk, melly gyarló az emberi elme, ha a' főlebb-ről eredt igazságokat kalauzivá nem teszi; és hogy az illy gyermeki babonák csak a' köznépet, az az, a' gondolkodni nem tudó főket, tartották elfoglalva, — ellenben a' felvilágult értelmű férfiak és a' philosophusok azoknak minnyájan nem adtak hitelt. Mivel pedig az a' vallás, mellyel az efféle babonák öszveköttve álltak, mind a' köznépeknek, mind a' philosophusoknak, az az, a' státusnak vallása volt: kimélni és nyilvánosan tisztelni kellett azokat, minden hazafinak. Cicero, mint privát bölcse, a' jósolásról (de Divinatione) irtt munkájában egészen csufot üz az efféle köznépi babonákból; csufot az augurokból. A' belekből teendő jóvendőlésről (haruspicina) azt mondja, hogy már azt mái napság a' vén anyókák sem hiszik. „Most magunk vagyunk, ugymond, szabad lészen tehát nekünk az igazságot nyomozni, a' nélkül, hogy magunkra neheztelést vonnánk, — kivált nekem, ki jobbára minden dolgon kételkedem.” De mint status embere mégis ezt vallja: „Az állatok beleiből teendő jóvendőlés mestersége felől én úgy ítéllek, hogy azt a' vallás és respublica kedvéért, — mellyeket azok tekintetökben támogatnak, — tiszteletben kell tartani.” Csipősen csufolkodott a' sok Istenekre Lucian is. Juvenális, az ő második Satyrájában azt mondja, hogy Plutot, Charont, Styxet ma már a' kis gyermekek sem hisznek. Callimachus és Catull szintén ugy beszéltek írásaikban. Seneca nevetségessé teszi Jupiter szerelmes történe-

teit. Dionysius, sicíliai királ, egyszer Locriban a' Proserpina templomát kirabolván így szóllott: „Lát-
 „játok, barátim! a' halhatatlan Istenek milyen sze-
 „rencsés hajózást engednek templom-rabolóknak!”
 Máskor Jupiterről az aranyruhát levétette, azt mond-
 ván, hogy annak ez a' ruha nyáron nagyon meleg,
 télen nagyon hideg volna. Aesculápnak viszont szak-
 állát huzatta le, így szóllván: „Nevetséges dolog,
 „hogy a' fiu szakált viseljen, az atyja pedig (Apollo)
 „szakállatlan legyen.” De a' köznép az ilyen csu-
 folkodókat nem jó szemmel nézte; őket istentelen,
 vallástalan lölkeeknek, atheusoknak tartotta; és a'
 változni kezdett időeknek, az Epicurus elhatalmazott
 tudományának, s a' keresztyén vallás terjedésének
 köszönhatték, hogy őket csufolásaikért kemény
 számadásra nem vonták és keserűen meg nem la-
 koltatták.

Azonban mit botránkozunk meg annyira a' ré-
 gieken, hogy olly babonások voltak? Valjon nem
 hasonlít e hozzájuk sok effélékben az újabb időkbeli,
 sőt a' 19. századi nemzetség is? A' balvélemények
 máig sincsenek kiűrtva az elmékből. Sok babonák
 fogva tartják még mostan is nem csak a' tudatlan
 köznépet, hanem a' magát felvilágítotttnak tartó fő-
 rendet is. Mikor egy gróf Swedenborg (1689 —
 1772.) — ez a' rendkívüli embereknek és a' világon
 a' legnagyobb zsenik egyike; az emberi tanultságok
 minden osztályiban jártas, nyelvtudós, mély hit-
 tudós, mathematicus, mechanicus, mineralog, ter-
 mészet buvára, udvari ember, erényes, nyájas lévén,
 mégis — makacs kísértet-látó, kinek követőji szám-
 talanok; mikor ama' lángeszű angol költő lord Byron
 (meghalt 1825.) egy ördöggel tett alkukötési amu-
 letot *), aráb és török nyelven írva, arany tokocs-
 kában, fekete zsinóron hordozott szüntelen nyaka
 körül; mit várhatni akkor a' tanulatlan és buta el-
 méjű köznéptől? A' természeti jelenetek felől ez máig
 is balvéleménnyel teledes. Tüzes embert, sárkányt

*) Amulet, aráb szó, függeléket jelent.

fejéből alig verhetni ki valamikor. A' szivárványról azt hiszi, hogy az szivja el az esőt, és felsziv magába gyermekeket is. Kigyókról azt meséli, hogy mikor együtt gyüleskednek, követ fujnak. A' mi okos képzeteket oskolákban a' nevendékek elméjökbe béplántálni igyekezünk, azt otthon az öregek (nem okokkal, hanem egyedül szavok atyai tekintetével,) nagyobb részint mind elrontják, vagy nevetségessé teszik előttök. — Az *előjelekre* máig is számtalanon figyelmeznak és építenek. Szintén a' régieknél diszló és a' föllebb előszámláltak közül mennyi van nálunk divatban még mostan is! A' *jövendő-mondás* számtalan nemei közül, máig is gyakoroltatnak a' községnél, jövődő-látás körömből (kincs-látás), tenyérből, vesszővel, szitával, öntött ónnal, álomból 's t. e. Az előjelek közül melyikünk ne hallotta volna, hogy a' csuklás emlegettetést; tüszszenés, a' szóban forgó dolog valóságát; fülcsöngés rosszsz hirhallást; fül kipirulása rágalmaztatást; póknak előttünk leereszkedése szerencsét és tisztességet; szarka csörgése, macska mosódása vendég jövését; tenyér viszketése pénzhez jutást; bal szem viszketése sirást; jobbiké kedves emberünk látását; balhának kezünk fejére jövése levél-kapást; kutyák ordítása tüzi veszélyt jelent. A' nyulnak utunkon keresztül futása máig is rosszsz jelnek ismertetik a' babonásoktól. A' farkasokkal öszvetalálkozás felől az a' babonája a' köznépnek, hogy, ha mezőn azok látják meg előbb az embert, akkor az ember elreked, 's nem tud kiáltani; ha pedig az ember látja meg előbb a' farkast, akkor ők vesztik el szavokat és bátorságjokat. Erre czélzott Virgil is, midőn mondja: „lupi videre priores.” — Nem különben isméretesek előttünk a' *csudajelek* is; és nem egy ember van, ki azokra figyelmez, sőt sokat állit. Időnkbeli csudajelek példáját közlötték honni nyelvünkön: Kedveskedő, 1824. I. Köt. I. 32. 1825, I. 47. Hasznos multságok 1821. II. 63. Mellyekhez közöltetik itt is még egy nevezetes, Madame Genlis-nak († 1831.) memoires-jaiból véve. „Jau-

court urtól, ki a' nagy Encyclopaediában dolgozó társ volt, következő esetet mint rajta megtörténtet, igaz voltának mindenféle erős bizonyítása mellett, ötszer hatszor is hallottam elbeszéltetni. Jaucourt, bourgognei születés, valamelyik autuni collegiumban neveltetett. Tizenkét esztendő volt, midőn atyja, — ki őt egy bátyjának felvigyázása alatt a' hadisereghez szándékozott küldeni, — lakó várába haza hívatta. Megérkezvén, vacsora után estve kimutatták neki háló-szobáját, — valami nagy, téres, ó francziás hajlékot. A' szoba közepén háromlábura mécset tettek, és jó éjszakát kívántak neki. Az ifju jövevény levetközödött, nyugalomra bocsátkozott és a' mécset égni hagyta; de még az aluvásra nem érezvén hajlandóságot, a' szobában körülnézelget, mivel azt beléptekor alig tekintette jól meg. Szemei csak hamar csüggve maradtak egy óvult szőnyegen, mellybe épületek, erdők, emberek voltak bészöve. Töb-bek közt igen megrezzentette a' tőle átellenben látszó faloldal, mellynek szőnyege bezárolt ajtóku templomot ábrázolt. Legföllum a' végső grádics-fokon egy figura állott, mint valamely pap, hosszu fejér öltözetben. Egyik kezében egy kötet veszzsőt tartott, másikban kulcsot. 'S bámul a' gyermek, midőn a' figura hirtelen mozdulni látszik. Szemeit dörzsöli, mivel e' mozdulást a' mécs csillogásának véli; ismét oda néz. és imé a' pap a' templom-lépcsőken halkal alájön, kilép a' szőnyeg alól, a' szobán keresztül járda, ágya elé áll, és e' szókat mondja: „Ezen veszzsőkkel sokan megostoroztatnak. Mi-helyt mozdulni kezdenek, vedd ezt a' kulcsot, ez „neked megnyitja a' kaput szabadra-futásra.” Erre az alak megfordul, és a' szőnyegen ugyan az előbbi helyét elfoglalja. Gondolhatni az ifjacskának megrettenését. Hideg verejtek között mintegy felolvadva, negyed-órányinál tovább ott feküdt szóllás és mozdulás nélkül. Végre feleszmélt és erejéhez jutott elannyira, hogy kiáltozhatott. Futnak mingyárt nagy sietve. Szégyenli az apródnak elbeszélni a' történetet, 's csak azt mondja, hogy valami érte, le-

gyen ébren körüle. Más nap reggel atyja kérdőre veszi a' történet eránt. Ennek megvallja az igazat, nagy félelmesen, nehogy atyja kinevesse és az egészet álomlátásnak nevezze. De az atya komolyan veszi fel a' dolgot, és ezt feleli neki: „Légyen ez neked intésül, fiam! Az én atyám is kora ifjúságában hasonló jelenetet látott.” Itt félbe szakasztá beszédét és fijának kérdéseire környülményes választ adni olly igen vonakodott, hogy szinte megtiltotta neki, e' felől tovább vinni vagy egy szót is. Az nap mingyárt a' szőnyeget leakasztatá, és a' vár-udvaron elégetteté. A' revolutio elkövetkezett (valamint nagyatyja idejében a' Hugénok kiűzetése,) és Jaucourt láttá mozdulni a' veszszőket, fogá tehát a' szabadra vivő kulcsot (la clef des champs) és Franciaországot oda hagyá.”

A' helyett tehát, hogy a' régieken főnakadnánk, tegyük inkább bérekesztésül im e' kérdést: „Miután „az előjelekbe vetett hit minden népeknél elterjedett, „és minden időkben uralkodni tapasztaltatott; a' mái „felvilágosult időkben a' physicának, hittudomány- „nak és philosophiának okfői szerint vagyon e azok- „ban valami igazság, vagy nincs; ha vagyon, mennyi; és átaljában mit kell tartani az előjelek felől?” Melly kérdést ha merén vallásos oldalról, predikáztio formában, nekem kellene fejtegetnem, annak e' helyeket választanám textusául: Péld. 16, 33. Préd. 6, 12: de mivel azt több oldalról is fel kell venni, azért annak megfejtését másnak engedem ált.

Edvi ILLÉS PÁL.

Alapmondás.

„Adj a' bolondnak mérget! az az: dicsérd őtet.” Ezt tanították a' régiek. Én pedig azt tartom: „ne adj a' bolondnak semmi mérget, mert ez nem csak a' polgári, hanem az észbeli patikákban is tilalom alatt tartatik.”

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

A' négy élet-kor.

Mikor még én *gyermek* voltam
 Nem esmértem semmi bajt,
 Fájdalmimat nem titkoltam
 És azokkal rokon jajt:
 Könnyen folytak vig napjaim
 Jobb világ tengerébe, —
 Bátran vittek szép álmaim
 A' kétes sors elébe.

Ifjuságomnak hajnalin
 Artatlanul örültem,
 Boldog szerelem szárnyain
 Tul az égen repültem;
 Kedv-töltések és vig tántzok
 Környékezték éltemet, —
 Enyelgések, arany lántzok
 Tartották hűségemet.

Jaj! de végök lőn ezeknek
Férjfi korom jöttivel,
 Vitorlájim mord szeleknek
 Kitétettek széltilivel:
 Tarka világ hiusága
 Kápráztatja szememet, —
 'S volt barátok álnoksága
 Vérezteti szívemet.

Hattyu színü agg *öregség*,
 Mit ítéljek felőled?
 Te vagy második gyermekség, —
 Mit várjak már tetőled? —
 Hadd áldjam az ifju korban
 Töltött vig napjaimat;
 És felejtsem férjfi sorban
 Tapasztalt bajaimat!!! —

H. J.

Kisétálás

Posonból az austriai határra.

(Vége).

A' Laytha mellett való Bruck

Épen a' magyar határon szép vidékben fekszik a' Laytha vize mellett, 's egy *Landesfürstliche mit-leidende Stadt* — olyan mint nálunk a' sz. k. városok — jöllehet az ide való vár uradalma, 's a' heiligenkreutzi apáturság némelly regálekát birnak benne. Három részből áll, u. m. a' belső, és külső városból, 's a' várkastélyból: a' belső város széles árokkal és kettős kerítésfalakkal, mellyeken itt 's ott nagy rondellák vagynak, van megerősítve, a' honnét a' hajdani időkben, mikor még a' hadi mesterség csekélyebb lábon állott, igen erős hely volt. A' városban nincsen semmi figyelemre méltó dolog és épület, ámbár a' benne való egy emeletes házakat szépeknek lehet mondani, a' mi apróbb városainkal egyben hasonlítva: a' város közepén van egy nagy négyszegletes piac, mellyet ámbár régi, de csinos házak vesznek körül. A' piac közepén áll magánosan a' parochiale templom, melly jókora nagyságu és belől szépen ékesített: a' parochia a' sz. pölteni püspökség megyéjéhez tartozik. Két klastrom van benne, egyik a' Sz. Ágoston bő-ujas remetéié, melly 1420^{-ikb.} alamisnákból épült, a' másik a' capucinusoké, melly 1625^{-ikb.} grof Harrach Károly által fundáltatott: néhai fels. II. József császár mind a' kettőt eltörlötte, 's most kaszárnának használja őket a' cs. k. *Sappeur-Corps*.

A' városon kívül, mindjárt az árok mellett délről, napkeletről napnyugotra elnyulva van a' külső

város, melyet *Alt-Stadt*nak neveznek, a' belsőtől való megkülömböztetés végett, melyet *Neue-Stadt*nak mondanak. Ebben is meglehetősen és több egy emeletes csinos épületek vagynak: itt van a' cs. k. határnok német vám, 's azzal általellenben az ut-sza tulsó során a' magyar királyi vámház és tisztség. A' német vámház háta megett egymás szomszédságában egy pár vendégfogadó áll, melyekbe szoknak az ezen utazók leginkább szállani, a' belső vagy új-városban valóban pedig igen ritkán. Ezen külső várostól, kevés házakból álló még egy más külső várost választ el a' Laytha vize, melly itt épen a' város mellett folyik el, 's a' mellyen keresztül fa hid van: ez a' külső város már Magyarországon van és a' brucki várkastély uradalmához tartozik, ebben is van egy vendégfogadó, melyet *ungarisches Wirthshaus*nak neveznek, és a' melly az én tapasztalásom szerint legjobb, és legillendőbb áru a' brucki vendégfogadók között, mert az előbb említett kettőben valóban alig lehet a' nagyon döllyfős korcsmárosokat pénzzel kielégíteni: a' ki a' bort szereti, itt legjobbat és legolcsóbbat kaphat, mert a' magyar földön esvén már, az austriai borvámokat és accist nem kell érette fizetni, a' külön vendégszobák csinosak, az ágyak jók 's t. e. f.

A' brucki várkastély — mellynek mostani birtokosa a' Harrach grófi nemzetség ifjabb ága — a' belső városnak azon szegeletében fekszik, mellynél az éjszaki és napkeleti városkerítés oldalak öszve-ütköznek: a' hajdani időkben igen erős volt, de most már minden erősítésétől megfosztatott, és csak a' régi kastély áll még fent belőle egy nagy és magas toronnyal, mellyről az a' vélekedés, hogy azt a' Rómaiak építették, a' honnét most is *Römerthurm*nak nevezik, a' tudatlan köznép pedig elrontva néha *Narrenthurm*nak mondja. Az építése és formája épen olyan, mint a' hainburgi kapuk felett álló tornyoké, nagy négyszegű és gyémánt módra kifaragott mészkövekből épült, öblössége elég tágas, lakószobák vagynak az emeletekben: a' legfelső

szabadon való tetejéről az uradalmi nagy mulató kertre, a' városra, 's annak egész körül fekvő vidékére szép és meszsze terjedő kilátása van az oda felmenőnek. Maga a' kastély régi és rendetlen formájú épület, de a' melly, a' mennyire a' régi építés formájának első elrendeltetése megengedhette, a' mái izléshez alkalmaztatva újra rendeltetett el, a' szobák az újabb izlés szerint alkalmasakká tétettek a' lakásra, 's pompás mobiliákkal ékesítették, mert az uraság itt lakik. Nézést érdemel az ugy neveztetett családi szála, mellyben minden Harrach grófok, a' kastély első birtokosától fogva a' most élő gróf atyáig természeti nagyságokban le vagynak festve olyan szabásu öltözetekben, mellyek az itt leábrázolt uraságok idejekben szokásban voltak. A' kastély két emeletű, mellynek éjszaki homloka a' mulató kert felé van fordulva. Ez a' mulató kert híres és nevezetes az ő kellemetes és kies osztályaira nézve, igen nagy, és esztendőnként mind inkább inkább neveltetnek annak jelességei. A' mint az ittjáró a' kastély napkeleti oldalánál a' kertbe lép, egy kisded gyepes térség terjed el előtte, mellynek lejtőjét a' Laytha vize mossa, itt és amott bokrok vagynak, mellyek igen elmésen plántáltattak, a' legkülső széleik ugy vagynak ültetve, hogy csaknem a' földön terülnek el, 's virágokkal kerítettnek körül, a' beljebb valók pedig mindég magosabban és magosabban emelkednek fel, ugy, hogy a' magosabb fák a' középre esvén, a' ki a' dolog mivoltát nem tudja, azt gondolná, hogy ott dombocskák vagynak mellyek alacson galyakkal ültettettek bé. Ezek a' bokrok a világ külső részeiből öszveszedett ritka idegen fa nemekből állanak, 's leveleiknek setétebb vagy világosabb szineikre 's virágaikra nézve egymástól gyönyörködtetően különböznek *). Imitt 's amott

---

*) Meg ne ütközzék az olvasó abban, hogy az utazó ez uttal késő őszzel járván itt, ugy írja le a' kertet mintha nyár közepe volna, mert az értekezés író igen sokszor megfordult Bruckban, még pedig az esztendő minden szakaszaiban, a' honnét a' mulató kertet mindenféle formájában eleget látta.

külömbkülömbféle virágokkal béültetett apróbb osztályok kecsegtetik a' szemeket. A' kastély napkeleti részén egy magosabb helyen a' kertészek lakásaik vagynak, mellyek előtt a' nagy és jól elrendelt üveges házak nyulnak el: a' fő kertész lakásában válogatott kertészi könyvekből álló könyvtár, 's több mint két ezer metszett üvegekben való igen ritka magok gyűjteménye és jó izléssel elrendeltetett füvészi gyűjtemény — herbarium — találtatik: innét egy ut visz a' kert faláig, melly utról igen gyönyörködtető kilátás van a' kert alsóbb részeire, a' Laytha fákkal béültetett partjaira, a' malomra és a' kikötőhelyre, a' mellyben álló csinos készületű apró hajócskákon az egész kertet öszve lehet járni vizen. A' mulató kertet mindenféle, külső országi fákból álló apró erdőcskék formálják, mellyek között erre 's amarra csavargó széles utak vezetik az itt járó hol erre, hol amarra. A' mulató erdőnek nincs kerítése, melly a' szomszéd szárföldekre és szőlőskertekre való kilátást megakadályoztatná, hanem egy mély árok veszi azt körül, gesztenye, fenyő és másféle fákból való erdőcskék, narancsfák bokraiból, a' legritkább virágokkal ékeskedő ültetésekből, 's több a' félékből való gyönyörű *parthiak* váltják fel egymást. Egy helyen, egy nyolcz szegeletű igen szép mulató házacsára bukkan az itt járó, melly jó izléssel van ki festve a' római történetekből kölcsönözött scenákkal: a' viz felől való részénél szomorú fűzfák vagynak plántálva, mellyeknek ágaik egész a' vízbe lelógnak, 's egy kellemetes grottát formálnak, mellynek boltja alatt egy távol fekvő malom kerekeire lehet ellátni, 's valóban igen kellemetes látást formálnak azok, mikor a' nap a' forgó és nedves kerekekre sütven csillogva tűnnek azok a' néző szemeibe. Innét balra egy hidhoz visz az ut, a' mellynél több felé ágaznak el az utak: a' jobbra menő, amerikai fenyőfákkal béültetett lejtősen emelkedő halomhoz vezet, mellynek kupjáról kellemetes kilátás van az ezen a' tájon szemlélhető vizekre. Itten beljebb az

erdőcskében fáczányokat tenyésztető hely van. Egy úgy neveztetett repülő hidacska a' Laythán által egy kellemetes félszigetre visz, 's ha ezen odébb megy az itt járó, gyeppel bénótt helyeket, vén fa törzsökökből való magános üléseket, a' tulsó parton szomoru füzesek alatt fehér allapon álló hamuvedret, oldalról messze távolságra két hegyeknek kékelő kupjaikat, 's a' fáczányos kert alleejában egy magán álló vadászházat lát. Egy helyen egy pompás nyárfa alatt nyugot hely van, mellyről a' kastély egy részére, egy magas hidra, 's a' Hainburgnál fekvő magas Braunsbergre szép a' kilátás. Egy más helyen rendetlenül öszvenőtt szomoru fűzekből álló bokron keresztül egy fa hidacskához jut az itt járó, melly alatt egy canalis megy el: a' hid végét egy igen vastag fűzfa foglalja el, 's úgy látszik, hogy miatta nem lehet a' hidacskára menni, a' vezető kerítéslegény egy nyomására a' vén fa törzsökéből egy ajtó nyílik ki, mellyen által a' hidra lehet menni, melly egy kis szigetre visz, mellynek közepén fa törzsökökből épült együgyü készületü régi templom van, mellyet a' körülötte való homályos erdőcske árnyékába borít; a' tulsó oldalról is két hid van erre a' szigetecskére verve, mellyek közül az egyik eleven bokrokból készült, a' karfáji pedig zöld cserfa ágakból. Ezen hidakról festői szépségü a' kastély római tornyára a' kilátás: a' most említett hidak közül a' harmadik a' halászó helyre vezet, melly meglehetősen nagyságu tóságból áll, melly egy kis szigetet vesz körül, a' mellyen egy halász házacskája épült, az itt való kis kikötő helyet formáló csatornák torkain zsilipek készültek, mellyek által a' Laythának itt folyó ágából, melly jóval is alacsonyabb a' halászó helynél, a' dereglyék felemeltetnek a' viz mesterséges feldagadása által. — A' fűvész kert Linné systemája szerint van elrendelve, mellynek hátulsó részét idegen éghajlati faaplántások formálják. — Az orangeria természetes nancserdőcskéhez hasonlít, mivel azon kádak, mellyekben ültetve vagynak a' fák, mindenféle virágzó

plántákkal olly ügyesen el vagynak fedezve, hogy azokat nem lehet látni, hanem csak a' narancsfák törzsökeiket és koronájikat.

A' brucki uradalom nagyobb része a' Laythán tul már magyar országban fekszik, a' hol Parndorf és Ujfalu nagy helységek tartoznak hozzá.

Bruck igen régi hely: már 823^{ikb.} 1. Lajos német császár egynémelly oklevelében *Lytaha* nevezet alatt emlékezik róla. Béla király nevezetlen irtnokja a' magyar fejedelmekről irt munkája 57^{ik} cikkelyében azt irta, hogy Zoltán herczeg idejében, a' ki 907 — 947^{is} uralkodott, a' Magyarok határa a' Németek felől *Guneil* hidjáig terjedt, melly *Guneil* hidján, hogy a' nevezetlen irtnok a' mái Bruckot értette, megtetszik a' cikkely többi szavaiból u. m. „Azon Oroszoknak, a' kik az ő nagy attyával Álmos herczeggel Pannoniába jöttek, megengedte, hogy várat építsenek ugyanazon a' tájon — ez a' mái Oroszvár Moson vármegyében —”; a' mosoni lápon tul, ugyan azon határra ültetett nem kevés Bissenusokat” — a' mái ugy neveztetett *Wasser*-igazáiban *Bissener Kroatokat* — „hogy azok az ő országát védjék, hogy a' dühösködő Németek a' rajtok véghez vitt boszszantásokért a' Magyarok határait valaha el ne pusztithassák.” *) — 1277^{ik} Novemberben 1. Rudolf császár IV. László magyar királyt Hainburgba hivta, hogy ott Ottokár cseh király ellen szövetkezzenek öszve, a' megtörtént szövetség után egynéhány nappal a' két fejedelem a' magyar és német fő urak jelenvoltokban a' szabad ég alatt Bruckban megerősítették a' szövetséget. — IV. Rudolf austriai herczeg 1359^{ikb.} a' brucki határban termesztett bor elárulása felől privilegiumot adott a' városnak. — IV. Friedrich császár, különben az

---

*) Béla király nevezetlen irtnokja itt hibázik, 's ugy látszik, hogy a' maga idejebéli Austria felé volt magyar határt irta le, mert bizonyos, hogy Zoltán idejében a' magyar határ német ország felől sokkal tovább terjedt, és csak nem a' mái egész Nieder-Oesterreichot a' Magyarok birták. A' mostani határ pedig — és az, a' mint a' nevezetlen irtnok irta —, később 1053^{ikb.} András király alatt rendeltetett így el, a' mint van.

austriai házból volt fő herczeg, azon szín alatt, hogy ő gyámattya a' magyar és cseh királyi és austriai herczeg V^{ik} Lászlónak, a' kinek öröksége volt alsó Austria, a' várost maga részére elfoglaltatta, de V^{ik} László kiszabadulván a' Friedrich császár kezei közül, a' várost tőle erőszakkal elvétette 1457^{ikb}. — 1482^{ikb}. Mátyás királyunk Austriába bétűtvén, minthogy nem reménylette, hogy Bruckot erőssége miatt hirtelen megvehesse, hogy ott időt ne veszítsen, békén hagyta, 's egyenesen Bécs alá sietett; ellenben 1483^{ikb}. ősszel alája szállította népeit. Minthogy a' hajdani időkben Bruck a' leg-erősebb erősségek közzé tartozott, hogy a' Magyarokat annál inkább fentartóztathassa és boszszant-hassa Friedrich császár, a' várost még jobban megerősítette, mint a' millyen volt az azelőtt, 's nagy számu fegyveresekkel megrakta. Mátyás király gyalogokból és lovasokból állott válogatott sereget küldött a' város ellen Házy Dávid István vezérleése alatt; minthogy a' megszállás ősszel történt, az időjárása is sokféleképen akadályoztatta a' megvételet, nem csak a' város árkai, falai, és a' mellette folyó Laytha vize. Gyakran ostromlották a' Magyarok a' várost, az ágyukkal a' falakat törették, a' Laythán általusztattak, sőt az árkokon keresztül hatván 's a' sánczokat meghágván a' falak alatt viaskodtak, mindazáltal mégsem vehették meg a' várost; a' falak alatt sokan elvesztek, 's a' kik a' falaknak támogatott lajtorjákon azokra felmásztak, részszerint lehányattak onnét, részszerint pedig a' hegyébek hempelygettetett nagy kődarabok által agyon ölettettek. Már négy hóldnapig tartott a' megszállás, a' mint Házy Dávid István, a' ki már szégyenlette a' dolog illy soká való húzódását, neki boszszankodva parancsolatot adott a' végső ostromra: az árkokat bétöltette, azokon keresztül rontott népeivel, 's maga volt az első fent a' falon, melyet látván a' Magyarok még jobban neki tüzesedtek vezérjek példa adására. A' városbéliek minden kitelhetett módokkal vitézül ellent

állottak, míg végre az öszvetört falakon a' Magyarok bérontottak; mintegy hat óráig tartott az ostrom, melly alatt mind a' két részről sok nép elveszett, sőt még az utszákon is sok Németet elöltek a' néki mérgesült Magyarok. Az erős várkastély megvétele még hátra maradt, mellyet ez uttal nem vehettek meg a' Magyarok a' benne volt őrizet vitézsége miatt, de minekutánna az éhség miatt az őrizet elkénszeredett, a' megszállás után volt negyvenkettődik napon feladta magát a' várkastély porkolábja a' következett 1484ik esztendő elején Bonfinius szerint, *) Weiskern pedig **) azt írta erről a' dologról, hogy „er zwang das Schloss durch Hunger zur Übergabe, nachdem sich die kaiserliche Besatzung darinnen Jahr und Tag gewehret hatte.” Mikor Mátyás király 1490ikb. megholt, Tarczai János — kit Bonfinius Terzanusnak nevezett — volt a' brucki őrző sereg kapitánya: ez egyszer a' várkastélyból a' város piaczn való templomba menvén isteni tiszteletre, a' brucki lakosok ott elfogták őtet 's megkötözték, a' várost pedig Maximiliánnak már rejtekben készen állott népeinek általadták, 's mindaddig kötözve tartották, míg a' várkastélyt is egyezés mellett Maximilián népeinek által nem adta. — Mikor II. Ulászló magyar király 1515ikb. Maximilián császárral öszvejött, 15ik Juliusban II Ulászló gyermekeivel Bruckba érkezett, és ott hálván 16ik Juliusban onnét ment ki nagy pompával Trautmansdorfhoz, a' mint felyebb már volt említve. — 1529ikb. a' Törökök Budáról Bécs megvételére menvén, utjokat Gyórtól Bruck felé vették, melly utjokban a' várost kezekre is kerítették, de Bécsből visszazahuzódván azok, Bruckot is oda hagyták, és semmi kárt nem tettek sem a' belső, sem a' külső városban. *) — 1564ikb.

*) Bonfinii Dec. IV. Libro VI. Dec. IV. Libro X.

**) Weiskern Topogr. von Nieder-Oest. I. Band. Seite 91.

***)) Henrici Ribisch Epistola ad Henricum Stromerum Auerbachium med. et consulem Lips. Anno 1529. 22. Nov. Wratislaviae exarata. Excusa Lips. 1530.

I. Ferdinánd holta után, a' midőn a' Törökökkel volt háboru ismét megújult, mellyért is II. Maximilián mindenfelé katonákat szedetvén a' német gyalogokat, kik őt regimentekből állottak, itt Brucknál mustrálta meg II. Maximilián. *) — 1619ikb. Bethlen Gábor népei megvették a' várost, de a' következett esztendőben ismét visszaadták azt. — 1621ikb. Februariusban a' császár és Bethlen között meg akarván készülni a' békesség, az ezen dologban fáradozott követek először Posonban, azután Bruckban, onnét Bécs-Uj-helyben, végre Hainburgban jöttek öszve, de semmi haszna sem lett a' tanácskozásnak. — 1683ikb. mikor a' Törökök másodszor voltak Bécs alatt, jóllehet a' Bruck vidékén fekvő helységek majd mind elpusztultak, Bruck mindazáltal épségben és megkímélve maradt, mivel eleve a' Tököly védelme alá adta magát. — A' mi időnkben történt franczia bécsapkodások alatt Bruckot is elfoglalták a' Francziák 1805ikb. és 1801ben; de mivel ellenek nem használtatott úgy mint erősség, bántódása nem esett a' városnak. Ámbár igen sok alkalmatlanságaikkal éltek az ellenséges fegyvereseknek a' lakosok, mindazáltal úgy látszik, hogy a' fehérnép nem igen mutatott ellenséges indulatot ellenek, mert — ha jól emlékezem — husznál több ment el vélek kísérobén innét, a' többek között egy szép susterné is, melynek szemmel látott tanúja az értekezés író, a' ki akkor Bruckban volt.

Bruckból Hainburgba igyekeztem, szerettem volna a' Laytha parton utazni, hogy *Rohrau* kis mezővárost éréntessem — melly a' Harrach grófok idősebb ágának majorátusa 's a' híres hangmivész Hayden születése helye —, de inkább más utat választottam, melly reám 's talán más Magyarokra nézve is nevezetesebb emlékeztetésekkel van egyben köttetve: ugyanis a' Brucktól Hundsheimig

---

*) Petrus Bisarus de Bello Pannonico in coll. Schwandtneri Tomo III. pag. 26.

és Schönesbrunnig elnyuló halmokat jobbra hagyván, a' Bruckhoz egy órányira fekvő

H ö f l e i n

felé kocsiztam, melly a' Fischától Scharndorfig elnyuló Hart erdős halmai hátok megett fekszik, 's nagyobb részént a' petronellai uradalomhoz tartozik, de a' heiligenkreutzi apáturság, a' rohraui, trautmansdorfi és herren-alsi uradalmak, és a' Szt. János jérusálemi vitézlő szerzete is itt részjószágokat birnak. Parochiája és derék temploma van, mellynek tornyára a' brucki kastély kertjében egy hidról szép a' kilátás. Igen régi helység, a' közép századokban Hovelin-nek neveztetett, 's akkor mezőváros volt. 1233ban hadba keveredvén II. András királyunk Friedrich austriai herczeggel — kit későbbben a' Laytha mellett a' Magyarok öltek el, mint felyebb már említve volt —, azt írták a' német irók, *) hogy Andrást Friedrich Hainburgnál megverte, mások után pedig ez a' verekedés itt Höfleinnél történt, melly után András kénytelen volt békességet kötni **). Minthogy Höflein Hainburghoz nem meszszére esik, úgy gondolom, hogy a' hainburgi és höfleini verekedés ugyanazon egy dolog lehet, annyival is inkább, hogy az ütközet Höflein és Hundsheim között történhetett valahol.

A' Höflein és Scharndorf között végződő *Hart* erdős halmai, Höfleinon túl a' Hundsheimig elnyuló halmokat megközelítik, 's közöttök viszen által az ut

S c h a r n d o r f r a,

melly az erdő végénél a' Duna felől való részen fekszik, templom és uradalmi vadászház van benne, 's a' rohraui uradalomhoz tartozik. Schadendorff-

*) Iselin Historisch. Lexicon III. Band, Seite 601.

**) Chron. Australe apud Hier. Petz.

nak is nevezik ezen helységet Weiskern szerént azért, mert II. Heinrich Jasomirgott első austriai herceget 11ik Septemberben 1142ikb. Aba magyar király itt igen megverte *). Ez az állítás hibás. Aba 1041 — 1044ig volt magyar király: az igaz, hogy Aba 1042ikb. hadakozott III. Heinrich császár ellen, mikor az Péter segítségére ősszel magyar országra béütött, Adalbert és annak Leopold fija austriai markgrófok társaságokban, de, a' mint hát látszik, akkor nem Heinrich Jasomirgott volt austriai herceg, mert ez 1141 — 1172ik uralkodott, hanem Adalbert, és így ezt kellett Abának megverni, vagy 1042ikb. vagy 1044ikb. a' mikor az Austriába ujra béütött, hogy III. Heinrich császárnak és Adalbert markgrófnak magyar ország megtámadásait megboszoszulja **). Ha pedig csakugyan 1142ben történt a' Németek schadendorfi veszedelme, 's Heinrich Jasomirgott austriai első herceg verettetett ott meg, úgy nem Aba, hanem II. Geiza magyar király verte meg őtet, a' ki 1141ikb. lett magyar királyá, 's valóban béütött Austriának épen ezen részére, de ez a' béütés nem 1142ben, hanem 1146ban történt. Ugyanis Borics, a' Kálmán királynak magától elküldetett Prédzlarva nevű második feleségének fija, a' kit Kálmán soha sem fogadott el maga fijának, nagy pénzel sokakat magához hódítván az austriai nemesek közül, azok, valamelly Rapolt nevű vitézlett nemes vezérlése alatt hirtelen béütven magyar országra Posont megvették. Ámbar Heinrich Jasomirgott azt állította, hogy ez a' béütés az ő hire 's akarata nélkül történt, mindazáltal II. Geiza, hogy visszaadja néki a' szomszédsági megmutatott barátságot, hetvenezer emberből állott táborral Austria ellen indult. A' Laytha vizénél egy fa templomban hajdani vitéz szokás szerént a' kardot maga derekára felkötötte 's vitéznek felszenteltette magát, azután a' Laythán által-

*) Topogr. von Nieder-Oest. II. Theil, Seite 146.

**) Schmied Geschichte der Deutschen. 3. Band, Seite 27.

ment, 's ámbár ott erős ellentállásra talált, mind-
azáltal Heinrichot megszalasztotta, táborából hét
ezeret levágotott, sokakat elfogatott, a' többek
között azt a' Rapoltot is, a' kinek vezérlése alatt Po-
son elfoglaltatott. — Ha igaz az, hogy Schadendorf
a' Németek veszedelméről neveztetett így, úgy ez a'
harmadik hely már tudomra, mellynek nevezete a'
Németeknek a' Magyarok által okoztatott veszedel-
mekre mutat, u. m. a' Rába mellett fekvő minfői
határban való *veszett német* — verlorum Payer, igaz-
ában verlorne Bayern — hely, melly az Aba és
III. Heinrich császár között ezen a' helyen
1043ikb. történt verekedéstől vette nevezetét. *)
A' Vértés hegyei, melyeknél 1051ben ősszel
I. András magyar király a' hegyébe jött III. Hein-
rich császárt úgy megverte, hogy a' megfutott
Németek vértjeiket — későbbi nevezettel paizsjaikat
— mind elhányták, hogy könnyebben futhassanak **).
A' harmadik hely a' most emlegetett Schadendorf. —
Én úgy vélekedem, hogy ez a' schadendorfi vereke-
dés csakugyan Aba idejében történhetett, még
pedig azon okból, hogy ezt a' most emlegetett hely-
séget Schadendorfnak nevezik: ugyanis Aba idejé-
ben a' Cetius hegy és a' Laytha között fekvő darab
föld még magyar országhoz tartozott, 's akkor ne-
vezhették így a' Magyarok, mert a' Németek a' ma-
gok veszedelmek örökösítésére bizonyosan nem ad-
tak néki nevet, 's a' magyar elnevezés később
némettel cserélődhetett fel, minekutánna 1053ikb. vég-
kép Austriához kapcsoltatott ez a' darab föld. —
Innét a' hegyek alyokban

H u n d s h e i m o t

értem, melly régi helység, 's hajdan mezőváros
volt. A' tizennegyedik és tizenötödik században
valamelly Hundsheim nevezetű nemes nemzetség

*) Thuroczy Chron. Parte II. Cap. 37.

**) ibidem Cap. 43.

birta, most pedig báró Walterskirchennek wolfs-thali uradalmával van egyesítve: egy régi kastély is van benne. Az idevaló parochia a hainburginak vicariatusa. Dampier császári vezér, Bethlen Gábor hadainak egy osztályát itt verte meg 1620ikb.

Hundsheimből a hainburgi magasabb hegyek alyokban Németóvár felé menvén egy magános torony maradványai látszanak: azon a helyen hajdan *Steinabrunn* helység feküdt, melyet 1529ben a Törökök annyira elpusztítottak, hogy most csak helye és emlékezete van fent. Németóvárra, onnét pedig Hainburgba értem azon az uton, mellyről már elébb volt emlékezet. Hainburgból Wolfsthalig egy óra, az ut odáig szép tájakon menvén keresztül valóban kellemetes. Balról a magas Braunsberg emelkedik, elmaradván az, szántóföldek vagynak, azokon túl pedig bokrok 's ligetek, mellyek a Dunára lenyulnak; jobbról a Németóvártól Wolfsthalig elnyúló magasabb erdős hegyek terjednek el befelé a már emlegetett Hundsheimig és Schönesbrunnig *), 's az egyenes téren vivő országúthoz hol közelébb állanak, hol pedig távolabbra huzódnak bé, 's közöttök és az országut között szántóföldek vagynak.

W o l f s t h a l n a k

szép fekvése van a Duna egy ága mellett épen ott, a hol a most említett magasabb hegy-sornak egy szegelete annyira közelit a Dunához, hogy épen annyi helyet enged csak, a mennyin a helység két sor háza egymással ellenben állva a közöttök menő utszával együtt elfér. Temploma és parochiája van, melly a hainburginak vicariatusa. Az itt való cs. k. határvám a helység napkeleti része felé van a meglehetősen épületű egy emeletes, de

*) A Laytha mellett fekszik, igen régi helység, úgy, hogy Callesius szerént I Lajos német császárnak 823ikb. kiadott egynémelly oklevelében emlékezet van róla *Schömburn bey der Laytoha* nevezet alatt. A rohraui uradalomhoz tartozik.

külömben rossz szolgálata és készületü vendégfogadóval általellenben. A' helység hosszsasan nyulik el, házai nem igen derekak. A' lakosok életek keresések módja megszorodott azzal, hogy néhány esztendőök olta az ittvaló kőbányák töreése szaporábban folytattatik, mivel az ittvaló szarvkő nemü kősziklák keménységek miatt legalkalmatosabbak, lévén az utak és utszák kirakásokra innét mindenfelé, sőt hazánkba Posenba és Pestre is elhordatnak. A' helység napnyugoti részének éjszakra való végén a' Duna egy kissebb ága mellett van az uraság kastélya, ámbár az épület nem a' legnagyobb, mindazáltal szép, s az országuton ezen eljáróknak szép kilátások van reája. Az országut mellett van egy kőfal, melly a' kastély udvarát keriti, mellynek belső részében van az ujabb izlés szerént épült kastély homlokkal a' kert felé, melly ámbár csak egy emeletes : mindazáltal a' benne való szobák az ujabb izlés szerént vannak elrendelve és felkészítve : az udvarban a' kaputól jobbra és balra vagynak a' gazdasághoz szükséges épületek, a' kastély után pedig az egész a' Dunára lenyuló szép kert, mellynek egy részére a' stakétás kerítésen által reá lehet látni az országutról. — A' helység nagyon régi : kihalván a' valkenbergi nemzetségből volt urai mag nélkül, mint megüresült *feudum* 1195ikb. VI. Leopold austriai herczegre szállott vissza, melly után más nemzetség nyervén el a' birtokát, róla nevezte magát. 1461ikb. wolfsthal Adelhaid windisgrätzi Ruprecht-hez menván férjhez, a' Windischgrätz nemzetség birtokába ment által az uradalom : ezekről a' tizenhetedik század utólján a' Schönborn grófokra, a' kiknek egy ága magát Schönborn-Wolfsthal-oknak nevezte ; a' tizen nyolczadik század derekán pedig a' walterskircheni bárók lettek itt az urak, a' kiknek ez az uradalom majoratusok. — Magyarul hajdan *Ehesfalvának* vagy *Ebesnek* nevezték, most *Farkasfalvának* mondják.

Várkastélya lévén hajdan Wolfsthalnak, micso-da viszontagságokon mehetett a' keresztül a' haj-

dani időkben? Hainburgnak szomszédja lévén, úgy gondolom, hogy épen azok lehetnek történeteik kevés változásokkal, melyek Hainburgé. — Hogy semmit se halgassak el Wolfsthalról, megemlítem, hogy egy Német itt Wolfsthalt romantisálta, mellynek a' magyarra való rossz fordítása eléggé esméretes hazánkban a' *Posonvári késértő lélek, vagy Farkaspölgyi Imre* czim alatt.

A' Magyarat interessálható itt történt dolgok között emlékezetes az, hogy midőn II. Mátyás magyar király megkoronáztatott 1608ikb., 20ik Octoberben Hainburgban hálván meg, a' mint onnét kiindult, a' tiszteességtételre Győrből, Pápáról és Weszprémből felszóllított hétszáz főből állott ékesen öltözött és fegyverkezett királyi lovasság Wolfsthalhoz ment eleibe, 's ott várta a' fő papsággal és fő nemességgel, a' kik következő módon jelentek meg *). Legelől Forgách Ferencz cardinalis és magyar országi primásnak veres ruhákba öltözött banderialis háromszáz lovassai és százötven gyalogjai veres zászlókkal mentek, a' kiket követett pompás hintóban ülve maga a' nevezett cardinalis, mellette a' pápa nunciusa ült, előtte pedig az ezüst keresztet vitték. Nyomban követte Forgách Zsigmond, kék zászlók alatt, kék ruhákba öltözött kétszáz lovasokkal és hetvenöt gyalogokkal. Ez után Ilyésházy István veres és hamuszín ruhákba öltözött, 's ugyan ilyen színű hét zászlók alatt ment hatszáz lovasokkal és háromszáz gyalogjaival. Utánna Thurzo György, veres ruhás, veres zászlós és kopjányeles háromszáz lovasaival és százötven gyalogjaival. Követték Thurzo Szaniszló és Kristóf unokaöttei zöldben és veresben öltözött, 's ilyen szín zászlós háromszázötven lovasaikkal és kétszáz gyalogjaikkal. Az után Erdődy Tamás és Keglevich János kétszáz lovasaikkal, és százötven gyalogjaikkal két zászlók alatt, mellyek közül az egyik veres, a' másik rózsaszín volt. Utánnok a' győri püspök

*) Math. Bél. Not. Geogr. Hung. etc. Tomo I.

frater Bratulich Simon következett kék ruhákban öltözött, 's olyan szín zászlókkal ékeskedett kétszáz lovasaival és háromszáz gyalogjaival. Homonnai Drugeth György kétszázötven csatlósaival — igazábban csata lovásaival —, Zéchy György és Czobor Mihály török ruhákkal, fegyverekkel és zászlókkal felkészült kétszáz lovasaikkal, és száz gyalogjaikkal török muzsikával; Tököly Sebestény és Nyáry István négyszáz lovasaikkal és száz gyalogjaikkal; Dóczy András száz lovasaival, hetvenöt gyalogjaival; Kollonich Siegfried ötven csatlósaival: sereghajtók voltak Pálffy István, Révay Péter és Ferencz kétszázhuszonöt csatlósokkal, melly szerént az urak banderiumaik mindöszve öt ezer hatszáz hetven öt főkből állottak. Megérkezvén az új király Wolfsthalhoz, a' többi uraságoktól körülvéttett primás megköszöntötte, mellyre a' király nyájasan felelvén, a' kezét megcsókolták a' főrendek, a' banderiumok éljent kiáltottak, a' Rév-Komáromból és Győrből ide felhozott tizenhat nagy ágyukból, és öt nagy mozsarakból salvékat lövöldözvén, olyan sorral a' mint ide jöttek Poson felé megindultak az új királlyal. — 1687ikb. October utólján I. József magyar királynak koronáztatván, annak is Wolfsthalba mentek eleibe a' főrendek, hol azoknak nevekben Fenessy György Egri püspök köszöntötte meg, melly után Poson felé megindultak. — 1722ikb. III. Károly király a' koronázására Posonba menvén Petronellán halt, onnét pedig 17ik Juliusban ebédre a' wolfsthal kastélyba szállott bé, a' hová köszöntésére követek jelentek meg az ország rendei közül, kiknek a' szószóllók Csáky Imre kalocsai érsek volt. Megebédelvén az új király, a' többi főrendek a' magyar hátnál való hidacsánál várták, a' hol Christian August szakszen-seitzi herczeg, cardinalis és magyar országi primás; és herczeg Eszterházy Pál palatinus köszöntötték; az új király kiszállott a' hintóból, a' számára készült sátorba bément, ott magyar ruhába öltözött, azután lóra ült, és a' magyar főren-

dektől késértetve Posonba bément. — 1711ikb. Maria Therezia királynénk is ezen az uton jöven magyar országra a' megkoronáztatása végett, 20ik Juniushan Wolfsthalba érkezett, 's az itt való kastélyban ebédelt; a' magyar országi rendek negyven követeket küldöttek ide tiszteletére: kiindulván innét ő felsége, a' mint a' magyar határhoz ért, egy ott felállittatott pompás sátor alatt várták a' magyar országi fő rendek, a' kik a' megköszöntés után a' legnagyobb pompával Posonba békisérték.

Wolfsthalt elhagyván, hasonló szép vidéket ér az itt járó, mint a' millyen volt rajta felyül. A' mint a' helységből kijöttem nagyon szép kilátásom volt Posonra, 's a' jobb felől Köpcsén felé nyuló hegy-sorra: a' helységen alól az ut kétfelé válik, egyik a' Dunához közel egyenesen Posonba visz, a' másik pedig jobbra csavarulva az erdős hegysor alyában Köpcsénnek. A' mint az utas a' hegysornak csak nem a' végéhez ér, a' magasabb hegyek alyokban azoktól különválva egy magas halmon vagy is kis hegykupon egy pusztá vár tűnik szemeibe. Igen nagy kedvellője lévén én az ilyen régi épületeknek kívántam azt megnézni, mellyért is az országról béfelé tartván a' hegyek közzé, a' hová egy mély nyílás vitt bé, egy darabig mély utban mentem, mellyet sűrűen öszvenőtt bokrok borítanak: kevés idő alatt elértem a' várhegyet, mellyre a' hegy körül kanyarodó kocsi uton, de a' melly igen rossz állapotban van, a' vár kapujához felértem. A' kapu és a' várkerítés éjszaki része meglehető állapotban vagynak, a' napkeleti kerítésfalnak egy része le van omolva. Délre voltak a' lakó épületek, de azok már most igen öszve vagynak omolva, mind-azáltal a' vár közepén álló torony még elég jó állapotban van: a' lakó épületekhez volt hajdan ragasztva, a' mellyekkel egyben köttetésben volt, a' mint a' napkelet felől az első emeletben való kis ajtó mutatja, négy szegletes formájú, legalól valamelly földalatti bolt volt benne, de annak bolthajtása bé lévén omolva, földdel és omladék darabokkal annyira

megtelt az, hogy most már nem igen mély, 's a' föld szint volt tornáczczal vagy szobával most egy; most már az első emeletbe nem lehet menni, mivel a' torony mellett volt épületek, mellyeknek a' toronnyal egyben köttetések volt mind leomlottak, egy kis ajtó napkelet felől, a' másik éjszokról a' Duna felé van rajta, a' melly előtt hajdan folyosó lehetett a' kilátás végett. Az értekezés író posoni tanuló korában eleget járván ebbe a' váracskába, akkor több másokkal egy ágas fatörzsökön a' Duna felől való ajtón felmászott a' toronyba: ez az ajtó egy négyszegletes szobácskába vitt, mellyből a' napkelet felől való ajtó, vagy valamelly szobába, vagy folyosóra nyílt, ezen ajtó bolthajtása alatt, jobbról egy szűk és alacsony ajtócska a' torony vastag falába épített délre kanyaruló tekervényes grádicsra nyílik, melly a' torony második emeletébe visz, mellynek a' bolthajtása felülről bé van omolva, úgy látszik, hogy három emeletes volt a' torony; melly körül legfent köröskörül folyosó lehetett, a' mint belőlről a' hajdani fagerendák végeik mutatják. A' tornyon az emeletekben nincsenek ablakok, hanem azok helyett csupán csak hosszszukás keskeny nyílások. A' váracska kicsiny, kerítésfalai nem igen vastagok, 's úgy lehet gyanítani, hogy nem igen nagy birtok függhetett tőle valaha. Németül

Göttinburgnak,

magyarul *Leányvárnak* nevezik, Weiskern pedig *Laxiusra* utalva azt írta róla, hogy *Wüttenburg* a' neve; én úgy gondolom, hogy igazabb nevezete a' Göttinburg, mellyet onnét következtetek, hogy a' régi időkben is Leányvárnak nevezték magyarul, melly nevezet inkább megegyez a' Göttinburg mint a' Wüttenburg nevezettel, Wüttenburgra pedig a' tudatlan köznép ronthatta el a' hasonló kiejtésű Göttinburgból. Weiskern szerint a' közép századokban egy nemes nemzetség eredeti helye volt, a' melly nevezetét is innét vette, de a' melly már régen

kiholt. Én aligha hibázok, ha úgy vélekedem, hogy ez a' váracska a' régibb időkben magyar országhoz tartozott, mellyet mutatni látszik a' magyar *Leányvár* neve, 's az is, hogy a' váracskával épen általellenben fekvő *Kriehen-au* szigetnek az alsó részét, melly az ezen szigetet a' *Hirschen-au* szigetcskétől, 's a' nagyobb *bécsi szigettől* elválasztó ága mellett fekszik a' Dunának, most is *Wüittenburger-aunak* vevezik, melly valaha ezen váracskához tartozhatott 's nevét is attól vehette, ez a' *Kriechenau* pedig Poson városa birtoka mái napig is, ámbár a' mult század elején az austriai wolfsthal uradalom, mellyhez most ez a' váracska tartozik, a' sziget bir oka eránt pert indított Poson városa ellen, de a' me lyet Poson nyert meg. Hogy ez a' váracska mikor, és melly alkalmatossággal pusztulhatott el? tudni nem lehet, meglehet, hogy a' Törökök első itt jarto kkor 1529ikb., vagy talán még elébb is, mikor Mátyás királyunk ezen a' tájon háboruskodott 1472 — 1485ig, legalább 1572ikb. már el volt pusztulva, mert Istvánfy az I. Rudolf magyar király koronáztatását irván le, a' magyar és austriai határokon való *deserta turriculár*ról emlékezik, a' pedig tudni való, hogy a' közép századokban az ilyen apró, de tornyos *Ritterburg*okat *turris*oknak nevezték.

Oda hagyván a' váracsát, ismét kijöttem az országutra 's Köpcsén felé tartottam, egy kis darabon az ut még a' hegysor alyában visz, melly azután *Dörfel-am Berg*-nél Nickelsdorfnak és Schönesbrunnak csavarodik bé. Itt kezdődik egy szép térföld, melly egész Moson vármegyét magában foglalva, a' Győrön belől *Minfőnél* kezdődő, 's a' Komárom vármegyei Vértes hegyekig lenyulik. Az ut szép és egyenes földön megy a' Leányvárhoz fél órai távolságra fekvő

K ö p c s é n h e z,

melly a' magyar ország határához alig több egy fertályóránál: hajdan Kecz-nek és Keplhé-nek

is nevezték, 's az *Alt und Neues Wien* *) írója azt írta róla, hogy még a' Cetiusoktól ered, a' kiket Ptolemaeus **) Cythnos-oknak nevezett, 's azoktól vette nevezetét, a' kik hajdan a' mái Austria alsó részében, 's a' magyar országi Fertő mellett laktak. Nagy mezőváros, mellynek meglehetősen házai vagynak, lakosai Németek, Horváthok és Zsidók, kiknek számok mindössze két ezer ötszáz harmincz egyre megy, magok a' Zsidók pedig majd ötszázra ***) : a' mezei gazdaságon kívül mesterségeket és kereskedést űznek. A' római catholicusok templomán, és a' Zsidók zsinagogáján kívül nevezetese az uradalomhoz tartozó épületek, a' Posonba vivő országut mellett való egy emeletes nagy vendégfogadó, a' postaház 's t. e. f. Egypár nemesi curiát kivéve, a' mezővárost a' hozzá tartozó uradalommal együtt herczeg Eszterházy birja, a' kinek a' mezővároson kívül, annak napnyugoti részén van az újabb izlés szerént épült nagy és pompás várkastélya, melly széles és kövekkel kirakott árokkal van körülvéve: építtette herczeg Eszterházy Antal, ama' híres herczeg Eszterházy Pál palatinus fija. A' millyen nagy és csinos kívülről ez a' kastély, szinte olly pompás készületűek belőlről a' szobák, 's valóban illendők herczegi urokhöz. Ablakaiból a' kilátás, kivált éjszakra Poson, és napnyugotra az austriai hegyek felé nagyon kellemetes. A' régibb időkben sok pompás multságok adódtak itten, különösen pedig fels. Maria Therezia királyunk idejében, mellyek között legnevezetesebb volt az, melly 1770ikb. 25ik Juliusban tartatott. Hajdanában két várkastély volt Köpcsénben, mellyeknek romjaik azt mutatták, hogy nagyok voltak azok valaha: ezen romokat 1750 tájján még lehetett látni ****). Hogy ezen várakat ki építhette? azt most már nem

---

*) Cap. III. pag. 65.

**) Libro II. Cap. 15.

***) Európa tekintete Doczy József etc. által IXik kötet, 201 lap.

****) Bombardi Topogr. magna Regni Hung. pag. 97.

lehet tudni. Ugy lehet gondolkodni, hogy valaha Köpcsén a' posoni vár jószágaihoz tartozott, mert azt a' posoni fő ispán és kapitán birta: Zsigmond király alatt 1412 — 1420ig valamelly Kaplirtz Péter *) volt posoni fő ispán és kapitán, annak Walpurgis nevű özvegyétől vett fel Zsigmond király 1426ikb. az ország papi és világi fő rendei-
nek megegyezésekkel kész pénzüi négyezer ötszáz arany forintokat, mellyekért zálogba vetette neki Kecz várát és városát, minden jövedelmeivel, nevezetesen a' Dunán volt vámjával együtt; hozzá tartozott még *Pamern* nevű pusztá és *Kedendorf* falunak fele: már az előtt kétezer arany forintokat adott volt az özvegy ezen jószágokra, akkor pedig azt is hozzátette, hogy az említett summákon kívül a' keczy vár ujítására kétezer arany forintokat fog költeni. Az ezen dologról Posonban Ágota napján költ királyi levélbe azt is béiktatta Zsigmond, hogy míg az özvegy él, ki nem válthatja ezeket a' jószágokat, de annak holta után fiai 's leányai tartoznak azokat visszaadni, ha vagy maga Zsigmond, vagy az ő utánna következő valamellyik király az egész summát azoknak kifizetendői. **) Későbbben örökösen megnyerték Köpcsént a' nevezett Kaplirtz Péter fiai Péter és János 1426ikb., mellyért azon levélnek, mellyel 1459ikb. némelly magyar pártosok IV. Friedrich császárnak az országot általadták Mátyás király ellenére, a' most említett Kap-

*) A' Kaplirtz nemzetség egy a' legrégibb nemzetségek közül való Csehországban, 's eredetét Isó Krokus cseh fejedelemtől vette, a' ki 345ben K. sz. u. lengyel országi fejedelem lett. Ennek a' maradékai közül az ötödik ágban *Kalbog* a' *sulewicz* *Kaplirtzok*, *Kalbog* testvérének fija *Suchoslav* pedig a' *milosow* *Kaplirtzok* törzsohattyá lett. A' szóban lévő köpcsenyi Kaplirtz Zsigmond királyunk alatt jött Magyarországra. *Zelenko* Kaplirtz császári obrister 1596ban Magyarországha az egri csatában esett el a' Törökök ellen; ennek onokája *Sulewicz* Kaplirtz Gáspár császári generalis, 1671ben egy volt azon bírák közül, kik *Zrinyi* Pétert, *Nádásdyt* és *Frangepánt* halálra ítélték. 1686ban holt meg mint császári general Feldzeugmeister 's az udvari hadi tanács előlölője. Ennek onokájiban holt ki a' Kaplirtz nemzetség fi ágon Csehországban.

**) Budai Polg. Lex. 2 Dar. 401 lap.

lirtz Péter legidősebb fija János, magát Kepchei Kaplirtz Jánosnak írta alá *). 1455ikb. Cilleji Ulrich alattomos fondorkodásai által V. László királyt arra vévén, hogy Hunyady János gubernatort elöllesse, Hunyadyt Bécsbe hivatta, de az útjában Ulrich szándékát megtudván, magyarán megmondotta, hogy az ország határán által nem megyen, mellyért is néki Ulrich Köpcsénig — melly helyet Bonfinius *Coche oppidum*nak irt — eleibe ment, hogy őtet Bécsbe csalhassa, vagy legalább Köpcsénben megölhesse. Hunyady kétezer fegyveresekkel jelent meg Köpcsénél, de a' városba sok hívás után is bé nem ment, hanem minekutánna Ulrichal nem a' legbarátságosabb módon öszveszóllalkozott volna, mind a' kettő sikeretlenül vált meg egymástól **). — A' Kaplirtz nemzetség vagy ki halván, vagy más uton, Köpcsén a' szt. györgyi és bazini grófok birtokába jutott, mert azt 1504ikb. szt. györgyi Péter gróf birta. — 1515ikb. 14ik Juliusban II. Ulászló király Lajos fijával és Anna leányával a' már fellyebb említett trautmansdorfi congressusra Posonból kiindulván, a' császár követei Köpcsénben találkozták vele, a' hol azok őtet megköszöntötték, és a' császár nevével Bécsbe meghívták: — 1526ikb. a' szerencsétlen mohácsi ütközet után I. Ferdinánd a' Magyarok királyának választatván, Ferdinánd Decemberben magyar országra jött, nevezetesen Szt. Jakab napján a' határon általjövén, a' Köpcsén és Laytha között való mezőségen szállott táborba, a' hová Posonból a' fő rendek eleibe mentek a' palatinus vezérlése alatt, a' kiknek nevekben a' weszprémi püspök Zalaházy Tamás köszöntötte meg őtet, 's kérte, hogy a' hitet letévén II. András arany bulláján fundáltatott privilegiumait az országnak erősitené meg, a' midőn ezen kérést I. Ferdinánd azonnal tellyesítette volna a' fő rendek előtt, az ágyuk, és a' hadisereg tüzi fegyvereinek

*) Lehoczky Stemmatogr. Parte II. pag. 209.

**) Bonfin. Hist. Hung. Dec. III. Libro 8.

kilövdölözések alatt magyar királynak köszöntetett, melly után a' német vezérek kezét fogták a' magyar fő urakkal, 's minekutánna a' palatinus vezérlése alatt volt magyar sereg Austriából a' királlyal jött német sereggel egyesítette volna magát, más nap a' király Köpcséntől Buda felé elindult. — 1529ikb. Solimán Budáról Bécs ostromára menvén, minekutánna a' mezővárost egészen kipusztította volna, többől kiégette azt. — 1563ikb. II. Maximilián magyar királynak választatván, az új király tiszteletére a' magyar fő rendek banderiumaikkal *) Posonból a' Duna és Köpcsén között fekvő térségre általmentek Erdődy Péter horváth országi bán vezérlése alatt, 's ott megálván megvárták, míg Zrini Miklós hozzájok érkezett, a' ki a' banderiumokat elrendelvény, muzsika szóval az austriai határt a' magyartól elválasztó hidacskához vezette, 's az ott felállított pompás sátorban a' fő rendek katonásan ebédeltek. A' Maximilián tiszteletére öszvegyült háromezer, fekete pánczéلبan öltözött austriai, morva és cseh nemesekből állott lovas sereg, a' már emlegetett Leányvár pusztá vár alatt a' gyepen öszvegyülekezvén rendben állott, 's ott várta az új királyt, a' ki Hainburgban hálván Wolfsthalon keresztül a' német fő rendektől kísértetve ezen sereghez ért. A' német fő rendek között nevezetesebbek voltak Maximilián két testvérei, Ferdinánd és Károly fő herczegek, Maximilián fiai, Rudolf és Ernest fő herczegek, ugyanannak Anna és Erzsébeth leányai és fő herczegnék sok fő aszszonyságoktól kísértetve; a' saltzburgi érsek, a' brezlau püspök, 's a' liegniczi, münsterbergi, tescheni és plaueni herczegek. A' mint a' magyar fő rendek sátorát elérték, Oláh Miklós esztergomi érsek — előtte vitettetvén az

*) Az urak banderiumaik 2331 főből állottak, hogy pedig a' banderiumok számok nagyobb nem volt, annak a' volt az oka, hogy minden véghegyek kapitányaihoz az a' parancsolat ment a' felségtől, hogy egyetlenegy csatlóást se hozzanak magokkal a' véghegyek őrizetekre rendelt fegyveresekből, netalán a' Törökök megtudván azt, hogy a' koronázás díszítésére elvitetvén azok, valamit próbáltak volna.

ezüst kereszt — a' magyar püspököktől kísértetve eleibe ment, 's ékes latán beszéddel felköszöntötte, melyre Maximilián nevében Log György breslauer püspök felelt. Azután a' magyar főrendekhez járulván Maximilián, azoknak az országot mellett rendben állított banderiumjaikat nézegette meg, melyekben volt gyönyörködését kijelentette. Ezek után megindultak a' banderiumok, azokat követte az új király a' főrendektől körülvéttetve lassu és rendes lépésekkel, a' királyt négy osztály német gyalogság, azt a' bécsi polgárokból állott 's pompásan öltözött testőrző sereg, azután pedig a' már említett német és cseh nemesekből állott lovas sereg követte, a' hidnál pedig a' hasonlóképp pompásan magyarul és németül öltözött posoni magyar és német polgárság fogadta el *). — 1543-ikb. kihálván végképen a' szentgyörgyi és bazini grófok nemzetsége, az általok birt köpcsényi uradalmat, az Oláh Miklós primás atyafisága és pártfogása által nagyra ment Liszthy János nyerte meg a' királytól 1567-ikb., melyről irták azután magokat az ő maradványai. — 1572-ben Maximilián császár és király fia Rudolf a' magyar thronusra lépven, megkoronáztatása végett Posonba ment ugyanolgyan pompával, millyennel ment az atya az előtt kilencz esztendőkkel. A' köpcsényi mezőre kétezerből állott pompásan öltözött és fegyverkezett urasági banderiumok mentek által, melyekről azt jegyzi meg Istvánfy, hogy azelőtt a' magyar lovasságnak hosszu és domboru paizsai lévén, ekkor jelent ez meg legelőször paizs nélkül Zrínyi György javaslásából, hogy mozgulásai könnyebbek lehessenek. A' mint a' magyar főurak megértették, hogy az új király a' Leányvári pusztára való térségre megérkezett kísérel seregeivel és ágyukkal, a' magyar rendek tiszteletére követeket küldöttek, kiknek előljárójik

---

*) A' ki ezen koronázás pompáját bővebben akarja megolvasni, a' nézze meg ezen értekezést: Johannis Liszthii commentariolus de coronatione Maximiliani II. in Belii adpar. ad Hist. Hung. pag. 303.

Báthory Miklós és Battyány Boldizsár voltak, a' köszöntés után megindult a' király a' magyar banderiumok felé, mellyek azonnal megindultak előtte, a' mint a' király hozzájok ért. Köpcsénnek vették az utat, 's a' mint azt elhagyták Wrancsics Antal — Verantius — primás, a' papi és világi fő rendektől kísértetve, a' királyt ékes beszéddel fogadván megköszöntötte. — Bocskaynak feltámadt népei 1604ikb. ősszel egész Posonig előrenyomulván, a' Dunán is általhatottak, 's akkor Köpcsént is felégették. — 1607ben Méhkerti Milkovich János, a' köpcséni várat, mellynek ő kapitánya volt, 's a' mellyet akkor Liszthy István és Liszthy János Kristóf birtak, a' Rudolf cs. és király eránt való hűségben megtartotta, azon zürzavarok uralkodván akkor, mellyek a' Rudolf császár és király, 's Mátyás fő herczeg későbbi magyar király és császár között támadtak. Ezen érdeméért Milkovich Jánost 's annak János és György fijait II. Rudolf ugyanazon esztendőben régi nemességeiben újra megerősítette *). — 1608ikb. II. Mátyás megkoronáztatása végett Posonba menvén,

---

*) Ez a' Milkovich János dalmatziai születés volt, a' honnét 1606ikb. Maximilián fő herczeg zászlója alatt annak seregeivel lengyel országba ment, hol elfogattatott, de a' fogságból kiszabadítván magát a' Visztula vizén általuszott, 's mindazokat mellyek reá voltak bízva, ügyesen végrehajtotta: a' török háborúban külömbféle alkalmatosságokkor vitézül verekedett. János és György fijaitól való maradékai közül valók: János, pápoczi prépost, győri kanonok és generalis vicarius: tudós és nagy olvasásn ur volt; hűt nyelveken beszélt. — Mihály, Jézus társaságából volt szerzetes pap, 's a' kőszegi collegium rectora. — Jakab, a' Győr vármegyei felkelt nemes sereg hadnagyja 1741ikb., azután ugyanazon vármegye szolgabírája, későbbben a' törvényes tábla bírája, kinek hitvese a' Somogyi nemzetségből való volt Komárom vármegyében, a' hol születtek három fiai, Ferencz Győr vármegyei törvényes tábla bírája; Lajos, Komárom vármegye sok esztendőig volt fő bírája, utóbb a' törvényes tábla bírája, megholt 1830ikb. Decemberben Kis Igmádon; György, a' hajdani Gyulai magyar gyalog regimentben kapitán: 's ezeken kívül még három leányai. Lajos, Komárom vármegyei volt fő szolga — azután táblabírónak élnek két derék fiai. u. m. Antal, 1828 olta fő bíró a' gesztési járásban, a' ki hivatalát tellyes energiával viszi; Zsigmond, tiszteletből való tiszti al-ügyész. Ferencznek a' ki Győr vármegyében lakott életében, Ferencz fija van.

Hainburgen és Wolfsthalon keresztül Köpcsénbe magába nem ment be, hanem csak a' határán való bécsi országuton jött alá Posonba. — 1619ikb. 's az azt követett három esztendőekben sok sanyarúságot szenvedett Köpcsén a' Bethlen Gábor népeitől. — 1683ikb. a' Törökökkel volt háboru ismét kiújulván, az ellenek felállított uj sereget a' Köpcsén és Poson között való térségen szemlélte meg I. Leopold császár és király, a' bavariai választó fejedelemtől, 's több más hercegektől kísértetve; azomban ez a' háboru rosszul ütött ki, mert a' Törökök maradván a' győzödelmesek, egész Bécsig elhatottak seregeikkel, a' mikor Köpcsént is nagy szerencsétlenség érte, mert azok lakosait rabságra hurczolták el, a' mezővárost pedig többől kiégették, 's valóságosnak tetszik a' nékem, hogy a' fellyebb már említett két várak, mellyek a' mezővárosban voltak, ugyanakkor pusztulhattak el. — 1687ikb. October utólján I. József, — 1722ikb. 17ik Juliusban IIIik Károly, — és 1741ikb. 20ik Juniushan Maria Therezia királyjaink, ugyanazon az uton és móddal mentek Posonba a' megkoronáztatásra, mint a' mellyel ment volt II. Mátyás király. — A' tizenhatszadik század elején Köpcséni és Jánosházy báró Liszthy Jánosnak Posonban fejét vették, mert hamis pénzt készített, 's ugyanakkor jószágai is a' királyi fiscus által elfoglaltatván, az Eszterházy hercegi nemzetségnek adatott Köpcsén a' királytól, a' melly nagy nemzetiség most is bírja azt.

A' mezővárosban az uradalomnak derék gazdaságos épületei, ezeknél pedig szép svajczi marhákból álló gulyája és selyem gyapjas juhnyájjai vagynak; a' mezővároson kívül pedig ahoz nem messze napkeletre van egy kőfallal kerített fácskanyos kert, mellyet 1748ikb. készítettek, hogy véle kedvét találják az ugyanakkor a' nápolyi követségből visszajött hercegnek. Ugyanakkor a' várkastélytól a' Posonba vivő országutig alleet ültettek, melly ollykor, mikor a' kastélyban mulatások tartattak, estve lámpások által világosított

meg: ezen alleenak már most csak itt's ott van egy egy magánosan álló maradéka, kiveszvéen a' többi fák.

Köpcsén Posonhoz egy óra, az ut mindenütt térségen visz, 's a' kilátás napnyugotra az austriai, és éjszakra a' posoni hegyekre 's magára a' városra szép. A' mint a' Dunához közelit az itt járó, a' köpcséni uttól a' jobb felől vagy is napkeletről való részen egy a' Dunának ide nem messze folyó oldalágáig elnyult régi sáncznak maradványai látszanak: úgy tartják hogy ezt a' sánczot Tököly csináltatta, mikor a' Törökök társaságában 1683ikb. itt járt. Kevés idő alatt innét el lehet érni

E n g e r a u

kis falut, melly a' Dur mellett Posonnal általellenben fekszik, 's a' posoni vár uradalmához tartozik a' legrégibb időktől fogva. Hajdan magyar lakosai voltak, 's azért is neveztetett a' posoni Németektől *Unger-aunak*, melly nevezete idővel a' rozsasz kimondás által *Engerauvá* változott el: most mind Németek a' lakosai, 's minthogy igen szűk a' határa, leginkább kertészkedésből és fuvarozásból élnek. A' helység házai nem igen derekak, 's többnyire öszvehordott földombocskákra építik azokat azért, mert a' helység igen lapályos fekvésű, azomban áradásokkal gyakran előnti a' viz, kivált tavasszal, mikor a' jég megindul, már sokszor csaknem az egész helységet elvitte, jóllehet a' Duna felől való nagy töltés sokat segít rajta. A' Duna mellett van egy kápolnája, 's ahoz nem messze a' Köpcsénbe vivő országut mellett az uraságnak egy emeletes meglehetősen épületű vendégfogadója.

A' helység és az austriai határ között, az országuttól a' köpcséni határig terjedve van egy rét, mellyet a' posoni káptalan bir, 's a' mellyet ezen okból *káptalan-rétjének* — *Capitels Wiese* — neveznek: a' káptalan ezen a' réten szokja a' halálra ítélt jobbágysáit elvesztetni. Ez a' rét azért emlékezetes,

hogy az 1278ikb. történt marchfeldi ütközet után, mellyben Ottokár elesett, IV. László királyunk a csatahelyről Rudolf császárral Bécsbe menvén, mikor IV. László király onnét visszajött magyar országra, a' posoni prépost a' káptalannal eleibe ment a' Dunán túl egész a' magyar határig, 's megidvezlette a' szerencsésen történt háboru elvégezéséért: idvezlő beszédjében keservesen panaszkodott, hogy az elesett Ottokár mennyi károkat okozott légyen a' káptalannak, 's elölvén a' cseh királyt lenne hozzájuk olly kegyelmes, hogy vallott kárait pótolná ki. A' királynak megtetszván a' káptalannak eddig eleibe volt menése és idvezlete, azért is azt az egész darab földet, mellyet az őtet kísért sereg elfoglalt akkor, a' káptalannak ajándékozta örök időkre.

Engeraut Poson városa határától a' Dunának egy ága választja el, mellyen Maria Therezia királyasszonyunk idejében terméskövekből álló magas és erős töltést csináltak, mellyel a' viz erre való folyását akarták megakadályoztatni: a' viz a' töltés kövei között azomban lassan lassan keresztül szivárog. 1809ikb. mikor a' Francziák Posont ostromlották, ezen töltés körül csináltak a' mieink sánczokat, mellyek csak hirtelen készülvén nem igen derekak voltak, mégis olly vitézül védelmeztettek Feld-Marschal Lieutenant báró Bianchi által, hogy sok próbák után sem veheték meg azokat a' Francziák, és csak a' fegyvernyugváskor huzván belőle ki magokat a' mieink, juthatott beléjük az ellenség. Ezen töltéstől egy széles és töltésforma ut visz magas fák homályában a' hidhoz, 's azon még tul is a' Dunának egy másik szélesebb oldalágához, mellyen Maria Therezia alatt az elébb említetthez hasonló magas és erős kőtöltés készítettett, de a' mellyet 1809ben a' jeges árviz elsodrott, 's még máig sincsen ujra megkésztve. Ezen töltés az Engeraunál való már említettrel együtt azért készült, hogy mivel a' Dunának ezen ágai azokat a' partokat, mellyek mellett elfolynak igen szaggatták és sok károkat tettek, a

viznek sebes folyása megakadályoztassék, 's így a' kártételek elhárítódjanak. A' Dunának ez a' két ága egy szigetecskét formál, melyet Poson városa bír és *Stadt-Grund*nak neveznek az itt való Németek, a' hossza mintegy ezer kétszáz, a' hol legszélesebb a' szélessége hatszáz, a' hol legkeskenyebb pedig négyszáz öl, most egészen bé van növe bokrokkal és magas fákkal, mellyeknek a' közepén egy kerek hely van kitisztítva, mellyen deszkákból készült sátorok vagynak, mellyekben nyáron enni és inni valókat árulnak, körülöttök kuglizó helyek, padok, asztalok, tánczolásra készült leveles szin, két magas fák között hinta 's t. e. f. vagynak. Innep és vasárnapokon a' posoni köznép ide szok járni magát mulatni: ettől a' kerek helytől csillag módjára mindenfelé alleek visznek széljel, mellyekben padok vagynak a' leülésre, az alleek végeiknél a' Dunának Engeraunál bėjővő ága foly, mellyentul rétekből álló térség nyulik el. Az egész csere kies mulató hely: némelly részben hasonlít a' *Lipsia* és *Gohlis* falu között fekvő ugy neveztetett *Rosenthal*hoz*), de annál nékem jobban tetszik. Ezen cserének a' Duna mellett Engerauba vivő országúthoz közelébb való sűrű bokrai között volt az 1789ikb. török háboruban elfogatott novi basának a' sirja, a' ki posoni fogságában megholt, 's itt temettetett el; sirkövet báró Braunecker, akkoriban posoni császári királyi katonai élettár tisztartója — *Verpflegs-Verwalter* — tétetett néki: ezelőtt több esztendőkkal

---

*) *Lipsia* és *Gohlis* falu között szaksz országban, az *Elster* kis folyóvíz ágazataitól nedvesített lapályos liget fekszik, mellyben alleek vagynak: a' fő allee *Lipsiától* fogva hol erre, hol arra csavarogva a' gohlisi patakalmokig tart, a' hová a' *Lipsiaiak* mulatni járnak. A' távolság nem több egy jó fél óránál, 's ezen alleenak a' *Lipsia* felől való eleje ér csak valamit az azt formált fák ágainak boltozatjára nézve, mellyért valóban szép árnyékos hely, de odébb csak olyan, mint akarmelly más liget, fákból és bokrokból álva; semmi különös nincs rajta, és ámbár csupa térhelyen fekszik, még is — nem tudom mi okból — *Rosenthal*nak, *Rózsavölgynek* nevezik. Itt fogják azokat a' fűjekeket, mellyek olly híresek ezen a' tájon: *die Leipziger Lerchen*.

eljöttek a' holt basa fiai, 's attyok tetemeit innét felvévén hajón haza vitték.

A' Dunaparton a' hidon fellyül, ahoz közel van Poson városának egy meglehetős épületű vendégfogadója, mellyre ezelőtt mig repülő hid járt itt a' Dunán, valóban nagy szükség volt, mert sokszor vagy olyankor érkeztek ide az utasok estve későn, mikor már a' hid nem járt, vagy nappal is a' nagy szelek miatt nem járhatott, 's olyankor az utasoknak vagy csak a' parton kellett szenvedni az idő viszontagságait, vagy pedig Engerauba kellett viszszaemenni. — A' hid végénél a' mult 182 $\frac{5}{7}$ iki ország gyűlése alatt 1826ikb. egy csinos *casino* épült a' hid végéhez ezen szigetben, melly a' pallérozottabb vendégek számokra készülvén, már most azok is jobban használhatják a' szigetben való mulatást, mint azelőtt, mig csak a' köznép számára épült fa korcsmák voltak magok.

Azelőtt repülő hid járt Posonnál a' Dunán, de az 182 $\frac{5}{7}$ iki ország gyűlése alkalmatosságával a' közösülés kedvéért felséges urunk parancsolatjára a' császári katonai hajós tisztség hajójából egy, hajókon álló dobogó hid veretett a' Dunán keresztül, mellyet 1827ikb. felséges urunk Poson városának ajándékozott olly feltétel alatt, hogy azután is mindig illyen, hajókon álló dobogó hidat tartozzék a' város tartani. Ezen a' hidon nagyon szép sétálás esik, 's a' róla való kilátás mindenfelé valóban mulattató: az itt járó előtt a' város fekszik, a' rajta tul való hegyekkel, aláfelé viz folytában a' Duna ligetes két partjai, a' most emlegetett erdős sziget casinojával 's vendégfogadóival, felfelé ismét ligetesszigetek, 's távolról a' wolfs-thali és hainburgi hegyek, mellyek között a' leányvári és hainburgi pusztá várak szép látáspontok.

MINDSZENTHY ANTAL.

L i z a   u t á n.

Szivem lobban és a' hegy tövéhez
 Szállanék mint égő gondolat;
 'S ha a' lyányka lankadólag érez,
 Bus dalom tán még szívére hat:
 De tilt a' sors, tilt a' végzet átka,
 Fájdalmam kel a' kék hegy tövén,
 'S nem vár engem kar közé a' mátka;
 O! hát merre, merre szálljak én?

Busan a' lefolyt örömré szálllok,
 'S nincs öröm már mélyen érezem,
 Szép Lizámra egyszer még találok?
 Csillagoktól sirva kérdezem.
 Nem törnék én, nem törnék utánad
 Szőke lyányka! forró könnyeken,
 Lelkemet ha nem ragadná bánat
 A' hegyen túl, túl a' völgyeken.

Fénye is borong a' szép életnek
 'S a' gyönyörből nincsen bájló kép;
 Bár reményim föl sem éledhetnek,
 Engem mégis a' bu nyila tép.
 Meszsze meszsze szép dél vidékére
 Mért sohajtasz vissza bus kebel?
 Nem virágzik ott hűséged bére,
 Vágyatidnak csak tövise kel.

'S földerülsze még napom világa?
 És ha engedsz égő fájdalom?
 Vagy lehunyt már éltem boldogsága,
 És örökké illy komoly dalom?
 Liza, Liza! késő életemre
 Buvá tétél földet és eget;
 Csak kint, mást nem ösmerő lelkenire
 Mért facsarsz olly égő könnyeket?

A' H o n f i.

Honfi! te vagy nemde, kinek tüzmelyében
 A' héven lángoló hon-szeretet
 Ég? 's kit hős szabadsága ha készttet,
 A' vér reng, szent buzdulat gerjed keblében,
 'S mint a' népeket dúló dicső Árpád törzsökös faja
 A' harcz mord 's dühödő zivatarjait győzve gunyolja.

Az a' honfi! ki a' haza, 's királyáért
 Élni tanult, ki fogytig mindenét
 Feláldozni kész! mi több? — ön létét
 A' vérrel szerzett honi szabadságáért.
 Merőn áll ő a' veszély közt, 's ama' fénytetőre felhat,
 Mellyre homályt még az irigy idők vad romja se' vonhat.

Bátor a' halvány enyészet szomor sirja
 Elnyelte már, 's régtől a' mohlepte
 Gyászos halom takarja fényfedte
 Porait Hunyadinknak; — de a' Hunnia,
 A' gyámolát vesztett, áldja őt; tiszteli az ivadék,
 Érdeminek bus könnyekét szentela' késő maradék.

Az idők viharjai közt is viráryan
 Dereng a' sugárló érdem! 's emléke-
 Oszlopot még a' pusztá dűledék
 Halma felett is emel magának. Hányan
 Aratják még ott is a' diszló erkölts dus kalászszeit?
 Hol az öldöklő hadaknak dühe szórja csapásait.

Elhal a' honfi is! kinek
 Sugárló tulajdonit
 Csdálta volt a' fél világ,
 'S halhatatlan érdemít.
 Sirja felett a' dicsőnek
 Gyászfűz ága lengjen bár;
 Örök nevét öregbiti
 Az enyészet maga már.
 El emléke!
 Nints enyészte!
 Övéinek szívében !!!

Zábori ZÁBORSZKY ALAJOS.

Rotari István.

Sikeretlen fáradságunk, midőn a' magyar írók sorában Rotari Istvánt keressük; nem említik őtet a' magyar litteratura segéd-könyvei, eltemette nevét az irigy feledékenységg; a' mellyből én őtet ezen világra eleibe hozni igyekszem. — Több régi magyar könyvek között birtokomba vagyon illy czimű:

„Επιταφίον καὶ καταστροφικόν. Az az Szomorusaghról, örömről waltozó versek. Irattattak az mi Kegyelmes Vrunknak Bethlen Gabornak, Isten kegyelme, meszegebeől Erdély orszagnak Fejedelmének, Magyar orszagnak egyik rezenek Vranak etc. Es az Szekelielieknek Ispannyanak tiztességeré. Nyomtatata Szebenben Pr. St. R. Agrip. *) Anno Domini, M.DC.XVIII.” **)

Az egész munkácska áll négy és fél ivből, kisebb negyedrében, csinos fametszésű borítékba fűzve.

A' czim tulsó lapját foglalják a' nyomtatásbeli hibák, illy felirással:

„Az Kereztien Olvasónak ha mi errata vadnak, az olvasásban: nem az Author velsege, hanem az, könyvnyomtatato egy gywgiwsege, incuriaya, es magyarul nem tudasa:”

---

*) Pater Stephanus Rotari Agripolitanus.

**) Sándor István magyar könyvesházának 20dik lapján említi ezen könyvet illy szavakkal:

„1618ikb. Szeben. Epitaphion Catastrophicon, az az: Szomoruságról örömről változó versek. Irattak a' mi Kegyelmes Urunknak Bethlen Gábornak Isten kegyelmességéből Erdély Országának fejedelmének 's a' t. tisztességére 4.

Ezt követi Bethlen Gábor fejedelemhez intézett ajánló levél, és a' versezet foglalattya kilencz lapon.

A' versek előbetűji (az akkori idők izlése szerint Acrostichon) öszverakva, ezt olvastatták velünk:

„Pater Stephanus Rotari de Vásarheli fecit in
„Gratiam Serenissimi Principis Gabrielis Bethleni,
„deplorans Patriam suam Tranluaniam.”

A' munkát ezzel végzi:

Az Tragicus budosik, lappanguan versekben,
Hazajához jövődöben jó remensegben,
Vagyon: születet után mar enni üdöben,
Az masod fel ezer felet zaz tizen nyolczban.”

In Zoylum sychophanticum, cerberina ora, stygia
ex palude,

Orcique Barathro, in Authorem laxantem.

S. Augustinus.

Detractor, et blateratorum acceptator, uterque
Diabolum portat, hic in ore, ille autem in aure.

F i n i s.

Nyomtatta Szebenben Jacob Thilo, Anno Dei
hoMinIs CXhrIsti Veri. Augusti die 5. hora 3. po-
meridiana.

* * *

Ki volt légyen valósággal Rotari István? mind-
eddig ki nem nyomozhattam; gyanitom mindazon-
által, Jesuita lehetett, mellyét Pater nevezete is
bizonyit, ámbár Sotuell *) nem említi; a' mi pedig
valóságos nevét illeti, hihető: hogy ő Kerekes István,
kiis Sylvestereket, Meliusokat, s több másokat kö-
vetvén, nevét deákizálta. Kerekes nemzetség Er-
délyben nem csak a' székely földön, de Alsó-Fejér
vármegyében is máig fenáll.

Kolosvártt 1831. Maius 20dikán.

BURIÁN PÁL.

*) Sotueli Nathanielis Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu. folio.
Romae 1676.

Julia feltámadása.

Lrtözva fordítá el arczát hazánk azon rettenetes
 vérnaptól, mellyel együtt őseink öröme leáldozott
 Mohátsnál. Ennek emléke még ekkor is elkeseríte
 minden szót a' megmaradott hósek panaszkodni nem
 tudó ajakin, 's szívökben az érzet gyógyithatatlan
 sebre változott. Lajos halála után a' pártokra szaka-
 dozott országot uj csatavészek fenyegeték. Erdélyi
 vajda és szepesi gróf Zápolya János elcsábulva a'
 fénynek, mellyre titkon régolta törekedett, dicsé-
 től, a' királyi szék birtokáért epedvén, ígéretek,
 ajándékok, 's megtiszteltetések által ügyének szá-
 mos barátokat 's védőket szerzett, kiknek eszköz-
 lésével magas ragyogó csillagát érhesse. Mellyre
 való nézve midőn Szolimán Budáról tengertuli or-
 szágába visszszatért, hogy nagyravágyódását elrejt-
 hesse, minden szorgalmát oda fordítá, hogy a' Rá-
 koson összegyűlendő rendeknek a' királyné király-
 választó hatalmat engedjen. Azonban a' királyné
 nádor Báthory István javaslására az országgyűlést
 Komáromba rendeli. Melly tett Zápolyát felingerel-
 vén, a' megyéket levél által felszólítva, Tokajba
 gyűlést hirdet, hol követőjítől Verbőczy eszköz-
 lésével királynak kiáltatván 1526. Nov. 11kén Várday Pál
 esztergomi érsektől Székes Fejervárott megkoronázta-
 tott. De nem soká örvendhetett szerencséje mosolygásá-
 nak, mert a' biztosb bátorság végett Báthory Posonyba
 általtévén a' gyűlést, Zápolya választása megsemmi-
 sítettett, és az ország Ferdinánd részére voksoltatott,
 's a' rendek ennek hűségére esküdni kényszerítették
 „haza ellenségi” czim következéseinek terhe alatt.

'Sigmond lengyel király szószóllóji haszontalanul kísértgeték Olmuczban Ferdinándot Zápolya számára békeválaszért, mert ő hadakat küldé örökösödése mellett a' Duna partjaira, 's Győrt, Tatát, Komáromot, Esztergomot és Visegrádot elfoglalván, erejében nevedék. Zápolya pedig értvén szerencséje hanyatlását, elhagyva Budát Hatvanra költözött, hol Ferdinánd vezére gróf Salmtól néhány csaták után megverettetve tovább kergettetett. Ferdinánd ekkor nyéré meg a' koronaőr Perényi Péter hűségét, 's az ország diszjeleinek birtokába jutott. Öszvehíván pedig a' nagyokat Budára, minekutánna posonyi választása szentesítettett, 1527 év Nov. 3ikán Székes Fejérvárott nyitrai püspök Podmaniczky István megkoronázta.

Az uj királynak meghódolt nagyok részént uj méltóságokat nyertek, részént volt tisztességekben erősítették meg. Zápolya és Verbóczy haza ellenségeinek kiáltattak. Kik midőn a' hatvani ütközetet elveszték, öszveszedvén hadaikat, Gyöngyösnél tábornak üttettek.

Gyöngyös zajlott ekkor a' két pártra szakadt nemesek ezredeitől. Egyik fél, melly hatalmasabb volt, Zalányi Jánosnak vezérlése alatt Ferdinánd igazáért ontá véré, a' másik pártot Markaz ura Gáchy Ábrahám esketé Zápolya védelmére. Zalányi a' tiszainnéti királyi biztos és Gáchy volt udvari zászló őr, nem rég szakadhatatlan hitű barátok 's bajtársak, most egymás veszélyét ohajtó ellenségek lettek. Amazt ugyan a' határtalan hűség gyulasztá honja háborítójinak üldözésére, de Gáchy Zápolya ígéreteitől elkábulva, szomszédja kielégítését nem érhető lelke sovárgásai kedvezésének élt, legutólsó pillantásáig makacsul fogadva Zápolya pártolását.

Szélvészszel, mint a' fergeteg, terjedett a' hír, hogy a' bitangoló közelget gyülevész népével. Ábrahám még egy követet küldé Zalányihoz ezt Zápolya részére megkísérteni. De János, mint tengeri szikla a' feldagadt hullámok harczi közt, rendithetetlen állott Ferdinánd jobb szerencséje mellett. Ekkor

Ábrahám maga jelent meg, 's kezét nyujtva: „Nem fáj szivednek, ha el kell szakadnunk?” kérdé.

János. Fáj, 's épen azért, hogy te okozod.

Ábrahám. Inkább a' mohátsi vérben fultam volna meg, mint ismét idegen kényeinek lennék rabja!

János. 'S Zápolyát honnunk fijának vallod? szégyenlheted, — mert magyar lélektől ki nem kerülhetett olly istentelen gonosz terv, melly által önkedvezésének elámitott ártatlan gyermek királyát, hazáját, 's fél nemzetét egy nap feláldozta!

Ábrahám. Zápolya ezt nem érdemli . . .

János. Hédervári Ferencz levéltáskája birtokomban van, apródom öldotta le futásában elfogott lováról, — 's ott egy levél, mellyben néki Zápolya szép jövődöt ígér, ha Nándorfejérvárat általadja Ferhát basának. Frangepán 15,000 embert késleltetett, ő maga 40,000 tartóztatott hátra, hogy Lajosnak veszte bizonyos legyen. Ösmérte a' tüzes lelkü Tomorit, 's csatákért élő tulajdon testvérét Györgyét, 's a' fellengős lelkü királyt, 's ohajtása bétellyesedett.

Ábrahám. Ki mentette meg az országot Bakacs zivatarától?

János. Hogy eltörülte Dózsa pórhadát? Az önhaszonkereset reánk se hazánkra nézve se jótémény. Tudta ő jól, hogy azok őtet királyoknak nem választották volna.

Ábrahám. Bal oldalról itéled őtet.

János. Te pedig pártját fogod, mivel ő volt vezéred Mohács vénapján is. Lettél volna csak ott, hol az esztergomi érsek elesett, 's önhalála emlékét metszette homlokomra Akib-Árun, ugy megundorodnál azon égbe kiáltó vétektől, melly miatt lángoló hiv szívem vére csorgott.

Ábrahám. Ötezer arannyal gyógyítják be ezen sebet, ha Zápolyához kapcsolod seregeidet.

János. Azon öszveségből talán, mellynek egy részét hadsegedelmiül magam adtam életében Lajosnak? — 'S te ha becsületedet 's lelkiösméretemet

eladni hajlandónak gondolhatsz, akkor vendégtekinteti szivességem előtted bé, ajtóm pedig kizáródik, válaszs.

Ábrahám. Kezet e, vagy kardot?

János. Az utolsót mind halálíg, ha Ferdinánd ellen felemeled azt, — 's akkor azon lánczának, melly nemzetségünket gyermekeink frigye által öszvekötetendő vala, elszaggatom még emlékeztét is; megutálom szivemet, hogy hitszegő nemtelent 's hazaárulót szerethetett valaha.

Ábrahám. Zalányi! ez sok és elszenvedhetetlen; de leszsz idő, hogy adózni fogsz érette. Így gyujtád meg önmagad a' gyűlölség pokolbeli fátyláját, 's őrizkedj hogy körmödre ne égjen. Vigy segedelmet büszke rajodnak Eger várába, mert harmad nap mulva a' fokról fog lemosolygni szép feje, 's őrizkedj, hogy a' mellett ne lebegtesse ősz fürtjeidet a' bajusztalan sarkantyuzott hőseit hűtő szellő. Odáig Isten véled! —

Ő a' boszuállás és gyűlölség fulánkját vitte el keblében, 's Zalányi egykori kedvelt barátjának kénytelen volt veszedelmet ohajtani. Gáchy egyesítvén seregeit Zápolya csoportjaival, mint fő vezér Eger alatt Tihamér és a' farkasvölgyi tető között megtelepítette táborát, a' várat elfoglalni szándékozván. Zalányi Gábor a' biztos fija 's Heves nemeseinek kapitánya hőseivel Egerben volt ekkoron, hogy a' kóborló hadak kicsapongásától a' vár közelebbi megyéjét őrizni Barkóczynak segédül lehessen. A' boszuságtól 's gyalázat mérgétől feldühödött vezér két nap szakadatlanul, de sikertelenül löveté a' várat, 's harmad nap kora hajnalon, midőn még csak az előőrök tüzei pillongtak csendben, az ostromlók három helyt támadtattak meg hátulról Perényi Jónáth 's Zalányi János bátor vitézeitől, kiknek erős és feltartóztathatatlan rohanását Zápolya czimboráji hasonló erővel akarták viszonzni, — de Jánosnak remegést nem ösmerő vaskarja keresztülvágott ellenének viaskodó sorain a' siroki kapunál, 's közel ehez az elszakasztott hídú árkon bajnoki előtt által-

ngratván, épen midőn mintegy diadalmasan beléptetni akarna, a' tetemvárról Ábrahám lövése által leterített, királyáért 's hazájaért halva, a' helynek, mellyen később egyik külváros épült, dicsóított nevet ajándékozván.

Rettenetes boszuvágy kelt Gábor lelkében attya hideg tetemének látására. Legmagasb hősrizetében is keserű lett ajakin a' Gáchy név, ki az ő szive egyetlenegy Juliájának attya volt. „Általam ugyan nem hal meg — kiáltá kardját az égre emelvén — 's habár veszni kell is életem örömeinek, legyen, de atyám gyilkosa e' szent föld vidékén ne örvendjen czéljaérésében!” Barkóczy a' hatvani kapun, 's Gábor a' siroki uton törtek ki a' városhoz kerített megszorult ellenség csapatjaira. A' bátor elszánás, de leginkább hűségök szépségének 's győzhetetlenségök lángérzete itéleti szélvész fuvalt Zápolya táborára. Perényi hada el volt keseredve János vesztén, 's e' keseredés lelket ada károsabban fizetni vissza a' kölcsönt. Zápolya és Gáchy tellyesen megverettettek. Amaz futó seregének egy részével a' lengyel határig üzetett. De Ábrahám ifju hölgyétől 's leányától meg nem válhatván, egyedül hagyatva letett pártot képző mozdulatiról, habár szivében örök háborut esküdött is Ferdinándnak, — 's elvonulva Horkafalván Gábor gyűlöletének élte hanyatló napjait. —

A' dicsó Zalányi nemzetség felmaradásának reménye most Gábor volt. Ki mint kapitány Egerben gyakorta mulatott, 's megösmérte szebb valóságában Gáchynak egyetlenegy leányát, a' szép arczu 's szebb lelkű Juliát. A' lelkek rokonsága 's az érzelmek öszvehangzó isteni kegye megtaníták a' szüzet, hogy még csak képzelt bájvilágát, melly egy tellyes kebelű tizenennyolcz évű leány fejében rózsafelhő gyanánt repül keresztül, Zalányinak boldogsággal méltán kecségtető körében találhá fel. Ugy látszott, a' végzés kedvezett Julia reményének,

mert az öreg Zalányi ötet választá ezerek közül bajnok fia boldog nőjének. Tiszta volt az ő szerelmök, mint a' paradicsom tavaszege, szívök csendes, vádatlan, mint a' zivatarban kifáradott elpihent tenger. Egyedül való ohajtások tellyesedését csak a' gátolá, hogy Sztambul fergetege beüvöltvén honnunk határain, Gábornak Lajos oldala mellett Mohácsra kellett távoznia. Borostyán koszorúval várta őt haza Julia, de elszáradt az, mert attyának elpártolása miatt Markazvár napjai Gáborra többé nem mosolygottak. Két év tűnt ki életéből a' nélkül hogy utánna gerliczeként nyögdelő Juliáját láhatta' 's boldogsága malasztjait érezhette volna. Tudta Julia attyának Zalányit gyűlölő indulatját, érezte előre zordon jövődjét, látta a' felette csüggő kardot, és — szive fájt. Jobban szerette attyát, mint-hogy annak megelégedését önszerencséjének keresésével váltotta volna fel. Nem is tünelgett márelébe oly gyakran angyalképe a' kedvelt ifjunak. Lelépett szép világáról, mellyet nyugalma rózsakorában álmodott magának, 's ha voltak is oly óráji, melyekben visszaemlékezve élete édességeire, felejté kinjait: nem szerelemnek vagy barátságnak, hanem egy gyöngédebb tiszteletnek voltak áldozva.

De Zalányi mélyebben érezte reménye vesztését. Feltűnt ugyan csillaga a' királyi bizodalom zálogául adott biztosi tiszteben, mégis sivatag volt előtte a' tér, melly néki aranynapokat ígért. Fészkéből, mint a' szomorú sas, gyakrabban kitebolygott az erdőkbe most, 's a' szentkuti remete társasága kedvesebb volt szívének a' város gyülekezeteinél, hol egy egy boldog pár látása mindég kioltá szegény örömének életét. Egy hív, tatár nevű vizsla volt követője, mellyel szabad óráit vadászatban töltötte. Meg-megállott néha a' szirten, 's hajdanának szebb idejébe veszett szemmel nézett Markazra, melly Ábrahám pártütése oltá Gábor birtokába jutott, de — Julia nélkül. Egy igen vidám nyári napon, midőn a' szentkuti térerdő zengett a' bucsura jött hivek ájtatos énekeitől, a' remetebarang felé

tartott, a' templomba szándékozván. Puskáján nyugtatott kezével tartá a' lánczos ebet, 's gondolkodva sétált a' fiatal hársak 's századok viharaitól se pusztult óriás lombu cserfák árnyékában a' sötét völgyből felkigyózó gyaloguton. Tatár nyughatatlankodott, midőn a' kánya és szemericeze bokrok közé érkeztek. Gábor szabadon bocsátá 's utánna huzódott. Örömgrálásokkal vezeté kedvelt urát a' hű szolga, két keresztösvényeket hagytak már el, midőn Gábor egy futó leánykát pillant meg elbukva a' földre hullani. Előre tört ő, 's sanyaru békelakta kebele lángoló harczra kelt. Julia, a' véletlenül találkozott, 's előle menekedni szándékozó Julia hevert Zalányi előtt, 's bal lábából ajkához hasonló piros vér özönlött. „Köszönöm Gábor — szólla kegyének legedesb mosolygásával — köszönöm, hogy a' vadak helyett már engemet is üldözl!”

Nem szóllott Gábor, de elevenen mondá örömpedéssel ragyogó szeme, hogy ő azt nem akarta. Kérte később, hogy lábát szabaditná meg leplényes topánkájától, míg ő kötéssel visszatér. Julia ugy cselekedett, 's a' szorgalmas eb meleg nyelvével tartóztatá kifolyó vérért. Elérzékenyülve e' hű szolgálaton, könny csordult ki Julia szemeiből, 's ápolva simogatá annak hóldas homlokát. Zalányi megérkezett, 's borosruhával bekötözte a' sebet, melyet egy kiálló törzsök éle hasított.

„Julia, Julia! végtelenek 's buvegyültek valának látásod nélküli napjaim: most érzem leginkább, milly öröm te véled lehetni!“ sohajtá Gábor.

Julia. Szempillantásim, melyeket ajakidról olvashaték, örömevek valának tavaszomban; jött a' nyár 's zajszele leforrázá boldog reményvirágimat: nélküled élni megszűntem.

Gábor. Mi jó szerencse adott vissza most nékem tégedet?

Julia. Ez évet Egerben töltöttem; most elkezdődvén a' szentkúti bucsu, az egriekkel 's jó mostohámmal tegnapelőtt jöttem ki.

Gábor. 'S én nem tudtam Egerbe laktodat! de hiszem e' nap olta szerencsésebb leszek.

Julia. Én pedig szerencsétlenebb. Nem térünk innét vissza a' városba, holnap Ecsegvárra megyünk, és szüretig nagybátyámnál maradok.

Gábor. Így tehát olly sokáig meg leszek fosztva örömmel tellyes társaságotól!

Julia. Kevésbé fogja más annak sullyát érezni, mint én, — 's te épen nem. Fényköröd 's méltóságod nyílt szívvel láttat téged a' városban: te reád mosolyog a' világpompa, tisztelők 's gyönyörködtetők ölelnék körül. De én — magányosan fogom 's a' ti emlékekkel általvirasztani távolléttem borongó éjeit, midőn ti már meg is felejtkeztetek a' remeteleányról.

Gábor. Julia! megcsalod magadat.

Julia. Én annak igen örvendenék; nem is volna szebb boldogságom életemben, ha tudnám: bár barátja nem leszel, legalább megbocsátsz apámnak, 's e' két ház gyermekeinek örökségül szerzett gyűlölség közülünk száműzöttetnék. Én részemről lemondok azonkötelességről, melyet apám rendelt előmbé nemzetséged eránt. Tetszik Gábor?

Gábor. Lemondásod becsesebb magányos életemnél; meg vagyok mentve a' vádtól, hogy Hor-kafalvára utánnad szemeim átkot villámlottak volna. De Julia! ezen frigyünket atyád meg fogja e áldani?

Julia. Én szerencsétlen, ki atyám emlékezetére örömet nem érezhetek! Gábor! miért, óh miért kellett e' szent pillantásban lelkem megháboritnia? Említésére, vagy meglátására, egy ártatlansági borzadás némitja el érzékenységem szavait. A' jó lélek nem úgy mosolyog, mint a' hogy az ő szeme sugárol, 's mindenkor megretten, ha megölelem. De mégis „atya, édes atya!” e' nevezet nagyobb áldozatot kíván tőlem, mint elbirok. Gábor! óh én engedelmességem martalékja vagyok; bocsáss, bocsáss! nem állom ki a' fájdalmat, melly tőled elszakaszt!

Gábor. Csak egy szót Julia! Ha jövődöm sötét keblében van még boldogság számomra, ott kívánnám azt elérni, hol atyádat nyugodalmamra megengeszthetném. Akkor Julia! várhatom e azon hajdon megígért szerencsét, melly engemet egy más nevezettel kedvesebbé tesz előtted? Reménylhetem e, hogy bizonyosan osztozó társa lészel életemnek?

Julia. A' mennyei könyvben nevem a' tiéd mellett áll; örömem itt, a' mi téged boldogit. De nem kívánod talán, hogy atyánk halálát ohajtsam? Sokat kell még szenvednem, de ha tántorithatatlan hűségemmel napunk feltüntéig megelégszel: táplált reményedben légy szerencsés!

Elszakadtak, 's tatár követni kezdé Juliát. „Gábor! — kiáltá vissza — tatárt elviszem, mig ismét a' tiéd leendő.” — „Csak jó gondviselője légy, kövessen vele együtt az Isten áldása!”

Régi vidámsága visszatért Zalányinak, 's az egész őszt és telet megyéjében 's Budán a' királyi tanácsgyűlésben töltötte, távol Juliája szava szerint reményelve, — 's reményében boldog volt. — Julia szüret után Ecsegről haza vitetett Horkafalvára, hol egy szerencsétlen szó, záloga nemes lelkének, felforgatta alapját szép képzeményeinek, mellyek csak álom gyanánt is boldogítani tudták Gábornak élő jó szivét. Attyának neve napja volt, 's Julia előre gondoskodott. Egy vadásztáska oldalára képzetet tűzött színes aranyszálakból, mellyen egy főbe lőtt szarvas a' galyak közül a' vadász lábaihoz bukik. Ez arra emlékeztette Gáchy, midőn életében legkedvesebb, legremekebb lövését tette a' siroki erdőben. 'S egy vadászkéskötőt, mellyen nemzeti rendje 's neve ragyogott a' gyöngyöktől, — névnap i hódolásul ajándékban adott. Határtalan volt öröme attyának azokon, 's ígérkezett, bármit kívánna, azon pillantásban leányának mindent megadni. Mi villant fel legohajtottabban Juliának agyában 's keblében? minden olvasóm gondolhatja. „Nincs ugyan előlátásod szerint hejánya

kivánatimnak, — így szólla esdekelve — de mégis édes atyám! ha az illy napok örömmünnepek szoktak lenni, tedd fényessé 's felejthetetlenné azt; legyen e' nap az engesztelődés ünnepe!"

Gáchy. Hiszen nem haragszom én most senkire.

Julia. Felejtsd el a' régi történeteket, 's ne...

Gáchy. (szavába vágva, zordonan) Zalányiért talán nem könyörög Gáchy leánya?

Julia. Engedj meg atyám! félek olyan hangodtól; — nincs mit kérjek, csak szereteted állandóságáért imádkozom.

Gáchy. Csekélység! kérj szép ruhát, ékeségeket, pénzt, vagy mást, mellyek az embernek hirt, nevet, becsületet szereznek.

Julia. Ezek engem boldoggá nem tehetnek. Köszönöm apám! nékem nincs fogyatzkozásom kínálásaiból, azután pedig én nem ajándékoztam tisztellek tégedet.

Gáchy. De hát mégis mit értettél az engesztelődés ünnepén?

Julia. Azt, hogy gyakorta megbántalak, bocsáss meg nekem.

Gáchy. Gyuli! te hamis vagy. Talán am a jobbágyért könyörgöttél volna, kit csak esdeklésedre bocsáttattam ki a' befütött veremből. Ott kellett volna megfulni a' haszontalan féregnek.

Julia. Felejtsd édes apám! hiszen megengedted már néki.

Gáchy. Én? én engedtem meg néki? nem, halálos ágyamban sem engednék meg. Ne gondold azt te kis papirosház, hogy egy büszke nemes ember szive olly hajlandó legyen, mint a' gyenge veszsző. Az én szivembe mindenkor mélyen ütődik a' megbántás gyilokja, 's az említett Zalányi nevét még a' halál tüztengere sem moshatja ki fejemből, az égből is üldözni fogom. Az Isten előtt a' pártos angyalok nem voltak utálatosabbak, mint a' Zalányiak én előttem. — Még egy van közülök, kit nékem is dicsérnem kell, egy derék ember, — de

ősei hitványságából néki is jutott. Ez ha elmulik, pedig el kell mulnia, akkor én győzelemmel lépek a' világ elébe, 's ki leszs, ki lehet kevélyebb az utolsó Gáchynál? Viszszaderül még Zápolya napja, akkor te Julia! felségesebb leszel, mint az ország királynéja.

Julia. De mégis édes atyám! ha mai érdememhez képest a' te javadért valamit kérnék, megadná e atyai kegyed?

Gáchy. Csak rendemmel 's becsületemmel egyező legyen, — minden bizonnyal.

Julia. A' jótétemény diszt 's örömet szerez emberlétünknek, magunk meggyőzése 's nagy szívőségünk romolhatatlan emlékoszlopot alkot nevünk áldására, — te tanítottál atyám! gyermekkoromban, — atyám, atyám! békéltess meg minnyájunkat vádoló lelkünk ösméretével, 's te a' dicsőség legragyogóbb pompaszékét nyerted el, — bocsáss meg a' még élő emberséges Zalá . . . .

Gáchy. Ha, ha! borulj le előttem szentelen, imádj engem mint Istent, akkor kérj lehetetlenséget. Balgatag! egy átok az, a' mi tartóztat haragomat fejedre ontanom. Ki vagy? borzadok, mert Gáchy vér így nem érezhet. — Távozz, — hah! megelégedésemet 's nyugtomat így meg tudta zavarni kigyónyelved, — még egyszer mondom: távozz! viddel mérgelt ajándékodat, 's add annak, kiért becsületedet megvettetted! — 's kábulásig verte homlokát öklével. Orczája olly irtóztató lett, hogy maga Julia, ki már hozzá volt szokva, sem állhatá ki. E' pillantás olta tilalmas lett néki az atya előtt megjeleni. Így megfosztatva atya látásától, jó mostohája által vigasztaltatva csak, néma könnyek között Gábor árva emlékezetével busongotta ált a' tél zivataros napjait. —

Midőn már a' vidám tavasz szelid zöld színbe öltözteté a' vidéket, ha a' szabadban láthatá mindeneknek ujulását, az ő szive kimondhatatlan édes örömmel telt meg. „Viruljatok, viruljatok! — mondani szokta a' jókori ibolyáknak, — nem keser-

gek én, hiszen vigasztalásomra szórt titeket ide az én jó mennyei atyám keze!” Tudta ő, hogy viszályát nem érdemlette, 's e' tudomány egy állandó nyugalmat alkota szívében, melyet Zalányi emléke meg nem zavarhatott. Habár érzeményei ohajtott tárgyakat nem találták is, 's azon halotti békesség édességénél, mely észrevétlenül hullámozó keble édenében lakozott, többet ohajtott volna is, csak ritkán jött fel egy egy vérkönny lassu szemeibe, mert meglegegedett azon bizonyossággal, hogy felérhetetlen öröm egy atya szeszélyes önkényei miatt boldog nem lehetni. 'S vig volt, ha a' nem érdemlett bu mosolygását, 's a' megbántott, mégis megbocsátó szívből származott gyönyör küljeleit úgy nevezhetjük. Sötét jövőendő lebegett előtte, zivatarosb jelen ülte egykori panasztalan szívét, 's mégis az ártatlanság lilioma, 's ennek kedvelt rózsája veteledtek komoly arczain. 'S ha olykor egy nem várt eset ajaki körül elüzte a' magábatértség nevetlen tündérzetét, olly vonások lebegtek ott, mellyek a' látóval felejtették az Istenek legédesebb italát.

Kinyílt a' tavasz egészen; örömbáj 's édes gerjedelem hatá meg a' szemlélő érzékenységet. Halk susogás játszott a' fejtődő bimbók között, már néhol meg lehetett különböztetni a' dagadt levelek színeit; már hullatá aranybojtos barkájit a' forrás könnyeibe vágyó szomorufüz; már megszóllaltak nagy szombaton a' gyászoló harangok. Julia a' kastélykertben keresett menedéket unalmától, 's a' természet szépségének látásában, a' boldog madárkák vidor csevegésében szíve sebeire gyógyító irt talált. Ott ült alatta egy vén bükknek, körülengve a' kegyes levendula panaszkodó illatjától, fejét kezére támasztva, szenderülve.

Komorán, mint a' vészt hozó nyugoti látkör még rejtett villámu fellege, lépett be Gáchy a' kertbe, s Julia mellett haladván, bus lelke sötét honjába, a' futó borostyányoktól ernyezett kétszinü nyárák 's gyurtyánok homályiba rejtezett. Távol a' kimenetel fahidja erányában látott a' csutajba leszállani

egy bugdosó galambocskát ragadó parlagi sast. Fe-
léje lopakodván mintha menykő sujtotta volna le,
ugy állott meg meredve, midőn egy elvonult busfűz
oldalán megösmérte a' Z. G. felmetszett betüket.
Szóllitja Juliát, kit, midőn az bocsánatja reményé-
vel angyalként mosolyogva lépett elébe, szótlanul
megragadott, 's egy fához vezeté. „Nézd ezt, nézd,
— monda döbörgő hangzattal — 's tiszteld állhatato-
san; csókold ezen drága nevet! Lásd, milly jó va-
gyok én, magam adva módot édes szenvedelméd élé-
sére.” Két oldalon befönt, 's földig csüggő hajánál
fogva 's kezeit leszoritva a' fához kötözé. „Most
sohajts az imádotthoz, talán meg is érdemelhetnéd
már, hogy sietne védelmedre!” Így gunyolá az ár-
tatlan teremtet, egykori önakarátjának engedett,
's a' visszavontnak meg nem felelhető áldozatját ön-
szenvedelmének! —

Magában hagyatva Julia, érzé, hogy a' név, mel-
lyet kirohanni készült kebele fedett 's ő munkájá-
nak nem ösmért, megnyugtatja még eddig tapaszt-
alatlan fájdalomra gyuladt szívét. Leszorított fejét
nem emelhetfe ég felé, de indulatja felrepült a' ma-
gasságba. „Keserű e' pohár mennyei atyám! — so-
hajta — de türom békével, csak malasztot 's erőt
adj a' kirohanó zugolódás ellen!” Könnyei meg-
áradva vigasztalták ártatlanságát, 's imádkozott,
hogy istenadta hűségének ha áldozatja lenne is ő,
az igazságos ég Zalányit védelmezze. — Csak vég-
sugárai derüngöttek még a' napnak halaványan a'
magasabb épületeken, midőn a' már térdre bukott,
elerőtlenedett leányka előtt kezeit öszvecsapva meg-
jelent a' szelid mostoha: „Mi lelte az én Juliámat?
Jézus Krisztus! hiszen oda van kötve! Szólj édes
angyalom! kezed vérzik. Ki volt az a' vakmerő
kegyetlen?

Julia. Tudják az égben; te ne kérdezd édes
anyám! Ne oldozz, nem szabad, — mert apá . . nem,
szaladj kedves, — hagyj itt meghalni engemet!

Mária. Apád, igen apád tehette azt elhiszem.
De Juliám! ha életembe kerül is, megmentem ártat-

lanságodat. Mond csak kedves! miért bánt illy nem-ember módon véled?

Julia. Julia nem tud semmit is, de csak gondolom káromlása szerint, azért, hogy Zalányi Gábor megtiltott nevét én metszettem ide; holott meggyőződhetel, ha mondom: Zalányi neve ajakimon csillagszámnyiszor, de kézi mivemből soha sem jött ki.

Mária. Mindenható Isten! Julia, Julia! megbocsátol e nékem? angyal, angyal, miattam szenvedtél!

Julia. Annak ugy kellett lenni, de atyám kegyesebb lehetett volna. Csak ez egyről halgattál előttem.

Mária. Jer távozzunk innét, 's mentünkben felfedezem. De téged nem birnak lábaid? szegény, szegény! csüggeszd magadat jobb karomra. — Kilencz éve mulik kereszt felmagasztalásakor, hogy Markaz vára engemet mint aszszonyát befogadott, emlékezhetel reá, de azt nem tudod, hogy én akkor igen igen szerencsétlen voltam. Akaratom 's szerelmem nélkül kellett Ábrahám kezét elfogadnom, mert az, kinek emlékezete kívüled egyetlen örömem, szegényebb volt, minthogy sorsával az én fűsvény 's kiucsisztenü atyám meg elégedhetett volna. Gáchy fiatal özvegy, zászlós, egy leány csak 's nagy birtok sokkal lélekrázóbb volt, mint kérését apám megvethette volna. Én ellene mondtam. De bizonyos napon vadászom haza nyargal azon hifrel nékem, hogy kedvesét szívemnek vadkanoktól megszaggatva holtan lelték. E' legény megvesztegetett. Midőn a' temetésnek vége lett, fájdalim, mellyek körülvettek, veszteségem érzeménye, 's szülőjim örök unszolása győztek, 's én nem Gáchy kebelén, hanem azon nyert nagyobb boldogtalanságomban keresve mézetlen vigasztalást, hitvese lettem. Később azon emberektől, kik a' halottat megtalálták, értettem, hogy a' szaggatások között szíve táján egy mély szurást is találtak. Hiszem, hogy a' szerencsétlen Gáchy vak 's dühös szerelmé-

nek lett áldozatja. Halála után még kedvesebb lett nekem, érezve, benne mit vesztettem? 'S mikor házasságunk előbbi éveiben férjem a' háborúval foglalatoskodott, juthat eszedbe, hogy többnyire itt laktunk egyedülségben, az időben metszettem ide nevét, melly egykor Zóلمي Gyula volt.

Julia. Én is, te is szerencsétlen! bár érted is kisenvedhetnék!

Mária. Óh Gyuli! kevés a' föld minden java szépe azon boldogságnak, mellyet te érdemlesz; az ég megáldja állhatatosságodat: türjünk!

Julia. Én szenvedni megtanultam, de Gábor-ért reszketek.

Mária. Nagyobb az édesem, minthogy atyád kikelhetne ellene. —

A' kert ajtóhoz értek, 's akadály nélkül bementek Mária osztályába. Imádságra bőgött az öreg hasadt harang a' gothtemplom szűk ablaku tornyában, midőn Ábrahám hozzájuk belépett. „'S az oldalborda bátorkodott végzésem szentségét bűnös kezével feltörni?” kérdé csikorgva.

Mária. Jobb estvédet ohajtottam.

Gáchy. Én meg átkozottabbat neked a' pokolbeli ördögökénél. — Te pedig leány! kövesd ítélő birádat.

Tipegve ment az ajtóhoz, 's Juliát más szobába vezette. „Ülj le, — mondá — 's irj gyalázatosodnak!”

Julia. Kérlek édes apám!

Gáchy. Megtagadtad vérnemességedet, többé nincs apád; birád parancsolja: irj a' lat . . .

Julia. A' Krisztus kinsenvedésére kérlek: kiméld ártatlanságomat! itt lábaidnál szakad ketté szívem!

Gáchy. Irj, mondom, kudarcza életemnek!

Julia. Istenem! Megváltóm! ne hagyj el! — mit parancsol apám?

Gáchy. Klastromba mégy, ird meg, hadd epessze magát, 's azt is: hogy egyedül ő az oka szerencsétlenségednek, — hadd mardossa lélekösmérete. Irj!

Julia irt, 's Ábrahám boszuságában azt nem olvasta el, a' levél pecséttel záratott le 's a' gyászlovas nyargalva vitte Zalányvárra. —

Gyönyörű hajnal tetszett fel Zalány hegyei sötét távolában, szokatlan fénnel ragyogtak az égnek csillagai. Lágý tavasszszellők ringatták magát az álmot Gábor barnakoszorus szemhéjjain. El-elállott lélekzete, 's vonásiban a' meglegeedés nyugodott. Igen szép álma volt. Megjelent néki Julia szokatlan alakban. Cherubtermétét lilíomfelhő alkotá, mellyen szélytgördölve reszkettek csillogó aranyfürtjei, 's ajaki, mint a' legszebb gyermek szemei, kékek valának. Öltözete lengő fejér, rózsaszálágokkal repkedve. Arczakomoly, szelíd, de az egyszernél többször nem érezhető mennyédnél édesebb kegyeséggel folytak altató szavai.

„A' virágbimbót fergeteg törte le, hogy a' hervatag pora új diszre viruljon. Nincs szebb jutalom a' boldog átalváltozásnál.”

„Öröm szenvedni, mert a' szerencsés kevés jót ösmér. Egy nap sem kel fel úgy, hogy le ne áldozék, és egy alkony sem lehet olly zivataros, hogy a' jövő szép hajnal reményét elvehesse.”

„A' meszszevándor sebes szíve meggyógyul honja kedves határán; miért ne küzdenénk életünk viszonagságaival, mikor a' vérkönny legtellyesebb rózsákat terem siron tul?”

„Ne áztassa könny orcájídat, ha én, mint az enyészó köd porköteleimet lerázva, reád nézve megszűnnék lenni; mint a' völgyekben elvesző patakocská a' földet ölelő tenger ölében reá talál rokon csermelyére: így leljük meg mi is egymást az örök élet tengerében.”

„Gyémántkoronák szemfényvesztő napja ragyogjon fejed körül, arany-bíbor palást fedezze testedet; nem gyémántmoly, vagy aranyssu fogja megörni csontjaidat, hanem csak a' szegények hamván elsőványodott velőféreg.”

„Ne akadályoztasd halandó erőddel a' teremtés elrendelésének folyását; kérdezd szülőd balzsamomkenetes tetemét, átkozni fogja tettetted, mert átalváltozását gátolva, hány ezerszer gyilkolád meg!?”

„Ne gyűjtsd lelkedre az öntagadás adósságait; hijába ígér pártolást földi javaid tábora, mert életedét nem pénzért vévén, üdvességedet sem árulják.”

„Mondjad a' jámbornak: tűrjön; napja, mint a' napszámosé, eljövend. És a' megtérőnek: reményljen; nagy az Ur napja, ennyi ezeret teremtet egyben. Előbb imádja a' mosolygó csillagreményt, melly bizonytalan alkonyára int: mint számlálja ítéletesti órája érkezését.”

„Mondjad szivednek: ne gyönyörködj; lelkednek: ne pihenj. Eljön a' kezdetlen idő, mellyben a' kegyes halál sirja felett szenvedésre boldogság, fáradságra nyugalom következik.”

„Légy jó, igaz, 's tántorithatatlan. Lelked ne kövesse a' kétalaku világi törvény parancsolatját, mert feláll a' nagy ítélet, az igaz bíró, ki a' szülőket gyermekökért 's viszont, nem bünteti; ki a' gyermekeknek szülőikért 's viszont, nem kegyelmez.”

„A' kegyes, jó szív ne kételkedjék jövődjé felől; az ártatlanság tudománya földi éldelése az örök boldogságnak; az előérzés legcsalhatatlanabb bizonyossága a' várt jövődönék” . . . .

Gábor felébredt serkentésére titoknokának, ki egy levelet nyújtott remegő kezébe. Julia álomképe lebegett még most is szemei előtt, 's Juliát látta a' betűk minden vonásában. Ösmeretlen volt az írás, de megpillantván Julia nevét, határtalan öröm kelt lelkében, reménylve Gáchy engesztelődését. Olvasá, de jaj! éles tör feszíté által kebelét:

„Lelkemnek édes kedvese! — így irt Julia attya parancsolatjára, mert más nevezetet kincsiga sem vehetett volna ki belőle — ha még szeretsz, váljék mézzé ajakidon a' fájdalom első szava: engemet reményem angyala elhagyott örökre. Mikor ezt olva,

sod, már nem vagyok tiéd; de esküöm az ég minden szentsége, hogy ajak szerelmem kegyét áldani nem fogja. Én megyek elevenen nem életem, hanem csak létem temetőjébe, honnat édes visszashajítás szeméremmel nem jöhet ki; hol az Isten legjobbságának remek példája, még a' szüz szerelem is véttek, — klastromba. Jó szived nem kívánja, hogy apám sirja felett emeljek néked győzedelmi lobogót 's boldogságomnak egy tündér templomot; ösmered vizsályomat, nem kárhoztathatsz. 'S bár magamnak kellett a' jövőndők kietlen pusztájára száműztetnem, ez érzést elviszem szivemben, melly legutolsó dobbanásáig ohajtja szerencsédet, boldogságodat, 's hogy az elkerülhetetlen földi veszteségek érzetében ne hagyd megszakadni jó szivedet, mellyet kisenvedésével sem nyerhetett meg

Julia."

Zalányi kezéből kiesett a' levél, — a' mi történt, valóságnak hinni nem merte, pedig meg volt győződve, hogy nem álom. A' teremő képzetnek országa lebegett leszakadó felyhőként előtte. Látta feléje mosolygni a' poklot, 's hallá reá az Istenek sötétült honját busharagosan dörögni. De szelid lelke a' személyes találkozásból még sokat reménylett, mert az emberek eránt való bizodalmat, engedékenységet önmagáról ösmérte. „A' hozó takarodjék — így szólla távozási szokása szerint titoknokához, — a' kérő maradjon 's várjon; a' többi nem gondom. Lovat nyergeljen pályást a' huszár, követőm, — most az öreg György marad.” — Gábor elkészült, lement, 's György a' pej luczit elővezette. „Te vén lakossa Zalánynak, — így vált meg Gábor szeretett vadászától, ha esthajnal tün-tire nem látnám meg fészket: tudd bajom leszsz, 's keress fel Horkafalván.” Luczi tündérlábait szem többé nem látta a' földön, 's mint a' vándorcsillag ellengő fénye, légben uszott a' huszár kurta mentéje. —

Szakadozott hálóját feje alá göngyölve déli álmát aludta kunyhója hűsében a' halász, midőn Gábor Kékpatakon általkelve, a' horkafalvi kastély udvarán vérejtező lováról leszállott. Ösmeretlen ez udvarban körültekinte 's Máriát a' rostélyajtónál megpillantván, felment.

„Kit tisztelek házunk vendégében?” kérde Mária szivesenlátása hangjával.

Gábor. Zalányié a' viszontisztelet.

Mária. Juliámért előre örvendek, mégis vihet vigasztalást magával a' városba.

Gábor. Mellyik városba? kérlek!

Mária. Ezt férjem nekünk sem mondta meg.

Nyílt az ajtó 's Gábor belépett. Julia szoborként állt egy hoszszu „Zalányit” rebegvén. Julia! Julia! elkell tehát veszítnem a' reményt, melly jövőndőmet becsessé tette nékem?

Julia. Én is érzem sullyát e' veszteségnek; de volna bár keserűbb e' pohár, atyám megcsókolt kezéből el kell fogadnom.

Gábor. Ha szívéből a' jobb emberi érzések egészen ki nem költöztek, a' végzéssel ellenkező határozását meg fogja másolni. Beszélnem kell véle.

Mária. Reggel olta a' kertben van; még ennyire nem került bennünket.

Julia. Ne menj oda Gábor! ha szíved szava ösmeri viszhangomat: áldozd kéresemnek ezen lépésedet! Ne menj hozzá Gábor!

Gábor. Megcsalatkoztam talán igazságodban? önmagamhoz is hivtelenné akarsz tenni; Julia! Julia! elfelejtetd, ki vagyok én lelkednek, hogy életem 's boldogságom a' tiéd rokona!

Julia. Szünj, óh szünj meg! Én örökké tiéd vagyok, ha az emberek távol is öszvelánczolva lehetnek! — Szerencsétlenségedet eltávozásommal, apám átkát engedelmességgemmel kikerülvén, legyetek ti boldogok! boldogságtokért, ha lehet, minden öszvefüggésről lemondok! — A' hely, melly engem nem sokára befogad, menedéket ígér, de én érzem, hogy emléked örökéző édes gyötrelme ma-

rad keblemnek. Elégedj meg ezzel: távozz atyám körétől, 's légy szerencsésebb Juliánál!

Mária. Ábrahám visszatért, most megy osztályába.

Gábor. Julia! nem önhasznom vezérli léptemet; törvény, igazság 's a' te mindeneknél szentebb elrablott nyugalmad szállit fel engem, hogy a' köz bizodalomnak eleget tegyek. Nem Zalányi, nem szeretőd vagyok én e' pillanatban, hanem a' megye királyi biztosa. Tövises átokvirág teremjen síromon, ha az esdeklő ártatlanság pártfogója megszűnik lenni! Engedj Julia, ha kötelességemet teljesitem!"

Illy határozással 's Julia jókívánásával lépett Gábor a' palotába. „Dicsértessék az ur Isten!” köszönte, — mert még akkor az urak nem szégyenlték urok nevét tiszteletbe venni, — 's szelid méltósággal járult közelébb.

„Váratlan nekem kegyelmed láthatása, — szólta komoran Gáchy, — nézd örvendenek e e' falak azon?

Gábor. A' nemes urat talán nem kell a' lelketlenek közé számlálnom?

Gáchy. Hivatlan vendégemtől vékonyabb hangot kívánok.

Gábor. Akár hasításig! — De Gáchy! tegyük félre ezt; én házadba nem csigaként másztam, a' boszuállás törét sem rejtettem kebelembe. Engem a' béke angyala vezetett hozzád. Mi lehet bennem, a' mi lelked nyugtalanítván, ellenfájdalomra 's gyűlölségre kinszerit? Mit kívánsz tőlem a' házaink között hajdan virágzott béke 's barátság visszaadásáért?

Gáchy. Harcz, háboru az én lelkem élelme; 's békét könyörögjek?

Gábor. Nem ugy, — én könyörgök: add vissza barátságoddal Markaz és Zalány letűnt irigylett napjait!

Gáchy. 'S Ferdinánd hive a' kényes Zalányi

megalázódhatott ellensége előtt? emlékezhetel e tette pirulás nélkül?

Gábor. Megalázódásom titkos öröme kedves énnekem. Ábrahám fogadd el egykor legkedvesebb barátod gyermekét! Markaz, melly birtokomban van, legyen ismét tulajdonod határozatlanul, 's e sziv, melly téged soha sem gyűlölt, legyen zálog. Tetszik Ábrahám?

Gáchy. Hogy birtokomat visszaszolgáltatod, az helyes, derék; de a' többi nem fér szivembe, bár nyugtodat háborítani soha nem fognám.

Gábor. Bátya kérlek!

Gáchy. Jutalmat kívánsz?

Gábor. Ha szives indulatomat viszonzni akarod: légy te dicső és magasztalt, tégy engem szegénnyé meghálálni nagylelkűségedet: minden feltételek nélkül leányod pusztá kezével áld meg életemet!

Gáchy. Hah gyáva lyánykupecz! köszönd, hogy szent előttem a' vendég tekintete; különben czimeredet bal füledre metszem.

Gábor. Becsületemnek 's rendemnek annyi ez, mintha szentségtelen kezed megilletett volna. Most nem azon Zalányi könyörög, kinek attyát meggyilkoltad; hanem a' királyi biztos tulajdon házában kívánja a' nemes ur fulánkjának megtompulását.

„E' fulánkot érted?” — kérde Gácsy kardot ragadva a' fegyveres függőről, — de gögös hangzatod akkor örökre elválík ajakidtól.”

Gábor. Halkva, csendesén! — nem készültem mészárlásra, gondolván, hogy becsületes ember házához jövök.

Egy „menydörgő villám” mal robbant Gáchy Zalányira, 's ez a' sujtást elmellőzve, annak kezét feltartóztatá. Zajgott a' palota Ábrahám lármájától, 's Julia elhalaványulva nyitotta bé a' csikorgó nagy ajtót, midőn épen „vagy te, vagy én!” orditással vonta Zalányit a' fegyveres függőhöz. „Az Isten kegyelméért atyám!” szólla elfuladva Julia 's attya lábaihoz borult. „Távozz semmirevaló! — mond

ez, — mert ha életeden kell keresztülrohannom czimborád szívéig, elfajult leányt áldozok haragomnak!” ’s irgalmatlanul rugta el lábaitól. „Kelj fel Julia! — monda segítve a’ lecsendesült lelkü Zálányi, — az Isten mindenható színe előtt borulj le csak; atya szíve vérét meg nem tagadhatja, ’s te Julia! minden kötelességtől ment vagy, mellyet a’ rabsággá válásig minden gyermek szívesen elfogad ’s betölt. Gáchyt pedig az új hóldi gyűlésre személyesen hívom meg. A’ törvény javallja kegyelmednek, hogy Horkafalva kisaszszonya e’ történet következtében egy könnyet se ejtsen. Emlékezz a’ felsőség szoros igazságára; rettegj az ítélő Isten kora ostorától. Eltiport szegénység éhelhalása, ártatlan vér égbe kiáltása, ’s üldözék bünsullya feküsznek lelkedden. Gáchy! Gáchy! tekints a’ multakra; le kell hajtanod a’ sir felé dérbe keveredett fejedet egykor, igyekezz meggátolni, hogy hantodon az utálatnak ’s átoknak jegyző táblát ne emeljenek. Kérd a’ szent Lelket, hogy békéltessen meg önmagaddal, akkor nem sokára meglátván egymást, benned nem csak Julia attyát, hanem az embert is fognám sajnálni. Isten veled! Julia légy szerencsés!” ’s eltávozott.

Megszégyenülve állott Ábrahám ’s kebelében kiáradt a’ méregtenger. „Esküszöm! — monda felindulásában — esküszöm rettenetesen, hogy bosszum, ha külömben nem lehet, az országot is meg fogja rendíteni! Téged pedig megemészt haragom, nemtelen leány. Klastromba mégy, forró szíved kinzó tornyába, hol megtanulod a’ becsületet, de tudom, hogy hasznát nem veéended.”

„Elmegyek apám! — monda Julia egymásba rakott ujjain nyugtatván ajakit, — elmegyek szívesen! Inkább borulok le boldogságom tündérhajlékának omladékaira, minthogy téged érzeményeim eltitkolásával megcsalnálak!”

„Miért nem engedelmeskedtél általhágva tilalmamat?”

Te parancsoltad szívemnek egykor: hogy szeressem őtet. Ez lehetett. Parancsoltad azután, midőn

képe lelkembe forrott, hogy utáljam; de ez nem lehetett. Az én szívem nem vásári portéka, hogy azt eladni 's visszaváltani lehessen. Valóságomnak egy 's állandó színe van."

„Nem atyád voltam én?"

„Leányod vagyok, parancsolhatsz vélem, kinszerithetsz bálványimádásra, ha úgy örülsz boldogtalanságomnak, mint kényednek. Életem tiéd; de szívemet a' teremtés hatalma magamnak adta, apám, édes apám! kárhozatán lelkemnek ne vásárold azt meg!"

Nem látott, nem hallott Gáchy megszegyenülése átkánál egyebet, 's Julia más nap a' porládi monostor árva falai között lelte fel magát. Hiv szerelme oda is elkísérte. Egy nap, a' nélkül, hogy tudta volna, már elmúlt. Ott ült magányos szobácskája rostélyos ablakánál, szemeit merőn a' napra függesztvén, mintha az örök igazságot keresné, kérné. Nem figyelt maga körül semmire, közömbetlen vala a' nap alatt történt dolgok eránt. Egyszerre felugrék egy lövés közeldurranására, 's fejét kidugva, hangpanaszos sikoltással repült a' fejdelemnő bolthajlékába. —

Porlád szélén állott bus helyhezetben a' monostor. Arczczal az aranyjenke fűzkoszorus partjáról nézte az alkonyeget. Mellette a' templom ajtajának állott a' két verőczés folyosóra nyiló vasrostély, hova a' szerelem 's kora halál áldozatjait temetéskor kiteríteni szokták. Előtte egy halom, mellynek tetején a' borostyános kálvária, 's lejtőjén a' városi temető lengő jegenyék csalóka árnyában tünődött. Jobbra ez alatt a' nagy országút topolyák sora között keskeny vonulatban vesztette el határát a' néző szemei előtt. Ezen jött pihegve 's ehülve a' hiv tatár Julia után mindenütt, kinek eljövelekor egy pinczébe záratott, de más éjjel kiásta magát, 's megérezve jó aszszonyának kivezető nyomait, fáradtsága sanyarát a' klastrom ajtajánál nyugodta ki. Minekutánna elegendő erővel birt, szűkölni kezdett. Ezt ugatással, később vonitással vál-

totta fel. Az ajtó meg sem nyílt. Ekkor a' kilincsre ágaskodott 's azt csikorogva rága fogaival. Az őrnő, midőn többszeri kérdéseire sem vehetett feleletet, társat szóllitva, megnyitja az ajtót 's elrémülve a' lezuhanó kutyától, ismét becsapja azt. A' mosdani kijött menyecskék dühös ebet kiáltottak, 's a' par-ton cziczázó fiatalok tatárt kövecsekkel hajgálták. Érzékeny lelket megkeserítő hangon kiabált, panas-zolkodott tatár, midőn egy sulyos kő első fogait kiütötte 's vére a' szent falra hullott. Még na-gyobb erővel rága most a' kilincset, melly valóságos dühét árult el. Az apácák segédért kiáltoztak, 's egy lövés, melly tatárt nem fosztotta meg hiv párá-jától, Juliát felriasztá.

„A' szentebb anyára kérlek szent anyám! tatárt bocsásd be énnekem!” sohajtá könnyörögve Julia.

Veszedelmes — monda a' fejedelemnő, — mert a' düh megszállhatta.”

E' veszélyre ki merem tenni életemet. Oh anyám! ha sok emberben annyi hűség lakoznék! — — én bebocsájtatom.”

Köany gördült ki a' kutya szemeiből, midőn Julia hozzá kilépett, 's vérző szájával nem merte szokása szerint csókolni Julia lábait. „Jer be tatár — monda — jer, 's jobb napjaink után szenvedjünk együtt!” Tatárt nem birták lábai: mert egyiket a' puskasértette meg, másikat pedig az őrnő törte el a' vas közé csappantván. Vége lett dühének, 's ezt látva a' fejedelemaszszony azonnal bevitetvé, 's az öreg kertész orvoslására bizta. — ! —

Hiv szerelmének szerencsekerekén repült Za-lányi Porládra, 's az igazság érzékeny szavaival Ju-lia ártatlansága feől meggyőzte a' fejedelemnőt. Most érzé a' szüz anya kötelességének szépségét, kit haj-danán mint Cháky Delillát irigy testvérkarok zá-roltak oda. Látta tulajdon sorsából meritve, hogy a' szenvedő leánya keserve fellármázná az igazság védangyalát 's a' klastrom templomi szentségét, békességét. „Nyujts segédet vigasztalás annya! — szólla ismét Gábor, — hogy Julia ne legyen az

éghez hivatlen!” Örömvillámló szemekkel nézett áldást mosolygva Gáborra, 's „Julia megmarad az ég pártfogásában, — mondá valódilig, — ő hitet nem tehetett, minekelőtte a' klastromi mezt felölténé, kinyilatkoztatá, hogy inkább ezer halálkint szenved, mint kicsikart hamis esküjével a' jó Istent megcsalni láttatnék; mert az ő szive a' világba vissza Zalányi után sovárogo utolsó dobbanásáig. Az ilyen szív, melly azért van alkotva, hogy egy halandót boldogítson, 's hogy annak szabad, de ájtatos; szerelmes, de tiszta életében az ég gyönyörködjék: megérdemlette tőled ezen lépést, és — reménylj, boldog leszel!” A' szerzet czimeres gyűrűje ragyogott Gábor felé, 's ő a' jótévő szűz kezeit gyöngédeden megfoghatá. Térén a' boldogságos szűz képe tünt fel az ifju előtt, 's hálabuzgó ajakihoz ragasztá, kérvén a' menyzeit, hogy érette könyörgjön. —

Diszt 's gyönyört mosolyogva repültek néhány napok keresztül Zalányi egén; 's ő a' klastrom oltáránál Juliájával felváltott jegy 's boldogság között megáldatva, öszveköttetett. A' fejedelemaszszony, 's Juliá rokoni, Hortay Ágoston háznépe Ecsegről, kis, de a' meglegeedésnek elég tágas körbe voltak egybevonulva a' jó lelkek, kik a' boldogok örömeiből legméltóbban osztozhattak. Zalány gyönyörű várába tétetett által a' csendes menyegző. Élték a' feltalálás 's együttlét örömét, mig nem Hortay is övéivel egyetemben fészkebe visszatért, — de Gábor és Julia a' monostorról el nem felejtkeztek, mélyen be volt az ő gyönyört lehellő szívökbe Cháky Lilla neve metszve. —

Tudatlanul folyt napjaikat a' megszelidült sors varázscsókjaival fűszerezte. Uj élet bimbója fakadt keblökben, olyan élet, mellyet a' hajadonság boldogítására rendelt az ég a' távoljövendőből. Elfelejték, hogy valaha lángoltak egymásért. A' valóság a' képzeményes multnak szépét 's javát mézelte ajkaikra. Boldogság volt, a' mi őket határozta, 's hiu álom köreiken kívül. —

Juliának kedvelt mulatóhelye lett a' kert,

melly a' kastélyvárat a' terjedtebb erdővel egyesülve, koszoruzta. Ott szomorufüzek tünődésében 's havasi fenyők árnyékában állott egy hantkunyhó sir gyanánt felemelkedve, 's belseje zöldellő mohval kirakva, ékesítve, — mellyben ollykor a' királyi vagy megyéjebeli gyűlésen mulató kedvestől magányosan hagyatva, tölté édes óráját. A' tőle soha meg nem válható tatár volt követője. — Multak a' napok és a' hónapok, 's Zalányi homloka körül a' szerelem legszebb jutalomfénye lebegett. „Köss koszorut ajtódra, már atya vagy!” így fogadá Hortayné egykor a' megérkezőt, 's Julia egy angyalleánykát nyujta teljes csókjai közt karjaira. Meg volt mindenök, a' mi őket e' földön boldogithatta. Életremény virult nékiek enyészetök után. A' jutalomév úgy folyt le tőlök, mint a' patakocskának lengetekben uszó habjai, mellyekről csak emlék maradt fel, hogy voltak, 's ha füvet fát öntözének, tenyészetet adtak a' gyümölcshezó virágnak, 's áldást vontak magok után. —

Nem pirulva a' napnak letünzte után, egykor ott ültek a' hantteremben, 's Katinka tatárral játszott. Felettök tisztán csüggött felhőtlen egében a' már megtelő hód, 's lombárnyakat hinte a' pázolyba. Szótalanul nyugodott Julia feje az őtet általölő Gábor kebelén. Gondolatjaik egymást találva lebegének a' térben, melly előttük igen kedves, de szent volt. „Gáborom! — így szólla a' deli nő szivboldogságának olly diszében, melly a' vádtalan kebelü aszszonynak soha el nem virul, — óh, ha én megválnék mindazoktól, miket itt szivem szeretett, e' csendes hajlékot ajándékozd hamvaimnak!”

„E' nap boldogsága a' nyugalom hazáját zordonná tette jelöttem, — viszonzá Gábor, — mást édes angyal! valóságot, melly élénk lenkünket táplálja.”

„De nem tagadod hát meg? ugy e nem?”

„Bizodalom vezérelje minden kívánságaidat; tetszésed rokona szenvedelmeknek. De Juliám! ha szemeimben reszketne előbb a' végbucsu könnye, szivem az első porba visszaállását hol találná fel?”

„Hol sirt választol magadnak, de gyászolni fog emléked honja, e' kebel, mellynek élete olly édes örömmel csügg rajtad!”

Igy keresi a' tiszta szerelem magyarázhatatlan édességeinek éldelése közben a' bu virágait, hogy a' tartós örömet meg ne unja, pedig azokból is csak tiszta mézet szív.

Kiüzettetvén Zápolya hadaival együtt a' magyar földről, a' Lengyelek királyától kért pártfogást, de Ferdinánd 'Sigmond királyt követei által magának megengesztelvén, Zápolya terveit felforgatá. Azonban magyar ország dolgait rendbe 's folyamatra vévén, midőn Perényi Pétert koronaőrnek, Thurzo Eleket kincstárnoknak, 's Buda vára vezérének Nádasdi Tamást rendelte, Bécsbe ment, onnat a' birodalmi országgyűlésre szándékozván. Alig értette ezen hirt Zápolya, Lengyelekből, Tatárokból 's Magyarokból összeállított táborát Kassa alá vezette, de Katzianertől ismét kegyetlenül megverettetvén, lengyel országba Tartoni Jánoshoz vonta magát.

Ámbár milly boldogul 's bővelkedve mindennel élhetett ezen gazdag és hatalmas vajda házában; elgondolván, mi fénykörből bukott alá, eszközöket keresett letűnt csillagát viszszeradriteni. A' pápától 's a' német birodalom fejedelneitől megvettetett. Mellyre nézve remete sz. Pál czenstochoviai klastroma perjelét Martinuzi Györgyét magyar országba küldötte, hogy számára követőket 's pártfogókat szerezne. Siradi nádor Lasky Jeromost pedig Szolimánhoz. Lasky meggyőzve minden nehézségeket, Szolimán és Zápolya közt örök frigyet 's barátságot kötött, örömhírül vivén meg urának a' török segedelmeket.

Ezt és számtalan Magyaroknak szándékát Martinuzi által megtudván Zápolya, lengyel seregekkel harczra készült vezéreit magyar országba előreküldte, és minekutánna ezeknek Kassánál vett diadalmokat megértette, szebb szerencséjének reményével

maga is kijött lengyel országból, 's a' jövő Szolimánnak eleibe menvén, utjában mindenütt dult, rabolt és pusztított. Midőn a' Zagyván általkelt, Gáchy meghitta őt termébe nyugalomra. Zápolya örült e' meghívásnak 's Gáchy kijelentett segítségének. „Nádorbuzgány leszz jutalma hűségednek, — monda — mihelyt fejemen ragyog a' hármas hegy koronája.”

„De szabad leszz e ellenségeidet tüzzel 's vassal pusztítani?” kérde Ábrahám.

Zápolya. Hol a' „Zápolya” név említésére térdre nem bukna, holt testekből építs várat 's a' kő kövön meg ne maradjon. Sovár láng emészsze meg a' templomot, melyben nem érettem imádkoznak. Szakadjon meg az anya szive, ha kisdédét nevem imádására nem tanítja.

Gáchy. Harcz, háboru, csupa gyönyörűség! Vedd vissza most zálogul adott kardodat, e' vessen véget napjaimnak, ha Buda előtted meg nem alázza fejét.

Zápolya. Ötezer hősek maradnak melletted; szaporitni hűségedben áll. Mit Zalányi elvett tőled, reménylem még visszaadná.

Gáchy. Kétszeresen. Ő leszz első, 's példájából tanuljon minden, ki Ferdinánd ügyét védni fogja.

E' határozással vált meg Zápolya kényeinek ápolójától, 's sietett Szolimán elébe Mohácsra. Gáchy pedig lengyel 's tatár seregeit Magyarokkal szaporitván elkezde boszujának áldozni. Mindenütt vér 's átok kiáltott az égre miatta, valamerre ment, 's Gyöngyöst elfoglalá. Váratlan volt e' hir Zalányinak, 's honja vészében saskirályként zajdulva büntetésre, felszóllitá Heves, Gömör és Nógrád hőseit. Gáchy fergetege elől Eger vára fogadta be a' sikra szált nemesek nőjeit 's gyermekeit. Örömmel futott a' közelellenség mellett Zalányt pusztán hagyva Julia is Katinkájával apródjai 's az öreg György társaságában férje hatalmas karjába, ki Nádasdinak utasító 's megbízó levelére Gáchy hadát elszéleszteni bajnok lovagjaival Gyöngyösre ment.

Rövid de vérengző csata után Gáchynak Gyöngyösön hagyott őrseregét elfogva, Egerbe küldve, Gyöngyösnek ismét békét adott.

Gáchy győzedelmes táborát a' vidék pusztítására kiküldvén, maga huszárjaival 's egy osztály lovas Lengyelekkel Zalány várát keríté be. De nem talált egyebet üres pusztá falaknál, mellyeken azután lobogva egymást harapta, ingerelte Gáchy bus haragjának lángja, 's a' boldogság egykori lakhelyének feketült maradványai, borzasztva az utast, mutogatók a' boszu és istentelenség szomorú jeleit. —

Pártokra szakadva ismét a' nemzet, a' pusztulás vérangyalának nyomain a' békeesség 's boldogság elvándorlottak. Rokon rokonát, barát barátját ölte, üldözte. Zalányi, Perényi Jonáth, Bárdy, Barkóczy Elek 's Hortay vitézül küzdöttek mindentűt Gáchy, Csukó és Petroczky hadaival 's többnyire győzedelmesek. De elszomorodtak a' hiren, hogy Zápolya Szolimánnal Mohácson összejövén, Budára szándékoznak. Nádasdi Ferdinánd hiveitől segítséget kért. Perényi és Barkóczy által keltek a' Dunán, Bárdy Szentkirályvározt vonta meg magát halálos sebeiben, Hortay pedig a' Heves anyavárát oltalmazó királyi biztos oldala mellett maradt. A' hír nem hazudott; Zápolya Gáchyval és Petroczkyval Pesten telepedett meg, míg Szolimán határtalan erőszakkal Buda várát elfoglalta. Innét Bécsig törekedett, de a' rénusi nádor Filep által egész Budáig viszszaerettetett. Ekkor Zápolyát királynak kiáltotta, 's minekutánna gazdag martalékjait hajókra hordatá, nagy számu védsereget hagyva Magyarországon, hatvanezer rabszija fűzött foglyaival viszszaért Konstantinápolyba. —

Megszüntek valamennyire a' háborgások, 's az elbusult Magyar ostromozó sorsa ellen már semmit sem tehetvén, elvetve kardját, sötét várába zárkozott. Az elpusztult falak épülni kezdenek ismét 's a' kivándorlottak haza térni. Zalány is megújult díszben fogadta bé Gábort és Juliát. Zalányi megerősítettén Zápolyától is tiszteben, leoldá harczi fegyverét,

's nem Zápolyának, hanem megyéje boldogságának
's Julia örömére élte szomorú napjait. —

Zápolya idejétől fogva Gábor nyugalomát Ábrahám nem háborgatá soha, de a' szívében feleskü-
dött boszu dühe ki nem aludhatott. „Meg kell
halnia, de utolsó szempillantása is keserű legyen!”
E' volt az ő határozása, és hogy célját érhesse,
engesztelődést szinlett. Mária gyakorta megjelent
Zalányvárott, 's örömmel beszélte férje indulatainak
változását. Egy esztendő elfolyása meggyőzte Za-
lányit 's nőjét Ábrahám engesztelődése eránt, ki
egyor így irt hozzájuk:

„Zalányi! nemes lelked porig alázott engemet;
a' harag, melly titeket eddig üldözött, kiholt. A'
hullámdagályos tenger is lecsillapodik végtére, 's ti,
mint a' hányatott hajósok, a' kiállott szenvedések
után szeretetem békepartján kössetek ki. Adjatok
nékem Horkafalván egy pillantást, mellyben öröm-
atyai csókja között hűségtöket megáldhassa

Ábrahám.”

Vigan repül első napjai vidékére a' vadásztól
meszsze kergetett gerlicze, hogy az édes táj minden
tárgyait körülurbékolja; de alig repül le az ős-
fészek szépen virult fájára, midőn egy sas marta-
lékja lesz! Így járt Julia. Vidáman nyujta néki
Mária egy fekete ládácskát ezen czimmel; „Juliám-
nak tizenötödik évében.”

„Édes anyámé volt ez; hogy jutott birtokodba?”
kérdé jó mostohájától.

Mária. Kevés napokkal ezelőtt a' holdvári
apát egy igen szép képzetével ajándékozott meg a'
hétfájdalmu szüznek. Ezen képet asztalkámmal
szemközt oda az ablak oldalfalára akartam függesz-
teni, 's alatta a' fal üreget árult el kongásával.
A' festést szemesebben vizsgálván, egy ajtóra ta-
láltam, mellyet késsel kifeszítettem. Tűző tők,
elavult reczék 's e' záros ládikó volt benne.

Julia köszönete közben az ott talált kulccsal

felnyitván azt, különbféle drága ékességeket 's egy igen gazdag pártát találta ben. Alatt egy levél, feltörve, vala. Julia olvasá 's elhalaványodott; olvasá tovább 's szemei záporkönnyekbe borultak. „Te, te anyám! de én boldogtalan gyermek 's teremtés!” Nem szólhatta többet, lerogyott egy káros székbe, onnat térdre hulla 's ég felé emelvén remegő karjait: „A' te mived vagyok én, Istenem! — így fohászkodék, — te rendeléd utaimat, te hitlét e' létre, 's illy hirtelen eltiporsz engemet! Emlékezz meg, kérlek, hogy valamint sárra változtatál, a' porban visszaállítol engemet! oh atyám! ha lehet, muljék el tőlem e' pohár! azonban nem az én, hanem te a' akaratom legyen meg!” Felkelt, letörle könnyeit 's vidult. A' levelet vállpaizsának egy titkos rétegébe rejté 's halgata arról férje előtt is.

Vidám körben ültek minnyájan a' török ital mellett. Gáchy nem szünt meg dicsekedni Szolimán jóakaratójával. Az alatt Mária elfogyasztván italát, eltávozott, beteg lett 's ágyba esett. Gáchy megrezzent. Julia színe 's ereje elfogyott. „Mennyünk Gáborom! monda epeclő hangon, — vigyük haza az atyai kéz sebhelyét. Édesebb leszsz ártatlan váradban hunyni le szemeimnek!” Gábor karjaiba zárva ellankadt kedvesét, visszatért várába, hol Gáchynak utánnok kaczagva szórt áldása Juliát elérte, mert hat óra eltelése alatt rettentő fájdalmak között gyermeke 's férje ajakin adta ki jó lelkét.

Orvos késő jött Hátvanból, mert a' ki Gyöngyösről hivatott, Horkafalván volt, hogy Gáchyné méregvétele szomorú következményeit megelőzné. Ugy volt rendelve, hogy Zalányi erősb mérget vévén, előbb muljék ki, Julia pedig szinte halálost, de gyöngébbet, hogy látva férje kínódását 's halálát, keservesb örömmel kövesse azt. De a' Zalányinak szánt poharat a' szerencsétlen Mária hajtotta fel. Ő a' jobb életbe költözött 's Julia utánna, ki nek betegsége az orvos hideggyuladásnak mondotta. De Gábor nem hibázva gyanakodott 's Horkafalvára ez értelmű levelet küldé:

„Szerencsétlen rabja vakságodnak! reád kiált a' kiüldözött ártatlan lélek. Ha még szived ezt is kiállhatá, jöjj 's a' sirba is te vidd meggyilkolt Juliáját

Zalányinak.”

De Ábrahám nem jött. — Gábor pedig, minekutánna Julia hideg tetemét önkivánsága szerint, azon ünnepi ruhába, mellyben Horkafalván volt 's menyaszszonyi legboldogabb órájít élte, felöltözteté, eléggé nem sirathatva, a' várbarát, jobbagyainak jelenlétében minden pompával a' hantkunyhóba tétette, melly ekkor vasajtóval záratott bé. Sirt Katinka, de nem tudta, miért? Zokogott az árva özvegy, halálosan érezve a' veszteséget, melly az ő életét egy kietlen pusztáva tette, mellyen csak egy, egyetlenegy árva rózsza Katinka virulhat néki. Bus lett tatár, 's nem evett nem ivott, szünetlen a' terem ajtajában feküdt, fájdalmas orditással riasztva fel néha néha a' temetői csendet, melly körülötte uralkodott. —

A' mardosó lelkiösméret sötét világa tünt fel Gáchy előtt, az ő cselekedeteinek pohara betölt egészen. Kisértő lélek gyanánt járt fel 's alá üres palotájiban. Cselédjeinek, egyen kívül, meszsze kellett távozni, mert emberi tekintetet ki nem állhatott. A' zalányi temetés estvéjén magányosan állott sullyától borzasztva, csikorgó asztalához támaszkodván. Haloványan pislogott előtte a' függő mécs. Ösmert-homályos volt a' palota, mint az őszi hódfogyatkozás éjszakája, néma és zordon, mint az elpusztult falu temetője. Borult halálarcza 's felforgó szemei tolmácsolák a' zivatart, melly kebelében ádázott. Homlokba csapta magát, 's lehullott a' mellette küzdő oroszlánnyokon álló karos székbe, 's nyögdelve és halkal, mint az igen távol zuhogó vízesés, vagy más haza ligetének zengése, megkonduult a' kis lélekharang. Borzadva 's tudtalanul ugrék fel Ábrahám, de visszaesett. Imádkozni akart, de nem tudott.

„Isten! Isten! milly rettenetes vagy te a' gonosz embernek!” kiálta akadozva átokhanggal. Ezer kés hasogatta kebelét, de szíve meg nem tudott szakadni. A' kárhozatéj ijedelme lepte meg „Gyurka!” kiáltá félelmesen a' kinyílt ajtó felé; és az eltévedt szél sohajtott be azon. Jobban jobban hallatszott a' harangszó, fel — felkapván szárnyaira a' fúvatag, 's Gyurka belépett. „Jer közelebb, ide, — monda Gáchy kezét meresztve felé, — hallod! — sir, jajgat, hallod Gyurka! mi az? óh szomorú, rettenetes, mint az én életem! — Lelkek harangoznak e, vagy a' halottak támadnak fel; mi az? hallod — mi az??

„A' toronyban harangoznak a' szakács lelke váltságaért imádságra, — monda a' bűnpajtás, — elhibázta a' méregosztást, 's parancsod szerint ő is ivott.”

„Szörnyű! szörnyű! — orditá Gáchy, — őt is én öltem meg! óh Gyurka! imádkozzunk lelkéért, mondjál valamit!”

„Végetlen nyugalmat adj uram'nékie, 's körül az örök fény ragyogja őt!”

„Ragyogja őt!” sohajtá Ábrahám utánna. „Óh néki megbocsát az Isten, de magunk lelkéért ficzkó! — azért imádkozzunk!”

„Most először imádkozni?” — kérde Gyurka, — én nem tudok imádkozni!”

„Hah! nem tudsz imádkozni? igen! — — nézz ide, nézd, van e még emberkép rajtam? nem vagyok e ördög, mint te? te a' vagy, ördög vagy! — Hozz kulcsot sátán! és nyisd meg előttem a' földet. Az Isten boldog színe látása nélkül fogok én kárhozatomba rohanni!” Szeme dühes lángja alkonyodni kezdett 's székébe visszátántorgott. Lépések suhanása hallatszott a' lépelyes csarnokról. Gyurka kinyitá az ajtót 's hátralépett, midőn egy vizsla reá mordult. Fel — felébredett a' gyámtalan mécs 's „Julia feltámadt!” orditá a' szolga lerogyván. Ábrahám kimereszté szemeit.

Halotti öltözetében leomló haját féloldalt hátra-

vetén, halaványan lépett be Julia a' palotába tatár után. Iszonyodva ugrott fel Ábrahám ültéből 's ingadozását az asztal védte.

„Ne rettegj ember, — mondá lassu hangzattal a' feltámadott halott, — ne rettegj ember a' szerencsétlen látásán, kinek még kevés napok előtt attya valál!” Lobogott a' vilány 's Julia egész termeté ki-látszott. „Nem hoztam én átkot reád, nem hoztam ostort menyből, mellynek útjáról tértem vissza, hogy láthassam bűnbánatodat. Te már nem vagy apa, férj 's embertárs, olly szegény, olly hasztalan vagy, mint a' megjárhatatlan sziklabércz koponyáján szél nélkül is lengő kórhatag, mellyet ha uj szélvész talál, a' mélységbe ragad 's öszvezuz, vagy az ég tüz emészt meg. Harmatesőcske kell nékie, hogy csendes árja felfogván eloszló maradványait, igaz utakon ama' boldog tájra vezesse. Könnyek kellenek néked, hogy megbánt bűneid bocsánatjáért könnyörögjenek. De ne szemed, ne e' szem, melly megszokván a' vétkes pillantásokat, alig tud égbe tekinteni, hanem szived 's lelked érezve fájdalmaid, földi ostorát: sirjon kesergjen!”

Ujra lehullott Ábrahám a' székre, 's Julia gyászleple alól egy levelet sejtetett:

„Ez Horkafalvára szóllt Egerből a' tárkányi vadász Farkas irta Madary Károly szerencsétlen kimulásáról.” Tövisbokorként borzadt fel haja és bajusza Gáchynak. Eszeveszve szökött lábujjaira 's fél térdre esett, jobb karja támogatá, bal keze pedig vérejtező homlokát szorította csikorgó állától. — „A' forrásból meritett vizet; — így ir, — 's a' lövés épen szívében találta.” Bévetették a' márványbarlangba, hová az elhíresztelt kísértetek miatt egy látogató se' mérészlett belépni. Így eltünése rejtve maradt, reád nézve kedvező következéssel. Te megjelentél Szent Domonkoson, és Klárát a' bus özvegyet vigasztalás ürügyében, mint távol rokon, ide hoztad; a' lánczokat eltépted 's Madaryné hites rabod lett. Leányodnak tartál te engemet, de megcsalatkozál, 's ha az égbe földi nevezeteink megma-

radnak, úgy Madary Julia fog éretted imádkozni. Ezen levél kezeibe került édes anyámnak, 's eliszonyodva vétkes karjaidtól, a' koporsóba lépett 's jobbulásodért könyörgött azóltá. Zóلمي Gyula és Mária hosszu rovást nyujtottak be az ítélő széknél fen. Vér, rablás terheli lelkedet. De idő engedtetett még, hogy megbánva bűneidet, térj azon utra, mellyre az üdvesség reménye vezérel. Kiket megsértettél, kérj tőlök bocsánatot; kiket inségre juttattál, tégy jót velök, 's Zalányinak többé ne háborítsd meg keserű nyugodalmát 's azon boldogságát, mellyet az örömtelen atyának egy sirásra tanított árva gyermek szeretete 's látása teremthet! Így térj egészen Istenhez; élj 's halj meg boldogul!"

Csendes lépéssel ment le a' palotából Julia e' beszédét elvégezvén, 's az ott várakozó kocsira ülven tatárral, Zalány felé hajtatott. —

Hegyre keltek a' szép vidékü Horna felett, 's messze a' völgynyíláson pirosodott a' keletég. „Tűz van Baltár felé,” monda Julia, mert elfelejtkezett éjfélről. „Most hasad a' hajnal nagy aszszonyom! — felelt a' kocsis — amott Zalány, füstje látszik az erdő felett, mikorra oda érkezünk, még nem szállal meg a' pacsirta?"

„De micsoda remete lakik itt?" kérde Julia, ki illy bus énekkel köszönti a' nap mosolygó hazáját?"

„A' szénégető dudolja talán reggeli zsoltárjait, mert Zalány vidékén remetét még nem tudok soha."

„Olly kellemesen, olly szivemelőleg terjedez hangja e' csendben! közelebb tetszik, halgassuk meg."

Ezt mondva Julia leszállott, 's a' hang közel táján meg állapodva figyelmezett. A' hang így zengedezett:

„Én mondám: Uram irgalmaz nékem; gyógyítsd meg lelkemet, mert vétettem ellened."

„Ellenségim így rágalmaznak engemet: „ „Mikor hal meg és mikor törlődik el neve?"

„ „Es ha valamit láttak szemei, hivalkodva

beszéllett; az ő szive vétkeinek árjában fürdött meg.

„„Elvonta magát és magában beszélgetett.“ „

„Öszveesküdtek irigyeim, hamis tanuságot koholtak ellenem.

„Rágalmaztak engemet: „„Valljon a' ki szendereg, nem ohajtja, hogy felébredjen?“ „

„De majd az én béketársam, kiben reménylek, ki velem élt, magasztalni fogja tanuságaimat!“

„Te pedig, én Uram! irgalmazz nekem; lelkesíts engemet: és visszafizetem nékiek.“

„Ebben ösmérlek: miért kívántál engemet? ellenségem miért nem diadalmaskodik rajtam?“

„Engemet szerettél az ártatlanságért, és örökre megerősítettél színednek látásában!“

„Áldott legyen Israel Ura Istene: öröktől fogva örökkéig!“

„Legyen! Legyen!“

„Szent Isten!“ kiálta Julia, — ez az én zsoltárom, melyet a' klostromban tanultam, 's a' hang Zalányi hangja!“

Közelebb ment Julia 's meglátta Zalányit egy hárs alatt a' felszakadó forrás mellett üldögelni, 's így szóllott nyájasan.

Julia. Miért e' könny Gáborom! miért e' bus könny szemeidben?!

Gábor. Az ég játszik én velem? Julia vagy te, vagy lelke a' boldogultnak!?

Julia. Julia vagyok, ki téged igen szeretett, a' feltámadott Julia vagyok, ki téged még most is igen szeret!“ Szívesen, de egy olly bizonytalan hidegséggel nyujtá kezét elébe, 's Gábor elálmodva szíve fájdalmait, forró kebelével dült a' roskadott karok közé. Nem a' lángpiros és édes ajakra talált, nem a' viszontvágyás kénytremegő ölelése emelte most őtet ki magából; bádgyadt 's lankadt volt ez, mint őszzel a' busfűz lengése. Nem repdesett mellyén most szerelemteljes kebel; oda lett ez, mint a' mult idő, 's néma, mint a' feidult sirhalom. Gábor lerokadt öröme 's kinja vegyes érzetében. Ko-

esira ültek, 's Julia ölébe ájult. „Csak gyermeke-met hozzátok szomju szívemhez, csak őt hozzátok karjaimba 's uratokat emeljétek le a' kocsiból!“ Így beszélt Julia, ki előtt minden ujnak 's ösmeretlen-nek tetszett az udvarban. A' cselédek közül némel-lyek keresztet vetve elszaladoztak, mások örültek a' halott csudás feltámadásán, 's beszélték a' falu-ban: így volt, ez volt 's ama' volt.

Későre magához tért Gábor, 's Julia mellette ült a' párnalóczán, ki mohon ette az elibe adott édes tejet. „Gyuli! Gyuli! megfoghatatlan a' vég-zés, melly nékem visszaadott tégedet! miként tör-ténhetett az?“ így szólja Zalányi édesdebben nézel-ve a' halaványszépet, mint szerelme első tavaszában.

„Jöjj ide előbb tatár! ezen tejnek fele része tégedet illet.“ Monda 's oda nyujtá azt. „Tatár-nak köszönöm Gábor! hogy ismét enyimek vagytok. De adjátok már ide Katinkámat!“

Tartva eddig a' véletlen örömnök gyakori szo-moru következéseitől, a' kisdedit elrejtették. Most előhozták Zalányi parancsára, ki azonnal megös-mérte annyát, 's kis kezei két galambszárnyként repdestek elébe. „Óh egy illy látás — így sohajta — ez élet szenvedései között mindég elég vigasztalás egy édes anyának! — De mond meg Zalányim! — mert hogy a' kertbe koporsóba voltam zárva, azt tudom; — mennyi ideig voltam én ott?“

„Tegnap délesten záratál koporsóba 's kíván-ságod szerint a' hantkunyhóba. Julia! édes Juliám!“

„Nem tudom, mit ittam Horkafalván, de rosszszul lettem utánna. Erről többet nem tudok. Kopor-sómban feleszméltem 's felfeszítettem azt. Tatár szükölt 's fogaival rázta a' vasajtót, mellyen én szabadulni akartam, de erőm nem vala. Kiáltani sem akartam, nehogy valaki meghallván azt, rémülése által szerencsétlenséget okozzon. Végre tatár a' terem oldalát lábaival kiásta. Ekkor én is segítvén néki, olly hézakot vájtunk, hogy elhagy-hatám sötét hajlékomat. Egész fényében süttött a' hold: de nem akarván téged kísértő lélek gyanánt

meglepni, az erdő alatt letébolygottam az ország-
utrá. Épen akkor érkezett mellém zörögve egy
kocsi, 's „ki cselédje vagy jó ember! 's hová igyek-
szel?“ kérdém a' suhogó ostoru lovászt.

„Gáchy Ábrahám ő kegyelme kocsissa vagyok;
— volt a' felelet — az orvost vittem haza.“ Meg-
ösmértem Bandit 's felültem. Csudálkozott ő, hogy
mi okon járok illy későn, 's épen miért akarok haza
menni? — Horkafalvára érkeztünk, ott pihent lo-
vakat fogattam bé, 's minekutánna apámat még
egyszer láttam, siettek lovaim karjaidba hozni!“

Igy beszéltte Julia történetét. — Zalányi napjai
felmosolygottak az égen, de szívének csillaga leál-
dozott; érzeménye Julia kebeléből soha többé visz-
sza nem hangozék, ott elholt. Szerette őt a' feltá-
madott halott, mint valaha szíve javának divatjá-
ban szerethette, de hűségét megjutalmazni, láng-
jaira visszalángozni tehetetlen szegény maradt. Meg-
látogaták olykor a' kivirult termet, 's ott tölték az
órákat, mellyek közelebb közelebb vitték őket a'
békeparthoz. Onnat számláltak még sok napokat,
mellyek nem nékiek viradtak fel. A' haza belső
zivatarai között alkalmatlannak érezve magát Gábor,
a' visszaült Ferdinándnak kegyelmeit megköszönte,
's tanitgatá leányát édes anyja édes nevére, mellyet
Katinka gyakorta könnyekkel szívott fel attya árva
ajakáról. —

Sirást hallanak egykor a' cselédek 's futnak a'
pázolyhoz. Gábor fejét Julia vállára hajtva találják,
tatar láboknál feküdt meghidegülve, Katinka pedig
a' magas lépelyeken kimenni nem tudván, siránko-
zott. Mind, a' mit a' cselédek mondhattak, csak e'
volt: „Megholtak! 's be szépen holtak meg!“ Hor-
tay Ágoston e' hirtvévén, megjelent Zalányon 's ren-
deléseket hagyva, pártája szép koráig Katinkát el-
vitte magával. —

Rettenetes szempillantás volt Ábrahámnak Julia
megjelenése 's beszédje. Érzeni kezdé mélyen,

egész irtózatában gonoszságát 's vétke sullyát, és csudálkozott, hogy az Isten őtet mindeddig meg nem büntette. Minden lehellet, szívének minden dobbanása, szava, hallása kin 's ostor lett pusztuló életében. Nem emlékezett meg Julia szavaira, 's zavarodott elméje irt nem talált. Számadásra hivatott egykor Budára, de ő eltűnt, nem tudva senkitől, hová lett? csak az utasok beszélték, hogy egy leánya árnyától üldözött eszeveszett urat dühös lova Tarognál a' Tiszába ragadott,

ÁRVAFFY BÉLA.

Alapmondások.

Módi némelly kritikaszternél, sokat-tudónak látszani, 's mindenről fecsegni 's itélni, ha ehez a' nyomorult csak annyit ért is, mint tyuk az abehez. — Kinek feszegetéseit és ferde ítéleteit mikor látom, nem tartóztathatom meg magam a' mosolygástól; mert tárítapos talentoma az ő szellemére nézve valódi fontanella.

A' barátság és szerelem világában többnyire változó April uralkodik. És csak az a' valódi rendületlen ember, ki csalódásainál is állandó vidám kedvet tud mutatni,

A' nemesség a' lovaknál a' test erejében, és az embereknel a' jó gondolkozásmódban áll.

A' szerelem tudományában ez a' legfőbb leczke: „ha szerettetni akarsz, légy szeretetre méltó.“

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

A' vendégszeretés jutalma.

(Ovid után).

Phrygia völgyében egy tó fakadott, vala hajdan
 Szárazföld, 's szolgálja lakasul az emberi nemnek.
 Mostan búvárok 's tavi szárcsák benne tanyáznak.
 Jupiter és Merkur ide jöttek emberalakban.
 Kértek ezer házban helyet és nyugalmat; ezer ház
 Zárva maradt; egyben őket mégis befogadták.
 Bár kicsiny, és zsuppal 's náddal vala földve; de jámbor
 Aggaszszony Baucis 's a' hasonkorbéli Philémon,
 Ifju években egyesültenek e' kalyibában:
 Ebben vénhedtek meg is, a' szükségét is ebben
 Türték 's békével türvén, könnyíteni tudták.
 Ott mindegy, urakat, vagy szolgálakat tudakoznod;
 Mert kettőből áll az egész ház, a' ki parancsol,
 Szót ugyanaz fogad is. Mikor a' viskóba jutának
 És lesütött fővel bemenének az ég lakozója.
 Széket tőn az öreg 's pihenést önékik ajánla,
 Mellyet ügyes Baucis betakart egy durva szövettel.
 A' melegült hamut a' tűzhelyről félre kotorta
 Osztán és száraz kérget raka tegnapi tűzre,
 'S azt vén szelletivel felfúván, lángra hevíté.
 És a' padlásról aszszú gallyat hozá, mellyet
 Üstöcskéje alá teve; a' zöldséget azonban,
 A' mellyet vizenyős kertjéből férje szedett föl,
 Megtisztítja; amaz két ágú villa hegyével
 Egy füstölt sertésorjat levesz a' szelemenről,
 'S egy darabocskát metsz abból 's ezt főzi az izzó
 Vízben. Múlik idő sokféle beszéddel azonban,
 És a' késedelem nem tűnik szembe. Fülénél
 Fogva szögen függött egy bükktekenő: tele tölték
 Ezt enyhes vízzel, 's a' vendégek mosogatták
 Abban lábaikat. Fűzágokban puha sás volt,
 Ezt egy ünneplő lepedővel béterítették:
 E' ruha is hitvány vala és már régi; de illő
 Fűzághoz. Leülének az Istenek: a' csinos aggnő

Asztalt tesz reszketve; de annak lábai közt egy
 Kisebb kettejinél: cserepet helyheztek alája,
 Melly megegyenlité: zöld mentával letörölték:
 Osztan rája tevék Pallás kétszinű gyümölcsét;
 'S mustban főtt somokat, gyökeret 's hozzája katángot;
 És hamuban sült gyenge tojást: ám mind cserepekben.
 Majd, ugyanolly mázzal megezüstölt csésze 's belőlről
 Sárga viaszszal kent fapohárok felrakatának.
 Csakhamar a' tüztől meleg étkeket és nem igen rég
 Szűrt borokat hoztak. Kezdődék második asztal.
 Erre diót tettek 's ránczos pálmákkal egyített
 Aszszufügét, szilvát 's szagos almát, tágnosarakban,
 És bakator szállót. Lépméz közepette fejezlét.
 Mindezeket vidám orczák és bárha szegény, de
 Gyors akarat fűszerezte. Azonban hogy kiüríték
 A' poharat, látják ismét megtelni magától
 'S önként a' borokat nevedezni. Ez új jelenéstől
 Megrémülének 's kezeket fölemelve bocsánat
 Végett esdének, hogy ebédjek nem vala gazdag.
 Volt még egy ludjok, meg akarták ölni az égi
 Vendégeknék ugyan; de serény szárnyával az őket
 Fárasztotta soká: látszott a' mennybeliekhez
 Végre szaladni, kik eltöltötték annak ölését.
 „Bennünk Isteneket láttok, — mondák — 's a' hitetlen
 „Szomszédok méltán fognak bűnhődni: azonban
 „A' veszedelmektől ti menttek lésttek: ezennel
 „Jertek utánunk, a' hegynek tetejére követvén
 „Bennünket.“ Mennek, bottal támasztva hanyatló
 'S roskadt tagjaikat. Mikor annyira voltak a' hegynek
 Ormától, egy nyíl a' mennyire egyszer iramlík,
 Viszszatekintének 's láták, hogy tóba merülnek
 Minden egyéb házak, 's egyedül az övék marad épen.
 Elbámulának, siraták a' többi veszélyét,
 A' mikoron láták őket süllyedni, vigyázva
 Szemlélék hajlékjokat, e' maga álla helyében.
 Hirtelen egy ékes templommá változik: a' fa —
 Ágasokat váltják kőoszlopok, és aranyossá
 Leszsz a' szalmafüdél, és szép faragással az ajtó
 Fénylenek, és ragyogó márvánnyal rakva van a' föld.
 Kellemetes száját azután illy szókra nyitotta
 Jupiter: „Oh te igaz vén férjfiu! és te igaz férj
 „Méltó hölgye! beszéljétek, mit ohajtatok?“ Ekkor
 Baucissal keveset szólván Philemon, kijelenté
 Kivánságaikat tüstént a' mennyeieknek:
 „Engedjétek meg, hogy templomotokba' papokká
 „Légyünk 's azt védjük, 's mivel együtt ekkorig éltünk,

„Mindkettőnket azonegy óra ragadjon el, és ne
 „Lássam nőm sirját; hanem ő se temessen el engem.“
 Meglett, mit kértek. 's a' templom védjei voltak,
 Mig éltek, mikoron már lankada bennök az élet,
 Állván a' templom lépcsőjéi egykor, ezen hely
 Történetjeiről szállának; látja Philémont
 Baucis zöldellő ágakká válni, Philémon
 Szintigy szemlélé Baucist, 's már mindenik arcán
 Nőtt előfatető; egymással szállni viszontag,
 Mig lehetett, meg nem szüntek, 's egymásnak utólszor:
 „Isten hozzád, óh társam!“ mondák, de azonnal
 Szájokat is kéreg fűdezé. Most is mutogatja
 Mind a' két fásult testet Tyanéa lakossa.
 Ezt nem hivságos vének, sem csalni kívánók
 Mondották nékem; magam is láttam koszorúkat
 Függeni ágaikon, és ujat azokra tetézvén,
 Szóllék: a' jámbort védelmezik Istenek, és kik
 Őket tisztelték, lesznek tisztelve viszontag.

Fel-Apáthi MOLNÁR SÁNDOR.

A' nyul, és békák.

A' vadászoktól üzőbe vett nyul, hegyen, völgyön kecske kapriólokat hánya, és szalada sebesen arra, merre magának menedéket talál. Futása közben megállván, egy csátés sűrű lombos helyen széjjelnézett. És midőn senkit ollyast észre nem vett, lassan mendegélt a' nádas tó mellett. Itt a' békák ijedtekben mind a' tó keblébe ugrálának. Ezt látván a' félénk nyul, megszóllal: mit féltek ti kised négylábu állatok? hiszen néktek nem ártok én.

Elhiszszük. De a' kit a' kigyó megcsip, a' gyiktól is fél. Válaszolának a' békák.

BÓTA JÁNOS.

N é p d a l.

A' füredi halászlegény.

Füred alatt foly a' Tisza,
 'S lefolyt vize nem jön vissza,
 Régi kedvem, mint a' Tisza,
 Hamar lefolyt 's nem jön vissza.

Mások sétálnak párosan,
 Jaj! de én csak magányosan,
 Én csak egyedül járkálok
 Itt a' parton, sirdogálok.

Amott az uri temetőn
 Alól lakott a' szeretőm,
 Elámitotta szívemet,
 'S azután megcsalt engemet!

A' füredi berek alatt
 Én fogdostam néki halat,
 De szolgálatom megveti,
 Más legény halász most neki.

Sokszor elmegy itt mellettem,
 'S ha bus szemem reá vetem,
 Csak ezt kérdi: „Halászlegény!
 Nem félsz e a' víz közepén?”

Ha beesem, víz fenekén
 Bátorságban lehetek én;
 De lányok szívétől félek,
 Mert hamis benne a' lélek!

Czirókált ő, de ha távol
 Voltam, a' szomszéd házából
 Kére vizet, mert ott vála,
 Kiért fájt a' bal oldala.

Áldja meg az Isten értte!
 De bánom, hogy sirtam értte,
 Légy olyan jó öreg Tisza,
 Beléd hullt könnyem add vissza! —

ARVAFFY BÉLA.

---

*Az ugar és tarló földeken és lekaszált réteken
való közös legeltetésről, 's helységlegelőkről.*

Esztelenség volna állítani, hogy a' kik a' parasz-
tok nyomattatott állapotján birtokosi jussaiknak meg-
alapítása által segíteni kívánnak, arról meg ne vol-
nának győződve, hogy a' parlag földeken és leka-
szált réteken gyakorlott közös legeltetési jussal va-
ló visszaélést eltörlni szükséges legyen; mert
vajmi lehet e nagyobb képtelenséget gondolni, mint
valakit valamelly dolognak birtokossává tenni akarni,
a' nélkül, hogy jussa legyen birtokával szabadon bán-
hatni, és birtoka használhatására való jussát olly
igen korlátozni, hogy néki minden javítás lehetet-
lenné tétessék? Miképen várhatjuk a' paraszttól,
hogy csak az első legfontosabb változásokat is el-
kezdhesse gazdaságában, valamig ezen rossz szokás
el nem töröltetik! még csak hogyan is álmodozhatunk
arról, hogy a' kíváltképen kissebb mezei gazdáknak
olly igen hasznos jászolon tartás a' parasztnál
béhozattassék, — az emberek és marhák táplálásá-
ra szolgáló 's tarló után vetendő természetményeket
termeszteni; — a' hasznot hajtó és vonós marhák
jobb táplálására lóherét és bükkönyt használni; — ré-
gi behegedt réteket felszántani és mestersége-
sekké átváltoztatni; a' vetésben czélerányos felvált-
ást béhozni 's a' t. — Továbbá mi módon reményl-
hetjük, hogy a' parasztnak ezen káros szokás mellett
földjeiknek olly hasznos besövényezését elkezdjék,
és az által az emberek és állatok kártételei ellen oltal-
mazzák, valamig minden culturát és boldogságot a-
kadályoztató törvények megengedik; hogy egy helység-

nek egész marhacsordája minden tarlós földeken legelhet! — Melly jóltévők legyenek a' czélerányos eleven kerítések, bizonyítják az angol haszonbérlok, a' kik per acre-1225 □ ° tiz—tizenöt schillinggel is többet fizetnek a' bekerített földekért, mintsem azoktól, a' mellyek bekerítve nincsenek! A' kerítéseknek, ha nem magosak, az a' hasznok, hogy a' climát langyosabbá teszik, minthogy Dr. Stene Keith szerint, a' hévmérő 5—8 gradussal nagyobb meleget mutatott a' bekerített mezőn, mint a' szabadon, és ha elegendő alacsonyan tartatnak, nem lehet tőle tartani, hogy sok madaraknak szállást adjanak, — a' kerítés mellett ásandó árkok által a' vizes földeknek felesleges nedvességét le lehet csapolni, — ezen kerítések okozzák, hogy a' réteken bujábban nőjön a' fű, mivel árnyékjuk által a' nedvességet tovább megtartják, télen pedig a' hó elhordattatását akadályoztatják, — ezek óvják a' mezőt a' szelek dühétől, részekre törvén erejeket, mellyek kiváltképen Magyarországnak róna földén, midőn a' gabonakálászok felette meg vannak érve, a' kelletinél továbbra halasztott aratás miatt, gyakran nagy szemkihulást okoznak. — De melly nagy haszna legyen az illy eleven kerítéseknek, különösen a' fa nélkül szükkölködő vidékeken, — nem szükség bővebben magyarázgatni, mivel a' sövényfák ágainak czélerányos levagdalása által a' fabéli szükségét nagyobb részint pótolni lehetne, és így a' paraszt nem volna kénytelen a' gazdaságban olly igen szükséges trágyát és ezzel mezeji jövődöbeli termésének nevezetes részét elégetni.

Melly szörnyű nagy haszon háramolhatna Magyarországra, mellynek égallya a' szederjfa növése-
nek olly szembetünőleg kedvez, az által, hogy ha a' parasztok telkeiket ezen hasznos fákkal körül-
ültetnék, vagy pedig, mivel cserjesen is lehet nevel-
ni, szederjfa sövényvel békeritenék, mert ámbár
gyakran óhajtjuk a' selyemtenyésztetésnek elősegé-
lését Magyarországon, még sem láthatni által, hogy
hová ültesse a' paraszt az erre megkívántató fákat,

holott a' parlag földeknek 's a' t. közös legeltetése mellett nevetséges volna állítani, hogy azokat telkeik körül ültethetnék. Épen olly esztelenség volna kívánni, hogy a' parasztok, olly csekély értelemmel, belső fundussaikra, mellyek nekik a' szükséges istállókra, szérűkre 's egyebekre kellenek, a' néha oda ültetett gyümölcsfák és káposzták helyett, mellyek szük gabonaterméskor szükségseiken enyhítenek, szederjfákat plántáljanak, a' mellyeknek hasznát ők előre — mintegy a' priori — becsülni nem tudják. Gyakran halljuk ugyan azt a' nem eléggé megfontolt és néha önhasznu feleletet; hogy a' selyemtenyésztésre nézve Magyarországnak elég, ha csak a' földes urak plántálnak ilyen fákat, minthogy a' parasztok a' magok szükségére való leveleket azoktól megszerezhetik !! De minek engedje a' földmives nyereségének nagy részét másnak ollyan dologért, mellyet maga magának kevés fáradsággal, és költség nélkül megszerezhet. Látni való, hogy a' szorgalom ezen ágának Magyarországon leendő nagyobb kiterjedése végett szükséges ezzel a' parasztot foglalatatoskodtatni, minthogy ennek többnyire elegendő házi népe felesleges idejét ezen foglalatosságra haszonnal fordíthatja. — Melly nagy hasznot hajthatnak e' részben a' jól oktatott oskolatanítók, könnyen áttalláthatni; alkalmasint többet lehetne tenni ezeknek segítsége által, mint minden eddig próbált positivus rendszabások által, a' mellyek rendszerint több kárt szoktak hajtani, mint hasznot.

Alig számlálhatni fel, melly különös resultatuma lenne rövid idő alatt a' parasztgazdaságnak, ha az a' lehetőségig intensive gyakoroltatnék! — A' Magyarországnak találtató 300,000 sessiókból vegyünk fel egyre egyre, a' szántóföldekkel, rétekkel és legelőkkel együtt, átaljában 50 holdat, tehát a' 15 millio holdon, mellyet a' parasztok birnak, 6 millio birkával és 750,000 darab szarvas marhával több tenyésztetődhetnék, ha az intensívusabb gazdálkodás által minden 5 holdon csak 2 juhval,

minden 20 holdon 1 darab szarvas marhával tartathatunk többet, más számbavehetetlen hasznokat nem is említvén!

A' mi illeti azon ellenvetést: hogy Magyarországon a' dolgos kezeknek szüke nem engedné meg az intensívus gazdálkodást, és hogy azért nem volna czélerányos a' parlag és más földeken való közös legeltetést eltörölni, mert a' feljebbi oknál fogva a' parlagozás rendszerétől el sem lehetne állani, és továbbá lehetetlen a' takarmánynövények és összeapritandó gyümölcsök termesztésével sokat vesződni, 's azért a' jászolón tartásról szó sem lehet, és következőkép a' szokásban lévő parlagon legeltetési just fen kellene tartani, mivel a' tapasztalás eléggé mutatja, hogy földeinket nem vagyunk képesek jól művelni, hogyan volna képes a' paraszt még a' parlagban is termesztetni és mesterséges réteket előállítani? — Minthogy a' mezei gazdaságról oktató könyvet írni nem vágyok, azért az ezen olly igen sokszor hallott ellenvetésre való feleletet, közönséges tekintetben, a' sok földes ur közt való rossz arányra nézvé, elmellőzöm, és annak igaz voltán megnyugszom; csak a' mennyire ezen ellenvetés a' parasztok összevonttatását érdekli, igyekszem azt megsemmisíteni. Minekutánna bizonyos az, hogy a' gazdasághoz annyi ló kívántatik, a' mennyi a' tulajdonképenvaló gabonanemeknek vetési munkáját 24 dologtévő napok alatt elvégezheti, két erős ló pedig 30 hold szántóföldhez elégséges; — látni való; hogy 4 ló, a' mennyit nálunk egy egész helyes paraszt tartani szok, elégséges legyen 50—60 holdon előforduló munkákra, ide értvén a' hetenkint szolgálandó robotót is. És valóban ama' jeles Burger Doctornak bizonyítása szerint, Austriában és Csehországban 30—50 (1600 □^o) szántóföldre csak két lovat számlálnak, jóllehet ezeknek hetenkint robotra is kell menni; — ugyanazon író és practicus gazda szerint ollyan gazdaságnál, a' hol a' föld porhanyó, parlag nincsen, a' földeknek hatod vagy nyolczad része aprított termesztményekkel van

beültetve, e' mellett az őszi gabonák tarlójába répát, pohánkát vet, 50 hold szántóföldre, vagyis 62 magyar holdra 4 lovat számlálnak.

A' másik ellenvetést: t. i. hogy a' közös legeltetési jusnak eltörlése által sok birtokosoknak, a' kik most a' parasztok tarlójit és lekaszált rétjeiket a' közös legeltetés által használják, marhájakat meg kellene kevesiteniek, a' mi a' nemzeti gazdagságnak nagy kárára válnék, félszegeése miatt könnyű megczáfolni. Szorosabb vizsgálat után tagadhatatlan, hogy minden parasztnak jussának kell lenni, az őtet illető telken annyi marhát legeltetni, a' mennyit az táplálhat, világos tehát, hogy egy földes uraságnak marhájit lehetetlen ezen telkekre hajtani a' nélkül, hogy a' parasztoknak ne ártson, és azoknak legelő haszonra tartott marháijktól a' táplálékot el ne vonná!! — Mert ha erre azt felelné is valaki, hogy nincs minden parasztnak elegendő marhája, melly az ő parlag 's a' t. földjeit lelegelné, hogy illy esetekben sok föld használatlan maradna, ha a' földes uraságnak a' közös használási jussnál fogva, a' magok saját javokra és a' közönség javára, szabadsága nem volna, annak valamelly hasznát venni, a' mi különben is elveszett volna; — mind a' mellett is könnyű általlátni, hogy az egész ellenvetés merő okoskodás és merő igazságtalanság török ki belőle; mert ugyanezen okból azt is lehet állítani, hogy a' földes uraságnak vagy városi tisztségnek jussának kell lenni, az olyan háznak, a' mellyben történetből 'a tulajdonossa sem nem lakik, sem azt le nem rontatja, via facti, minden kárpótlás nélkül, elfoglalására!! Hasonló erőszakos beleavatkozásoknak a' más jussába igen káros követkevéseik lehetnek, — a' mellyeket mindenik jobban vagy kevésbé megérez.

De ha a' földes uraságnak nem leszen jussa, marhájit a' parasztok telkein legeltetni, ugyanazon okoknál fogva, a' parasztnak sem leszsz szabad, marhájit az uraság parlag és tarló földeire hajtani! az az, mindeniknek meg kell hagyni a' magáét saját gazdálkodására, akkor kiki azon esetre, ha magának

elegendő marhája nincsen, és ha a' földet jobban nem tudná használni, mint legelőt, másnak adhatja bérbe, és ez az igazságos haszonvétel is az övé. Fájdalom! gyakran megesik, hogy a' parasztok ugar földeiket a' felette sok uraság marhája egészen elfoglalván, azok a' magokét szaporítani nem képesek, mivel átlátják, hogy nyáron által csak aggódva tarthatnák azokat. Ha ezen visszaélést megszüntetnénk, ezen rossz is egyszerre ki volna irtva, és habár némely uraság marháji számát kevesíteni kénytelen volna is, — a' parasztoké szaporodnék, és így nyilván való, hogy ezen, a' miveltséget olly igen elfojtó rossz szokás a' nemzeti gazdagságnak fogyását nem okozná. Az igazságos földes ur nem fogja megbánni ezen visszaélésnek eltöröltetését! az igazságtalan pedig érdemel e tekintetet?

A' helység legelőjéről.

A' parlag és tarló földeken gyakorlott közös legeltetési jushoz eltöröltetésére éppen most felhordott okok, a' helység legelőjének megszüntetésére is nagyobb részint alkalmaztathatók; — a' minek t. i. marhajainknak nyomorult állapotját leginkább tulajdoníthatjuk; — mert ha megnézzük, melly igen ki vagyunk téve a' legelőn a' marha az idő minden viszonyosságainak, és forró nyáron, midőn a' legelő el van sülve, az éhség és szomjuság miatt alétozó csordák sem eledelt, sem italt, sem árnyékot, sem fedeleket nem találnak; mikép okozzák és terjesztik a' község legelőji a' külömbféle dögleletes nyavalyákat, — az állatok már első növéseiknek kifejtődésében hátráltatnak, lökés, szorongatás és verés által gyakran elvesznek, annakokáért kinekkinek óhajtani kell ott, a' hol lehet, iszonyu nagy legelőjinken javítani és azokat miveltetni.

Ha Lichtenstern F-nek előadását egybevetjük, látni fogjuk, hogy Angolország négyszer annyi juhot, $3\frac{1}{2}$ szer annyi szarvas marhát, és 3 annyi lovat tenyésztet egy négyszegű mértföldön, mint Magyar-

ország, — nem említvén az ott olly nagy tökéletességre vitt hizlalás gazdaságát! — Ugyanazon írótól tudjuk, mennyire haladta légyen meg ezen tekintetben Francia- és Németország Magyarországot. — Ha fontolóra vesszük, hogy Magyarországon olly iszonyu kiterjedésű föld kirekesztőleg a' baromtenyésztésre van szánva, és az egészzet vévén, erre többen adják magokat, mint a' földművelésre, és mi ezen tekintetben a' sokkal népesebb és azért több gabona nélkül szűkölködő nemzeteknél is sokkal hátrább állunk, ezen szomorú resultatumot másnak nem tulajdoníthatjuk, mint a' mi szegény legeltető gazdálkodásunknak, a' hol gyakran ezer meg ezer holdak alig táplálnak ugyanannyi száz darab szarvas marhát, a' legcsekélyebb vizsgálat mutatja, hogy a' felhordott okok sok rossz következtetéseknek kutfejei légyenek. Ámbár némellyek azt tartják, hogy ezen legeltető gazdaságból nevezetes tiszta hasznót vesznek, de ez csak szomorú és szánakozásra méltó öncsalás, mert csak osszszák fel a' nyereséget az erre fordított holdak száma közt, bizonynyal feleszmélődnek családtkozásokból. Mert ámbár a' cultura alatt lévő legelők nagy hasznót hajthatnak, a' dologhoz értő még sem fogja alatta a' mi közönséges hasznunkat érteni, midőn alig lehet ennél nyomorultabbat képzelni, és mi ezen tekintetben a' nemadus népeket követjük! — Bizonyos, hogy minden kezünkben lévő módokat elő kell vennünk, hogy mind az olly igen szemrehányt bajunkon segíthessünk, mind pedig több helytelenségeknek véget vessünk, mellyek mind a' parasztnak, mind a' földes uraságoknak károsok, mert a' közös legelők sok marhával lévén megrakva, majd egy, majd más rész szenved rövidséget; így látunk gyakran nemesekeket valamelly faluban vagy communításban csekély részcsekét venni egyedül a' közös legeltetési jusért, és ennél fogva marháival minden legelőket és ugarokat a' közbirtokosoknak nem kevés károkra méltatlanul elárasztani. Világos, hogy mind ezen rosszszat csak a' közös legelők eltörlése, vagy felosztása által

lehet orvosolni, és hogy először a' legelőknek az uraság és parasztok között leendő felosztása törvényesen rendeltessék el, a' mi semmi nehézséget sem szenved, mivel a' perlekedés hosszas útján kívül is, a' szarvas marhák, juhok, lovak és disznók kikeresett számából, a' mennyit t. i. az urbarium vagy contractus szerint, egy egész helyes parasztnak a' község legelőjére hajtani szabad, a' dologhoz értők becsülése szerint az ezen marhának megkívántató legelő holdja számát is ki lehetne vetni, és ezen sinórmérték szerint minden hely illetőségét összesen ki lehet metszeni! — A' közbirtokosok ezután is, a' mint megegyeznek, akár a' közös legelőnél maradjanak, mint a' parasztok, akár pedig nem, rendelést kell tenni az éránt, hogy a' ki tovább közösen maradni nem akar, annak a' maga illetősége haladék nélkül kiadassék. Ezen módon rövid idő alatt minden illetlenségek elháríttatnak, és sok haszon háromlik belőle; sok birtokosnak, kinek sem értelme, sem tehetsége, hogy az intensívusabb gazdaságra megkívántató munkás erőt magának megszerezze, a' legelő felosztása által szaporodván földjei, több ösztöne volna azokat jól művelni; — hány vadon és puszta műveltetődne meg, ha értelmes birtokosok sokáig tartó pörök nem akadályoztatnák! — De még olyan birtokosok is, a' kik a' megkívántató munkás erő híjjával, a' nekik jutott részlegelőt nem munkálhatják és művelhetik illendően, czélerányos velebánás által, úgy mint: ha árnyékos fákkal beültetik, részenként feltöretik, és friss fűmaggal bévetik, a' mocsáros helyeket kiszárítják, megtrágyázzák, és más könnyen végbevihető javítások által termékenyebbé tehetik! — Tudjuk tapasztalásból, hogy alsó Magyarországnak nagyobb részén a' parasztok földes uraiktól esztendőnkint egy egy holdat bérlenek; (a' mi eléggé bizonyítja, hogy bírnak a' szükséges vonós erővel) vajjon művelhetnék e ezen szorgalmatos parasztok még nagyobb haszonnal a' magok legelő részeit, ha attól még bért sem kellene fizetniük? — Vajjon nem

bérlelhetnének e ezek. a' magok legelőjin kívül, minekutánna ezekről, valamint a' parlag és tarló földekről több takarmányt takarhatnak, következésképp több vonós markát is tarhatnak, uraságaiktól még nagyobb haszonnal nagyobb kiterjedésű földeket? — Nem lehetne e ezen módon a' már egyszer említett angol bérlő systemát legkönnyebben béhozni? — a' melly következéseire nézve, úgy mint: a' föld jobb műveltetése, a' bővebb termés, a' nagyobb nemzeti gazdagság, a' parasztnak ebből eredő civilisatioja és pallérozódása tekintetéből elég fontos. Ezen systemának béhozatása rövid idő alatt, mint némellyek hiszik, igen fontos resultatumokat szülne, és rövid idő alatt árendás házakat látnánk ott, a' hol most elszáradt tarlónál egyebet nem látunk, — és ez által nem csak a' tájék szépül, hanem az emberek is boldogabbak lesznek; — így a' weimári Bernát herczegnek utazási tudósítása szerint a' más tartományokhoz képest még nem igen népes tartományi Amerikának még épen nem látszanak népteleneknek, mivel mindenfelé csinos és jól művelt árendás majorok tűnnek szemeinkbe, — mivel az egész ország néhány száz acres kiterjedésű gazdasági majorokra van felosztva. — Ezen módon a' tehetősebb parasztokból bizonynyal ilyen árendások fognának válni; de ez csak akkor lehetséges, ha azon akadályokat elhárítjuk, mellyek nékik a' jobb műveltségre és boldogabb állapotra való előrehaladást lehetetlenné teszi. Csak fontolják meg magok a' birtokosok, kivált a' nagyobbak, mennyire akadályoztatják magok a' jószágaikból veendő nagyobb jövedelmet, midőn nem gondoskodnak arról, hogy a' parasztot jobb sorsra felsegéljék; mert jóllehet egyes vidékeken vagynak árendások, a' kik nagyobb jószágokat árendálnak, — de azokról itt szó nem lehet, mivel nagyobb részint igen tökéletlen gazdálkodás módját követvén, általok sem azt el nem érhetjük, hogy jövedelmünk szaporodjék, sem azt, hogy a' cultura nevedjék. Az angol árendálás systemájának valója főképen abban áll, hogy az árendás jószágok illendő,

az az, ne igen nagy kiterjedestűek legyenek, hogy sem az árendások nagyobb részének szorgalmi erejét feljül ne mulja, sem pedig igen kicsinyek ne legyenek, — mivel akkor csak az árendás familiája szükségének pótlására lenne elegendő; — rendszerint általában 100—200 acrest vesznek fel, melyből kitetszik, hogy a' hol most nálunk 10—15 ezer holdat gyakran csak egy árendás bír, a' ki valami keveset elvet, a' többbit legelőnek hagyja, 100—200 árendások szükségesek volnának. — Minthogy földünknek legalább tized része ezen árendálásra alkalmas volna, 40—50,000 árendás is kívántatnék e' végre, a' kik mind a' parasztokból válhatnának! — — Néhány rendelkezések által azon károkat is meg lehetne előzni, melyeket az árendásoktól ismét kiárendálók okoznak, — valamint arról is lenne gondoskodva, hogy országunkban is ugyanazon károk ne származzanak belőle, melyek Irlandiában, hogy a' nagy tulajdonosok gazdaságokkal többé nem foglalatoskodván, pénzeket a' haza kárára a' külföldön költik el!

Mindazonáltal a' község legelőjinek felosztása ellenére, sok és részint nem csekély ellenvetéseket hallunk felhordani, úgy, hogy meg nem állhatom a' fontosabbak közül némelyeket érdekelni és azokat megczáfolni próbálni, — továbbá igyekezni fogok megmutatni, mint lehetne a' legnagyobb nehézségeknek elejét venni, hol lehetne ezen legelők felosztásának helye, hol nem. — A' legnevezetesebb ellenvetések a' község legelőjinek eltörlése ellen a' következendők:

Ha a' közös legelők eltöröltetnek, kénytelenítettik minden birtokos a' néki jutott részlegelőn maga őrizni marháját, a' hönnet a' költséges őrizés mellett a' parasztnak erkölcsi tekintetben miveletlenebbnek kellene lenni, mivel ezek nagyobb részint gyermekeiket fordítanak az őrizésre, a' kik ezen foglalatosságra szorittatván és ehhez szokván, az iskolai oktatást elmulasztanak, — hogy tehát ezt az illetlenséget elkerüljék, azért állottak össze egyes gazdák,

és elvégezték, hogy legelőjüket közösen fogják használni; — és most imé mind ezt semmivé akarják tenni, és ez által mind az országnak, mind a' föld népének miveltetését hátráltatnák! — Bármelly bölcsnek tessenek is ezen ellenvetés a' csekély vizsgálódás után; — mégis ha azt közelebbről megvizsgáljuk, igen félszeges; mert ki akarná a' közös legelők felosztatását meghatározó törvények és határozások által erőszakosan eszközölni, és jövőre minden öszveállást lehetetlenné tenni? ez valóban igen ártalmas és káros volna, de ha a' törvények megengedik, hogy a' ki a' közönség legelőjében nem akar közös lenni, haladék nélkül az őtet illető részt megkaphatja és abban senki sem akadályoztathatja; — tehát a' törvények eleget tettek és semmi rossz következtetése sem lehetnek. Mert ha mindeniknek szabad tetszésére hagyjuk, hogy a' maga részét, a' mint jobbnak gondolja, kimetszethesse, ezt bizony senki sem cselekszi, a' ki abból hasznót nem reményl; a' rest, és a' ki kevés munkás erővel bír, őrizkedni fog még több munkát, mintsem megtehet, magára vállalni, a' kinek pedig még nem használt ereje van, igyekezni fog azt minél előbb haszonra fordítani és legelőbeli részét magának kiadatni, mellyből ő azután bizonyosan hasznót vehet! — Azután, ha az ilyen parasztnak a' közönség legelőjében többé része nem lesz, kénytelen lesz a' jászoltartáshoz fogni, és ezen esetben elenyészik a' költségesebb őriztetés és a' származható erkölcsi miveletlenség eránt tett ellenvetés. — Mivel napjában néhány óráig könnyen őrizheti marháját bekerített belső fundusán. — A' most mondottakból kitetszik, hogy a' legelők felosztása csak akkor történhetnék, midőn a' fundusok kinek-kinek háza körül egy darabban ki fognak metszteni, (arrondirung) a' mi bizonyosan végbe mehetne, ha a' paraszt fundusok eladása megengedtetnék, az ugar és tarló földeken való közös legeltetés eltöröltetnék, és megengedtetnék, hogy legelőbeli részét kiki magának kiadathatja és fundusait elcserélheti, eladhatja és viszont ve-

het. Majd alább fogok tenni némelly jegyzéseket a' fundusoknak egy kerekben leendő kimetszetése hasznáról.

A' mondottakból kitetszik: hogy a' legelők felosztása nem teszi azon fő pontot, mellyből a' paraszt mivelletésének eredni kellene; mivel még előbb a' szabad birtokot a' vele egybekötött korlát nélkül való haszonvétel jussával együtt meg kell állapítani 's annak gyakorlását megengedni; továbbá a' legelők felosztását egyedül csak indirecte eszközöljük. Csak senkit ne akadályoztassunk! és nem sokára látni fogjuk, hogy ott, a' hol hasznos, fel fog osztatni a' legelő, a' hol pedig belőle hasznot nem reménylenek, vagy pedig a' nép a' culturában alsóbb lépcsőn áll, mint az intelligentiában, a' felosztás a' magok jobb voltaért abba' marad.

Más fő ellenvetés ez: hogy a' czélba vett felosztás, ha az végbe menne, a' czélzott jó helyett, csupán csak kárt okozhatna, mivel nem reménylhetjük, hogy a' pallérozatlan paraszt magát azon sok rossz helyzetekből, mellyekbe a' közönség legelőjinek felosztása hozhatja, jó módjával kisegélje, — így p. o. megtörténnék, hogy a' felosztás után némelly paraszt legelő részén, annak távolléte miatt, se' nem legeltethetne, sem azt nem mivelhetné, 's innen okvetetlen a' következne, hogy marháját nyáron állt istállóban, a' télre szerzett takarmánnyal kénytelenítettnek tartani, nem lévén még annyira felvilágosodva, hogy lóherét, vagy más takarmányplántákat termesztethetne; ebből pedig a' lenne, hogy kénytelen volna marhája számát 's ezzel munkás erejét, trágyáját megkissebbíteni 's kevesebb földet szántani. — Ezen ellenvetésre részint már az előre bocsátottakban megfeleltünk, mert valóban nagy képtelenség volna a' legelők felosztását elrendelni, ha a' megkívántató feltételek: u. m. szabad birtok 'sa' t. nem teljesítették, a' felvilágosodott paraszt így könnyen segíthet azon bajokon, mellyek abból eredhetnének, hogy marháját a' közös legelőre nem hajthatja, — és így azon paraszt, a' ki legelőbeli ré-

szét első esztendőben felszántja, kölessel, moharral, vagy krumplival beveti 's beülteti, ugarját és tarlóját részint bükkönnyel, részint répamaggal beveti, már első esztendőben kétannyi marhát tarthat az istállóban, ez által ismét kétannyinál is több trágyát készíthet, több földet művelhet 's több marhát tarthat! — Mindazonáltal nem akarom állítani, hogy a' közös legelő felosztásának minden környülállások és helyezetek közt meg kelljen történni; népetlen tájékokon, a' hol a' kivitelre nem lévén meg a' közösülés eszközei, a' természetményeknek ára nincsen, 's a' munka és művelés jutalom nélkül maradna, — továbbá vizáradásoknak kitett, vagy terméketlen 's futó homokon lévő legelők, melyeket czélerányosan felszaggatni nem lehet, — a' hegyekben való 's igen távol lévő legelők, a' hová az eke nem juthat, a' felosztásra nehezen lennének alkalmasok, ilyen akadályokat csak idővel lehet elhárítani. — Ha nő a' népesség, 's a' természetmények ára felmegy és hasznót hajt, — a' mi az industriának és javításoknak leg-hatalmasabb rugója, — akkor sok szorgalmatos és munkás paraszt az által ösztönöztetvén, előveszi rejtett kincsét, — és akkor ne legyenek ezen iparkodásnak semmi akadályoztató korlátozások ellenére.

Méltán az a' kérdés támad már most; hogy mint 's mi módon lehetne a' közös legelők felosztását eszközölni és azt kedvezőleg elősegíteni, a' nélkül, hogy azt positivus határozásoknál fogva elrendelnénk? — A' felelet, mint már feljebb érintettük, csak oda megyen ki, hogy legelőszőr is bizonyos törvények által, a' legelők a' földes uraságok és községek közt valóságosan felosztassanak, hogy ezen felosztás közös költségen tétessék, és hogy semmi szin alatt se hajtassék többé az uraság marhája a' parasztok legelőjére. Miképen történjék ezen osztály? — már feljebb megmondottuk. — A' parasztoknak jutott legelőt hites földmérők által, igazságos becslőket, még pedig idegen helyről vévén melléjek, annyi részre kell osztani, a' hány

jobbágyhely vagyon a' helységben, — ezen felosztott legelőknak határit maradandó jelekkel kell megjelteni; — továbbá magában értetődik, hogy a' becsülők a' föld jóságát szinte, valamint a' távolságot tekintetbe vegyék. A' haszonvehetetlen 's vízmosásoknak kitett helyeket ki lehet metszeni 's közös földnek hagyni, vagy a' hol lehet, a' többibe kell beszámítani. — Minden esetre kell arra nézni, hogy ezek a' kisebb felosztások a' lehető pontossággal tétessenek; azonban félénkek ne legyünk, most különben az egész osztály könnyen elmaradhatna, mert gyakran, ha valamit jobban akarunk tenni, az a' jót is meggátolja! Meglévén ezen felosztások, a' törvényeknek csak arra kell vigyázni, hogy mindeniknek, mihelyt kívánja, a' maga része a' helybeli bírák által minden akadály nélkül kiadódjék. E' mellett meg kell jegyezni, hogy annak, a' ki magát legelsőben jelenti, a' helységhez legközelebb eső rész adódjék, a' következőnek a' mellette való, és így tovább, míg az egész legelő fel nem lesz osztva; ha netalán egyszerre többen jelenének magokat, akkor sorsot vonjanak; ezen rendszabás a' többit is arra bírná, hogy a' magok részét minél előbb kivegyék, igyekeztvén hasznót venni abból, hogy ha része nem esik távol a' falutól. — Mondám feljebb, hogy a' becsülőknek a' távolságra is kell valamit tekinteni; — mert ha ezt nagy tekintetbe vennék és a' részeket annyival nagyobbakra szabnák, mennél távolabb esnek; a' czélt nem lehetne el érni, kivált minekutánna az arrendozott gazdaságnál is a' nagyobb távolság a' falutól, a' gazdaságbeli munkák végbevitel tekintetéből, nem sokba vetetődik, — a' telkeknek egy darabban való kimetszése nem sokára kétség kívül megtörténvén, látni való, hogy a' kiknek távolabb fekvő legelők jutottak, az által nem igen károsodnának! — Továbbá a' törvények ügyeljenek reá, hogy az, a' ki a' közös legeltetésből kiállott, sajátjának használásában ne akadályoztassék, az az: hogy a' községnek legelő marháji a' kimetszett legelő része-

ken találtató természetményeket semmivé ne tegyék. Minthogy pedig sokkal igazságosabb és könnyebb, hogy egy egész község oltalmazzon egy egyes embert a' kártételek ellen, mint, hogy egy egyes ember oltalmazza magát egy egész község marhája megtámadásai ellen, — és minthogy az illy megtámadások elkerülhetetlenek, tehát a' község marhája által okozott károk pótlását (mivel csak ez által lehetséges a' birtoknak oltalmazása) nem egyes embernek, hanem az egész községnek kellene viselni. Dr. Burger az ő jeles 's jutalmat nyert munkájában a' legelők felosztásáról, melyet itt nagyobb részt követek, azt véli: hogy ezen tereh igen jó mellékes eszköz a' kerítések behozására, és sietteti a' legelőknak egészen való felosztását, mivel a' mindig kevesbedő községnek végre olly terhes leszsz a' kárpótlás, hogy rövid idő alatt közönséges osztályra lépnének! — Hogyha pedig a' Dr. Burger által javasolt módok, különbféle akadályok által, ugyanint: ha a' hozzá megkívántató materialék nincsenek, vagy viz állások, patakok 's a' t. által nehezebbekké tétetnek, — mindazonáltal ha szorosan meg fog kívántatni, hogy a' károsító a' karosodottnak kárát pótolja, elégséges lesz a' kimetszett legelők birtokosít legelőjik mivelésére buzdítani. — Más módja ezen felosztásnak természet szerint az, hogy az illy mivelt legelők menttek legyenek a' tizedtől 's más adótól, mivel helytelen és igazságtalan volna az industriára adót vetni, és magának egy uj just tulajdonítani akarni, a' melly sem az ősi szokásokban, sem a' positivus, sem az okosság jussában nem fundálódik. — De azon just sem lehet kérdésbe venni, mellynél fogva kiki a' maga részét a' községtől kívánhatja; mert a' kinek valamelly jószág hasznához proportionatus jussa van, annak magából a' jószágból ötet illető részhez is jussának kell lenni, mihelyt az a' rész ki van csinálva és a' jószág az egésznek kára nélkül felosztódhatik. — Már pedig a' felosztásnál mind ezen feltételek megvagyának. — Azért nem volna helyes okunk, valakitől az ő részét

elfogni, — mert az emberek öszveállnak valamelly jószágnak vagy dolognak közös használására, mihelyt abból mindnyájan hasznot látnak; de viszont elállniak egymástól, mihelyt általlátják, hogy magánosan jobban használhatják! — Innét a' következik, hogy a' törvényeknek ezt a' társaságból való kiállást nem csak nem akadályoztatni, hanem elősegíteni kellene; annyival is inkább, ha abból az egész országra haszon áradna. — Alig szükség emlitenem, hogy a' legelők felosztása alkalmával tekintetbe kellene venni azon helyeket, a' hol vásárok tartathatnának. — A' vizáradásoknak kitett helyen haszonnal lehetne ültetni a' fűzfát a' partok oltalmazására. — Továbbá talán azon helyről is kellene gondoskodni, a' hol a' falubeli ifjuság nyáron mulatná magát, a' vének pedig öszvejöveleteket tarthatnának! —

Minthogy pedig a' közös legelők felosztásánál fő feltétel a' jászolon tartás, erről pedig addig álmodni sem lehet, míg a' telkeknek egy darabban való kimetszése lehetőségessé nem tétetik, — következik, hogy minden lehetséges módon ezt kellene elősegíteni; — az az, csak ne akadályoztassuk őket, mellőzzük el a' fentemlitett akadályokat, 's főkép arra legyen gondunk, hogy a' laudemialis taksák az eladáskor és cseréléskor nagyon fel ne számíttassanak. Ha mindez megtörténik, nem lehet kételkedni, hogy nem sokára mindenhol egy darabban fognak kimetszetni a' telkek, mivel minden embernek, még a' legtudatlannabbnak is meg kell győződnie annak jóltévőségéről, — mivel a' könnyű trágázás, az idővel és munkás erővel való gazdálkodás, a' könnyű felvigyázás, a' birtoknak egyszerű módon való hátorságba helyheztetése, az alkalmazatos betakarítás, külömbféle természetményeknek a' maga földjén való természethtése, a' jászolon tartás hasznai, 's a' t. sokkal nagyobb 's szembe tűnőbb jótétemények, mintsem hogy annak fontosságáról mindenki meg ne győződne. Mihelyt a' telkek egy darabban kimetszetnek, azonnal magában ele nyészik az az ellenvetés, hogy a' közös legelők fel-

osztása a' juh és ló tartást hátráltatná, nyilván lévén az, hogy akkor minden paraszt a' maga bekerített tarlóján, lekaszált rétjén, még magán a' kisebb, de mivelts darab legelőjén is, mind a' két neméből az állatoknak nagyobb számmal tarthat, mint előbb tarthatott. Ha a' csikóknak a' jobb mozgásra nagyobb hely kívántatnék, ott, hol a' lótenyésztés diszlik, több lótenyésztők öszvesen árendálhatnak illy helyet, ámbár ez sok értelmes lótenyésztők vélekedése szerint nem is szükséges, mivel a' csikók eleget mozoghatnak, ha annyaikat a' munkára kísérik, — csak különben jól tartásák őket.

De mégis támad itt egy egészen más ellenvetés. Azt mondják némelleyek: a' telkeknek egy darabban való kimetszése azt a' következtetést vonná maga után, hogy az illyen telkek birtokosi birtokjaikon fognának megtelepedni, és így a' faluk egészen szétoszlanának. Erre az a' felelet: hogy ez sem a' köz jóra, sem egyes emberek javára nézve nem volna olly rossz következtetés, mint első tekintetre látszik, mert a' faluban való szoros együttlakás bizonytal több kárt okoz, mint hasznót, mivel a' földműves birtokától távol lévén, nem fordíthat reá olly szorgalmat 's nem vigyázhat úgy reá, mint, ha annak közepében laknék. Melly nagy kár származik ebből mind a' közjóra, mind egyesek javára! Melly nagy legyen a' tüzi veszedelem falukban, hol szalmafedelek vagynak, hol a' csűrök, szalma, széna együtt van, melly nagy károk történjenek a' tüzi veszedelmek által, mellyek egész helységeket elpusztítanak 's nyomoruság helyévé tesznek, minden esztendőben mutatják a' tudósítások az ujságokban. Senki se vesse azt ellen: hogy, ha a' parasztok magánosan laknak birtokjaikban 's egymástól távol lesznek, tüz támadván, egymás segítségére hamar nem mehetnek; — mert illy esetekben csak egynek a' vagyona van veszedelemben, a' kinek vigyázatlansága miatt a' tűz támadt, — ámbár a' legközelebb eső szomszéd nincs olly igen távol az illy szerekségtől, hogy ezen épen nem segíthetne. —

Melly csekélyre tehetjük ezt a' kárt ahoz képest, melly akkor esik, midőn egy háznak elégeése által az egész helység a' láng prédájává leszsz, minthogy a' felvigyázat 's rend nélkül lévő sokaság a' szoros utszákon, a' helyett, hogy segítene, csak zavart okoz! Vagy talán vagynak példák, hogy tűz alkalmával valamelly faluban a' tűz egy háznál tovább nem terjedt volna? Melly könnyen állithatnának magok közt több helységek, mellyek szanaszét laknak, költsönös tűzkármentő intézetet! 's melly csekély lenne a' bátorságba helyheztetés váltsága egy illy magános házért!

Továbbá azt az ellenvetést teszik: hogy Magyarországnak népetlen tartományiban, mind az utazók, mind az isolált parasztok személye 's vagyona a' rablásoknak mind inkább inkább ki lesznek téve. — De ha minden környülállásokat közelebből megtekintünk, épen az ellenkezőt találjuk, t. i. hogy az utazókra nézve Magyarországnak azért nincs bátorság, mivel egy falu a' másiktól igen távol fekszik, — és ezen távolság nem annyira a' kevés népességtől, mint inkább onnan származik, hogy egy helységbe sok ember öszveszoronkodik, 's minthogy nagy helységeknek nagy határaik is vagynak, és a' távolabb eső földek távolságok miatt legelőkre fordítanak, — 's így több helységek a' legelőkkel érintik egymást, és ezek, mintegy puszták 's ember nélkül valók, a' rablást és lopást elősegítik. — Illyen esetekben hol talál illyen tájékokon az utas segítséget? — E' részben szinte rosszsz bátorságban van magoknak a' parasztoknak személye és vagyona; — mert valljon nem kell e ennek is gyakran kisebb utakat tenni? vagy csak akkor van bátorságban, mikor a' faluban van? Valljon okos ember nevezheti e ezt bátorságnak, a' melly azonnal megszűnik, mihelyt 4 falai közül kijön? Hát a' birtoka micsoda állapotban van illy tájékokon? Bizonyyal nem a' legjobban! A' tapasztalás mutatja, hogy ott a' gonosz emberek rosszsz cselekedetei leginkább a' marhalopásból állanak, és egy pásztor

meg tudja e akadályoztatni egyes darab marháknak számos csordákból éjtszaka leendő elhajtását? — Már ez nem történnék meg, ha minden paraszt a maga bekerített telkén tartaná marháját! — De erre ismét azt mondhatnák: hogy éjjel rontanának be a paraszt udvarokra. — De ugyan az nem történik e meg gyakran városokban is, minden policziai rendszabások mellett is? Ezekből látjuk, hogy ezen gonoszságokat csak a törvényeknek szoros megtartása háríthatná el. — A' vigyázatosság itt nem elégséges, — a' törvények pedig csak azok eránt legyeknek szelidséggel, a' kik megérdemlik; de azok erre nehezen tarthatnak számot, a' kik a' statusnak első fő törvényje ellen, t. i. a' köz bátorság fentartása ellen vétkeznek, mivel főképen ezért állottak az emberek polgári társaságba. — Illy gonosztévőket kimélni, mind a' polgárookra, mind azokra nézve, a' kiket kemény törvények a' gonosz tettektől biztonnyal elrettentenének, megbocsáthatatlan volna. — Mit tehetnek e' tekintetben rövid idő alatt a' bölcs törvények, eléggé mutatta olasz ország a' legközelebbi múlt időben! —

Tekintsük meg Magyarországnak népetlen, pusztaság nélkül való tájékait, úgy találjuk, hogy a' bátorságtalanságnak és pusztaságnak okait nem annyira ezen tájékoknak népetlenségében, mint sok lakosoknak egy helyre való szorонkodásában kelljen keresni, mint p. o. Ketskémétben van 31,000 lakos, Vásárhelyen 25,000, Csabán 20,000, Szentés Makón 15,000, Lakon 10,000. Mező Berényben 10,000, 's a' t. — ezek, mint földmivelő mezővárosok 's faluk, a' mondottat bizonyítani látszanak. Magyarországnak nagyítás nélkül fel lehet venni, hogy vagyon 28 mezőváros és falu, 10 — 30,000, lakosokkal, és 50 nél több, 5 — 10,000 lakosokkal; mint-hogy már ezek nagyobb részint földmivelők, látni való, melly tökéletlenül mivelhetik ezek földjeiket az igen nagy távolság miatt. — Ámbár a' sok népes helységeket az általok származó belső szükségek tekintetéből jónak találják; mégis az említett népes

helységekben ez nem áll, mivel azok nagyobb részint magok termesztik a' gazdaságbeli természetményeket. Ha a' dolgok mostani állásában nem ritkaság több négyszegű mértföldön egyetlen egy falut lelteni, — bizonynyára nem volna e így akkor, ha minden sessio birtokossa a' maga birtokján telepednék meg. — Így p. o. egy száz helyes falu lakosi, a' helyett, hogy egy kis helyen öszveszorulva lalnának, valami 5000 hold földre, vagy mintegy fél négyszegű mértföldre elszélednének, a' helyek mintegy 260, 180 vagy 120 ölnyre volnának egymástól, a' szerint, a' mint egy egész, $\frac{1}{2}$, vagy $\frac{1}{4}$ helyből állnának. Világos azomban, hogy azon esetre is, ha a' lakosok valóban az egy darabban kihasított birtokjaikon telepednének is meg, a' faluk még sem enyésznének el egészen. A' mindég több több napszámosok, zsellérek, a' kiknek földjeik nincsenek, a' mesteremberek és professionisták, papok, oskolamesterek, korcsmárosok és azok a' parasztok, a' kiknek földjeik nem esnek meszsze a' falutól, mindég a' faluban lalnának. — De melly igen fontos volna a' telkeknek egy darabban való kiadása az ország culturájára nézve! — midőn azon 15 milliom hold, mellyet a' parasztok Magyarországbán 's a' hozzá tartozó tartományokban birnak, 1125 négyszegű mértföldet, bizonynyal az országnak nagy részét foglalják el. — Melly nagy hasznót hajtana az illy gazdálkodás a' könnyebb selyem 's méhtenyésztésre, gyümölcs és főzelék termesztésére nézve, mellyek sok paraszt familiák életmódját jobba tennék 's a' t.

A' közös legelők által okozandó károk sokkal nagyobbak, mintsem hogy azoknak felosztását óhajtani ne kellene. A' kiszáradt vagy igen nedves földön elnyomódnak a' marhák, mivel az különösen senkié sem lévén, vele senki sem gondol, — mindennémű marhadög, vesegyuladás, tüdő, száj, körömfájás, a' juhoknál a' métely, a' bárányoknál a' vérhas, nagyobb részint a' közös legeltetésből származnak, mivel tapasztaljuk, hogy az illy pusztító nyavalyák mindég keletről, hol még a' közös

legeltetés fenáll, nem pedig nyugotról, hol az már régen eltöröltetett, terjednek. Mindennémű állatokból esztendőnkint sok ezerek vesznek el. De ezen nyavalyákat olly tartományokban, hol közös a' legelő, el sem is lehet fojtani, mert a' birtokosok nem képesek marhájakat nyáron ált máshol tartani, mint a' legelőn, 's ha már most valamelly istállóban nyavalya üt ki, csak hamar közönségessé válik, ha különben ragadó, — 's így az egész országnak kell annak rettenetes következéseit szenvedni. Sokkal rettentőbbek ezek, mintsem reményleni nem lehetne, hogy ott, a' hol a' legelők felosztását különös akadályok nem gátolják, sokkal nagyobb lesz az azoknak száma, a' kik ezen jóltévő intézetet elősegítik, mint azoké, a' kik minden velős ok nélkül csupán azért vagynak ellene, mivel a' nekik esendő legelőn kevesebb marhát tarthatnak, mint előbb, midőn hasznokat jobbra a' contribuens nyomorult 's szánakozásra méltó állapotján fundálták, midőn igazságtalanul más birtokába, vagy is inkább használásjussába belevágván, abból nemjól értett hasznot venni akarnak! — Majd ha ezen intézet béhozatik, nem fogunk mértföldnyi hosszúságu falukat, a' hol az ember a' sárba vész, lelni, sem számos csordákat a' legelőn éhezni látni, falukban az embereket heuyélve kóborolni és seregenként a' távol eső földekre menni, hanem a' helyett kis távolságra, gyümölcsfák közt rejtezkedő majorokat fogunk az országutakról látni, — a' hol lóherével táplált 's téjjel gazdag tehenek és juhok fognak tartatni, és csak a' munka után barátságos 's tehetős embereket vig mulatságokra öszvejönni.

Gr. BENYOVSKY ZSIGMOND.

A B u s o n g ó.

Küzdök én még a' habokkal, noha
 Partom talán el nem érem soha.
 Reményim hijában kecsegtetnek,
 Belém örömet már nem csepegtetnek;
     'S bár mint érzem is kinom zaját
     Fel — feltámadni bus lelkemben,
     Óh csak te vagy te élsz saját
     Keserveimmel szívemben!

Tébolyogva hegyeken, völgyeken,
 Képed látom a' hosszu éjeken,
 'S emlékednek lobogó fátyolát,
 Mint gyászolja szép hajdanom távolát.
     Halvány lelked szalmakoszorúval
     'S vérző szívvel kínál engemet, —
     Ah e' látás kettős buval
     Tölts be árva lelkemet! —

Nem várom már, nem soha a' tavaszt!
 Engem kinom lassanként elhervaszt;
 Majd nem soká hantomnál tévedez
 Sohajtásod, melly most felém lengedez;
     De nyugodva szállok le, a' leg —
     Édesb remény bimbója virul
     Szívemen, hogy tégedet meg —
     Látlak ismét a' siron túl! —

Ah vétkeztem, hogy forró érzetem
 Lángjaival szép lelked szerettem!
 De sirom szélén is jobb 's hü kezét
 Nyujt e' vétek nekem, 's parton túl vezet.
     Hol — csak boldog légy — vesztésemet
     Éretted nem fogom vérezni,
     'S csak ne felejts el engemet,
     Ha tudsz még, mint rég érezni! —

ÁRVAFFY BÉLA.

A Szarándokok.

Pfeffel után.

Egy pap élt a' török földön,
 Nints meg a' krónikában,
 Innen e a' tengereken,
 Vagy tulnan Ázsiában;
 Elég, hogy majd egy századra
 Terjedt jámbor élete
 Mind igaznak mind gonosznak
 Példa gyanánt lehete.
 Ez fiait, kiket az Ur
 Félelmében nevelé,
 Minekelőtte benyelné
 Sirja gyászos kebele,
 Elküldé, hogy tsókolván a'
 Szent város küszöbeit,
 Tisztelnék a' nagy proféta
 Szentséges tetemeit.
 Fijaim! mond az ősz öreg,
 Hogy hozzá járulának,
 Malasztjában részesülni
 Atyai áldásának,
 Fijaim! mond, sűrűn hullván
 Eláradott könnyei,
 Veletek lesz Alla 's az ég
 Jókat védő lelkei.
 'S ekkor látható jelül
 Igaz szeretetének,
 Egy szarándokpáltzát nyujta
 Mindenik gyermekének.
 'S inti őket, hogy kövessék
 Hiven vándor páltájok,
 Így békével érik ismét
 Meszsze hagyott hazájok.
 Megy, mendegél a' karaván,
 'S könnyen halad utjában,

Járt járatlan ösvényeken
 A' rengeteg pusztában.
 Sem nap, sem éj szándékokban
 Őket nem késlelteti,
 Mivel lépéseket vándor-
 Botjok hiven vezeti;
 Ha rabló arabs csoportok
 Üldözik, e' meg menti,
 Meg, ha szivek fenevadak
 Orditása rettentí.
 'S így haladván az utasok
 Lassanként Mekka felé,
 Történt, hogy egy a' testvérek
 Közt szavát felemelé;
 Állítván, hogy botja mégis
 Legszebb 's legjobb, és benne
 A' tsuda vezérérő is
 Legfőbb mértékben lenne.
 Hanem a' többi testvérek
 Egyben ellent mondanak,
 Kiki első rangot adván
 Tulajdon páltájának.
 Majd a' botok hosszát, szélét,
 Sullyát, gömbölyűségét,
 Fáját, festékét, görtseit,
 Bunkós, bunkótlan végét,
 Irgalmatlan szemmel 's szóval
 Folyvást recensealják,
 Jónak tsupán a' magokét,
 Másét rosszsznak találják.
 'S mint szokott a' perlekedők
 Között lenni még ma is,
 Ha az elme hatalmasabb
 Fél ellen gyenge paizs;
 Egymást szitkokkal illetik,
 'S felgerjedett kebeleik
 A' testvéri szeretetet
 Félre tétetvén velek,
 Botjaikkal támogatják
 A' gyengéded okokat,
 Hogy jobban megerősítsék
 Botbeli igazokat.
 Isten botsásd! talán ember-
 Halál lett volna vége,
 Olly nagy volt a' keseredett,
 Sziveknek dühössége!

Ha egy dervis, kárhóztatván
 Boldogtalan tetteket,
 El nem választja idején
 A' tzivódó feleket.

Balgatagok! monda nékik
 Fenyítő tekintettel,

Melly gonosz lélek ördögi

Ihlete szédített el?

Hogy illy bolond versengések

Eszközévé tennétek,

A' mit kegyes végre adott

Elemedett születek:

Hogy úgy tennétek ti is e'

Betsülhetetlen jóval;

Mint a' keresztények szoktak

A' szent religióval. —

M. A. S.

A z é s E z.

Az sir, ez mosolyog, 's ha mosolyg az, sir keserűn ez
 Társának örömét látva, az értve baját.

Az mosolyog, kaczag, ez átkot mond, sirva morogva:
 Társa bajának amaz, társa javára emez.

B i l i n c s e m.

Sem vasláncz, sem arany nem kell Bálványfi kezemre,

Az könnyű de sötét; ez ragyogó, de nehéz.

Légy jámbor, igaz és légy ember angyali szívvvel,

Ugy nevedet térden, mint rab, imádni fogom. —

A r á n y.

Zug a' mord szélvész, tengert forralva dagályra,

Mig a' völgyi patak játszi habokba' lefut;

Nagynak kénye magasb, de veszélyén mélyre hanyatlik,

Mig az alatt szívü tudva sem érzi sebet.

ÁRVAFFY BÉLA.

Jelességek:

A' föld népessége a' különbféle vallások szerint.

(Legújabbán 1826. felszámolva, nyilvános külföldi ujság - levelekből.)

A. Monotheisták, (egy Istent hívők)	-	362,045,000
I. Keresztyének	- - -	234,495,000
1. R. Katholikusok	- - -	129,550,000
2. Protestánsok	- - -	57,694,000
a. Egyesült Evangélikusok	- - -	8,200,000
b. Lutheránusok	- - -	16,220,000
c. Reformátusok	- - -	12,240,000
α, Tulajdonképen v.	- - -	7,440,000
β, Presbyteriánusok	- - -	4,800,000
d. Anglicánusok	- - -	15,050,000
e. Különbféle secták	- - -	5,984,000
α. Independensek	- - -	3,800,000
β. Methodisták	- - -	1,500,000
γ. Quackerek	- - -	200,000
δ. Mennoniták	- - -	200,000
ι. Hernhuterek	- - -	100,000
ξ. Baptisták	- - -	76,000
η. Unitáriusok	- - -	60,000
θ. Schwedenborgián.	- - -	36,000
ι. Filippinusok	- - -	12,000
3. Görögek	- - -	41,375,000
a. Oroszok	- - -	35,375,000
b. Keletiek	- - -	6,000,000
4. Monophysiták	- - -	5,876,000
a. Jakobiták	- - -	3,526,000
α. Tulajdonkép v.	- - -	220,000
β. Koptusok	- - -	3,200,000
γ. Tamás Kereszty.	- - -	80,000
δ. János Kereszty.	- - -	26,000
b. Maroniták	- - -	150,000
c. Örmények	- - -	2,200,000
5. Nesztoriánusok	- - -	400,000

II. Zsidók	-	-	-	-	-	2,650,000
III. Muhamedánusok	-	-	-	-	-	115,120,000
1. <i>Sunnytak</i>	-	-	-	-	-	72,000,000
a. Tulajd. v.	-	-	-	-	-	65,000,000
b. Wechabiták	-	-	-	-	-	7,000,000
2. <i>Schüták</i>	-	-	-	-	-	43,000,000
3. <i>Izmaeliták</i>	-	-	-	-	-	120,000
IV. Zoroaszter követői	-	-	-	-	-	780,000
V. Confuciánusok	-	-	-	-	-	5,000,000
VI. Nankisták	-	-	-	-	-	4,000,000
B. Polytheisták (sok Istent imád.)	-	-	-	-	-	466,000,000
I. Lamaiták	-	-	-	-	-	58,000,000
II. Bráhmánok	-	-	-	-	-	115,000,000
III. Budhisták	-	-	-	-	-	169,000,000
IV. Fetisch-imádók	-	-	-	-	-	124,000,000

A' föld összes népessége e' szerint csak 828 millió lelket tenne. Holott azonban meg kell jegyezni, hogy a' Zsidók számát sokkal többre, az az 8 millióra szintén feltehetni. A' két millió hatszáz ötven ezer szám azért vétetett, mivel a' hiteles kutatókból csak annyi jó ki; — de a' melyekre Ázsiában és legkivált Afrikában nem bizvást támaszkodhatni. Szintén úgy a' Sunnyta Muhamedanusok való száma a' lajstromban felvett alkalmasint husz millióval is feljülhaladja. Átaljában az illy felszámolás mindenkor csak hozzávetőleg értetendő. Nem is számláltatnak itten a' földön létező mindennemű vallások és felekezetek elő, (holott csak magában a' keresztyén egyházban 324 felekezet számláltatik) hanem egyedül az esméretesebbek és főbbek, a' sok apróbb seregek kihagyásával, pedig a' sok apró is végre temérdekét nevel.

E. I. P.

Alapmondás.

Valamint az üres tömlőt a' szél, úgy fujja fel az üres fejet az önhiedelem. — Nyomd össze mind a' kettőt, hogy magokhoz jöjjenek.

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

F e l e l e t

Döménynek a' köz hasznu esméretek tárában lévő
muzsikai czikkelyek iránt tett észrevételeire.

Nem bizhatunk érdemünkhöz,
Mert fejünkhöz
Köttetett a' gyarlóság:
Életünk ha megvizsgáljuk,
Ugy találjuk,
Nincs bennünk teljes jóság.

A' ki saját erejének,
Érdemének
Nagyságát veti, hányja,
Szükség, legyen feddhetetlen,
Okvetetlen,
Mint a' törvény kívánja.

108. Ének. 2. 6. v.

Dömény a' folyó évi Tud. Gyűjt. VII. Köt. 91 — 101. l. fordításaim ellen kemény bírálatot ada ki. Indulatos kifejezéseire ugyan, minekutánna boszusága rugóját (94. l. * alatt) önkényt elárulta, felelni nem méltó; minthogy azonban a' megtámadás nem csupán személyemet, hanem magát a' közhasznu esmeretek tára ügyét is illeti: álljon itt néhány rövid jegyzés.

Eddig Rec. — ról azt tartám, hogy ő, mint nem csak felsőbb muzsikával, mellyet a' régiek is égi származásának hittek, hanem különösen istenes énekekkel foglalatokodó, bizonyosan mivelt lélekkel, szelid, nyájas, türelmes karakterrel bir, 's gunyolódásra, alacsony

boszura Seraphok körül repkedő lelke nem ereszkedhetik; most ellenben, midőn írásából úgy tapasztalom, hogy miket a' muzsika felséges voltáról előhordott, szívvvel nem érzi, az egyházi énekek felebaráti szeretetet lehellő tartalmának pedig nem hódol, sajnálva ellenkezőt kell gondolnom 's egyenesen azt hinne, hogy ő muzsikai tekintetben csak azon *közönséghez tartozik*, mellyre A. Reichának 93. I. hibásan leírt soraiból ezek illenek: „*que cet art, si intéressant — est abandonné à une espèce de mécanisme 's a' t.*“

Kritikára szükségünk van, az igaz; de úgy hiszem, hogy ha a' bíráló alapos észrevételeit valódi férjfihoz illő szerénységgel 's csinos pennával rajzolja, állításai még több fontosságot nyernek. Már pedig Rec. — nek 94. I. * alatt tett jegyzése nem csak szerénytelen, hanem kereken mondvá, valótan is; mert Wiganddal történt öszveszólalkozása koránt sem az itt előadott módon, hanem onnan kerekedett, hogy a' *hányt vetettnek* csufolt munkára dolgozó társnak önkényt kínálkozván, nem Brockhaus kijelelt lexicona után, — mellyet vallomása szerént csak külsőképen esmert, — hanem a' franczia Encyklopaedia után akart dolgozni; melly czél ellen való akarátja 's azon tulmenő kívánsága, hogy néki Wigand lexiconat adjon, nem teljesítettén, beszédét többek halltára olly válogatatlan szókkal fejezé be, mellyeket bírálatja közé az olvasó közönség és illendőség sértése nélkül nem iktathatott.

Rec. bőviteni akart: magában a' szándék nem rossz, de Wigand czéljával, a' kiadandó munka readeltetésével 's az arra szánt költség summijával nem egyezett meg. Wigand ugyanis nem akart 30 — 40 kötetre telendő munkát, mellybe a' tudományok minden ágait egész kiterjedésekben iktatni lehetne, hanem csak Brockhaus lexicona szerént ollyat adni, mellyből kiki a' tudomány, természet, mivésztség és közönséges élet körében előfordulható tárgyakról kivonatokban esméretet szerezhessen; a' bővítést pedig azon időre hagyta, ha mostani iparkodása köz segélléssel pártoltatván, a' könyvet másodszor, vagy többször is kiadhatja. De különben is a' conv. lexiconoknak nem tárgyai az iskolai rendszerrel 's felesleges szószaporitással irt untató értekezések, mint ez Brockhaus lexiconából is mégtetszik; melly noha szinte, mint a' közhasznu esméretek tárá, számtalan ostromoknak 's akadályoknak vala kitéve, hétszeri kiadás mellett több több kedvességet talált, 's csak 1812-től fogva körülbelől 90,000 példányai repültek szét Európában. Abban

is voltak pedig, sőt maig is vannak hibák, mellyeket mindannyiszor igazítottak, — de errare humanum est, — pedig csak kezét fog velem Rec. hogy ott a' muzsikai czikkelyeket mind nálam, mind nála tapasztaltabb férjfiak dolgozták ki. — Nagy kár volt volna hát a' köz hasznu esmeretek tárával Rec. kívánsága szerint addig várni, míg a' muzsika tudományos tanítása a' nemzeti tudós társaság foglalatosságai közé számíttatik; mert, mint maga is megvallja, *annak egész terjedésében való kidolgozására, a' jó Isten tudja, mikor fog a' sor kerülni!*

Ez okon a' muzsikai műszók formálásában sem én, sem Rec. bírák nem lehetünk, mert az ilyen pert csak olly muzsikai tudós egyesület ítélhetné el, mint a' párisi, bécsi, prágai's a' t. Conversatorium. Azért *össze* vagy *egybehangzó*, vagy *hangzat* e jobb? elítélés nélkül vitatni szinte ugy sikeretlennek látom, mint az alaphassus ellen tett szörszálhasogatást; ellenben nem hallgathatom el azon furcsa okoskodást, hogy „accord összehangzat azért nem lehet, mert ez productumot jelent, pedig az accord aggregatum,” — én ugy hiszem, hogy a' mi *aggregatum*, az már *est res facta*, tehát nem producens, hanem productum.

Azonban én Rec. — től az *előket* — Vorschlag — helyesnek találom, mert a' német kitételnél alkalmaztathatóbb; pedig a' Németek, kik a' muzsika egén olly elsőrendű csillagokkal dicsekedhetnek, millyeneket nekünk Magyaroknak e' században reménylünk sem lehet, a' Vorschlagot éneken és szerez muzsikában mindeddig egyaránt megtartották, noha a' *Schlag* — ütés — nyelvök szerint is csak olly kevésbé illik az énekhangra, mint anyai nyelvünk szerint. — Különben az e' szó fordítása körül tett elmélkedéseket, nem csak mint gyermekeseket, hanem ollyakat is, mellyekben a' kényesebb fül iliendőségbántást lelhet, — elmellőzvé, — ohajtám vala, hogy Rec. a' Nachschlag értelmét is magyarázta volna meg; mert ha amaz előke, ugy ez *utóka*; pedig fel sem kívánnám róla tenni, hogy a' klavir helyes játszására való utmutatás 34. lap. §. 7. 2.) alatt érintett *utánna ütésről* illy hamar megfélekedzett, máskép, mint némeielyek susogják, el kellene hinnem, hogy Rec. — nek e' munkában csekély, vagy semmi része sem volt, hanem csak *pennas, pavoni quae deciderant, sustulit, seque exornavit.*

Bach J. Sebestyénnél neheztel Rec. miért nem bővítém dicséretét más írókból. Épen ilyen vitatókkal kelle küzdenie Brockhausnak is, mint azt a' hetedik kiadás

XII kötete XII lapján panaszkolja; de már erre feleltem, nem is látom okát, hogy nálunk, hol, mint Rec. maga vallja, *a' muzsika még egészen miveletlen hever*, miért, vagy ki számára kellene az ide tartozó czikkelyeket rendén túl bővitenünk? Ugyanitt sajnálja Rec. a' 48 fuga kimaradását; az igaz, ez véletlen kimaradt, de megjegyezvén azt, hogy az ilyen hibák a' későbbi kötetek végén kipótoltatnak, az is bizonyos, hogy a' Németben sincs 48 előjáték és külön 48 fuga, hanem csak 48 *Praeludien und Fugen aus allen Tonarten*, mellyeket B. kétségkívül maga szerzett, de azért nincs hibásan mondva az *alkalmaztatás*, mert csakugyan minden muzsikaszerező hangokra szokta alkalmaztatni gondolatit. Azonban elhiheti Rec. hogy én az előjátékot a' fugától szinte úgy különnek esmerem, mint ő maga.

Továbbá megütközik Rec. hogy ezt „Klavier und Orgelspieler“ így fordítám „Klavirjátész vagy orgonista,“ 's a' *vagy és és* felett oskolamesteri leczkét tart. Bocsánatot édes Dömény ur! az urtól grammatikát nem tanulok; e' szócskák közt fenforgó különiséget esmerem annyira, mint az ur; de számtalan olly fordulatja van anyai nyelvünknek, hol az efféléket értelemzavarás nélkül felcserélhetjük, p. o. ha ezt mondom: „D. mulatságból klavírt vagy hegedűt játszik,“ — itt *vagy* jó közbe, mégis az egészben tagadhatatlanul meg van azon létalapos értelem, hogy ő mind a' két muzsikai szeren tud játszani; 's akkor sem hinné valaki, hogy mind a' kettőt egyszerre, egy időben játsza, ha *és* foglalóval élnék, mert illy lehetséggel ellenkező ügyességet minden muzsikai nagy tudományával sem szerezhethet. Épen így van a' dolog Bach J. Sebestyénre nézve is, mert ő sem játszott egyszerre soha orgonát és klavírt, hanem külön vagy ezt, vagy amazt, ámbar mindeniken remek mester volt. Midőn tehát ez: „*Als Klavier und Orgelspieler hatte S. Bach in damuhliger Zeit nicht seines gleichen*,“ így magyarosított: „*A' maga idejében hozzá fogható klavirjátész vagy orgonista nem volt*,“ itt az értelem sem *elforgatva*, sem *megzavarva* nincs. Mire nézve más illy alkalommal jó lesz az egész tételt, nem pedig csak egy két szót megpillantani.

Nem tanulhatok Rec. — től grammatikát, mondtam; noha én, mint épen most a' Vorschlagnál megmutattam, örömet tanulok, 's azon régi magyar közmondást „jó muzsikusként holtig tanul“ tudván, minden alapos igazítást, kivált kimelölbb alakban, nem csak kész szívvvel, hanem köszönettel is fogadtam volna. De ki akkor, midőn a' nyelv gyökeréig való behatását mutogatni akarja, így ír:

igasság, kéntelen, önként, 's a' t. — továbbá *a' sem és se, ban és ba* közt választást nem tesz, *a'* ragasztékok képzésével *'s a'* különféle igék hajlításával nem gondol, az leczkéket nem igen adhat, *'s* úgy látszik, *a' nyelvfeleséges palotájának belső rejtekeibe még csak pislákoló mécsessel sem pillantott*, hanem külső oldala mellett setétben botorkázott el. Rec. *a' magával való ellenkezésért* haragszik, és csak egy veszszőcske kimaradásaért is *szoros igazságot szeret láttatni*, *'s* nem veszi észre, hogy így irván: *critikai és critica, nincs és nints, sajáttság és tehetség, eggy és egyik, külömbség és különbség, felyül és felül, 's a' t. 's a' t.* — maga azon bűnben makacsul lélezkzik. Azt sem hiszem, hogy alapos okát adhatná, miért nem irta ezeket: *tanács, mécses, ditsőség, gyümölts 's a' t.* mindenütt *cs* vagy *ts*-sel? mert úgy tetszik, az ilyenek körül Rec. *kormány nélkül szokott evezni 's vakon megy a' régi hibák után*, mellyeket *a'* klavir helyes játszására való utmutatásban is igen pazarló kézzel *plántálgatott szép művészi veteményes kertünkbe.* — Turpe est doctori, quum culpa redarguit ipsum. — Azért minekelőtte másokat rostálgatnánk, tanácsos volna az ajánlott *világító szövétneknél* öngyarlóságunkat meglátni, nehogy *a' videri vis* és több hasonló balul ellőtt nyilak magunkra pattanjanak vissza.

Végteére azt képzeli Rec. hogy én az üzőbe vett fordításért még érdemre is tartok számot, *'s* hívágyból kapva kaptam azon. Bátran állithatom, hogy én *a'* munka kiadásához tett készülletekről, vagy *é'* miatt történt izetlenségekről, sőt magáról Rec. — ről is mind addig egy szót sem tudtam, míg *a'* dolgozók egyik érdemes tagja *a'* muzsikai czikkelyek felvállalására meg nem szólított. Tudván azt, hogy *a'* muzsikával tudományosan foglalatoskodók száma nálunk igen kevés, — illy mindeneknél szükségessé vált munkának neminemű előmozdítására csekély tehetségemet örömet ajánlottam, de utánna épen nem jártam, mert különben sokkal könnyebb tárgyak dolgozását vállalhatám vala. Mégis Rec. azt véli, hogy ezen dicsőségtől, vagy talán valami várt nyereségtől miattam esett el; *'s* azért most mint ellenség támad meg, mivel kénytelen, vagy mint ő írja *kéntelen*, ugymond, *száraz, kellemetlen critikai pályán* mások hibáit rostálgatni, mellyet úgy annyira kedvell, hogy csekély munkáit is örömet veti alá *a' külföld criticájának.* Kénytelen! miért? rostálgatását senki sem kérte; de furcsa természete is lehet Rec. — nek, hogy ezen pályát maga száraznak, kellemetlennek vallja, mégis annyira kedveli. — Nagy okom van hinni,

hogy Rec. — t sokkal inkább bizgatja a' hirtvágy, mert im öndicséretét zengetni nem áttallja, sőt elragadtatásában az utólérhetetlen Németeknek és Francziáknak is csak annyit enged, hogy azok a' muzsikának mind vizsgálódó, mind gyakorló részét *meglehetős tökéletességgel dolgozták ki*. Uram! Itt kettős az ellenmondás: először, mert a' mi egyszer tökéletes — perfectum, — azzal már nem fér össze a' *meglehetős* — tale quale; másodszor, mert Bach J. Sebestyént Rec. maga is hasonlíthatatlannak, 's Forkel szavaival, a' világon legnagyobb muzsikaszervezőnek, munkáját halhatatlanoknak vallja; Bach pedig, mint Forkel megjegyzi, de mint neve is mutatja, Német volt; mégis Rec. — nek előbbi állítása szerint, minden hasonlíthatatlansága 's halhatatlansága mellett azok sorába esik, kik csak *meglehetőset* irtak. — Nyilván Rec. fog lenni azon bajnok tudós, ki nemzetünk ohajtandó diszére a' muzsikát édes anyai nyelvünkön mind a' Francziáknál, mind a' Németeknél tökéletesebben kidolgozza! Talán ide is czéloz már azon gigási munkája, hogy a' hajdan Szeenci Molnár Albert fordította 's 1744 négy hangra kijött 'Sóltárokát ő ismét négy hangra szedegeti. Melly igyekezete ugyan két tekintetből buzgóság; de engedelemmel legyen mondva, mégis *vakbuzgóság*, mert a' *világító szövétneknél* látó szem az említett botlásokat legforróbb buzgóság mellett is gondosan ki szokta kerülni.

Felette csalatkozik tehát Rec. ha engem olly igen dicsőségre vágyónak képzeli; mert dicsőséget kőtetlen, rövid értekezések csupa fordításában nem keresek; minek nagyobb bizonyására e' helyen kinyilatkoztatom: hogy én Rec. — nek a' *kérdéssé czikkelyek további fordítását jó szívvél áttalengedem 's ezennel barátságosan felszólítom, hogy maga vallomása szerint száraz és kellemetlen bírálgatását abban hagyván, az arra vesztegetendő drága időt fordítsa hasznosabb célra, 's a' többi muzsikai czikkelyek fordítását vállalja fel*. Én, ki ezen tagadhatatlanul közhasznu munka előhaladását szívemből ohajtom, szüleményeit nem csak nem nézem irigy szemmel, sőt ha nyelvünket a' szép tudományok ezen ágában talpra esett 's tökéletes műszókkal gazdagítandja, azt köznyereségnek tekintem 's munkáját gyűlölségből soha sem becsmérelem.

Ha mindazáltal Rec. — nek rostálgatni ezentúl is volna kedve, arra ugyan, mivel ezen pálya a' szélvészszel, égi háboruval, sőt gyakor hajótöréssel járó tengeri utazáshoz kicsinyben hasonlít, sok szerencsét kívánok; egyzersmind pedig kérem, fogadja jó néven útjára azon

barátságos intést: hogy ezentul a' most például adott 1s6 'Soltárnak tekintetbe nem vett harmadik sorát mindenkor szeme előtt tartván, legalább önmunkájának külföldön irt's maga fordította bírálatját, Tud. Gyűjt. VII. Köt. I. 101. — 110. (mellyet én épen ez alkalommal beiktatni csak a' *propria laus* — és *contraria penes se posita* — miatt is átallottam volna) vegye mustrául, észrevételeit írja olly kiméléssel, mint a' külföldi mivelt érzésű bíráló tevé, nyelvet tisztábbat, írást helyesebbet keressen, 's nehogy lelki törpeséggel vádoltassék, gondolatit ellenséges indulat árnyéka nélkül, őszintén, válogatottabb kifejezésekbe 's tetszőbb alakba öntse: ugy bizonyára több követőt, de több becsültöt is talál, elkerülheti, hogy az actio reactiot szüljön, 's nem teszi ki magát olly feleletnek, millyet az Orvosi Tár I. kötete 286. lapján 5.) alatt látható ki nyilatkoztatásban olvashat.

JAKAB.

Epigrammák.

S z e g e t s z e g g e l.

Sok buta, bár olvas; de miért? Mert szegre szeget ver,
A' zavarék hamarább özszezavarja fejét.

S z e m ö z ö n.

Barná szemöldök alól rohanó tüzes égi özönnel
Létemet áztatván, Eszti! ragadva viszel,
Emlulok a' habokon, szabadulni hiába kívánván,
Mint a' tág Oceán mély kebelébe bukkott.
Ám de nem ugy, mint itt; — szemeid kristálya lövelve
(Melly csuda) szikra leszen, 's bennem emésztve lobog.

V e n d é g m a r a s z t á s.

Nyomd okosan, ha nevet környülmény nyájas alakkal,
'S a' tünemény maradós phároszi fénnel ölel.

HRABOVSKY DÁVID.

P a n a s z i m.

D . . . . . hoz.

Mint édelg a' sziv és kebel
     Édeni kéj 's vágyokkal,
 Ha őt látod; majd adózol
     E' kellemért kinokkal!
 A' rövid kéj 's örömért, hogy
     Őt láttam 's csak így éltem,
 Ah irigy sors! éltem nyugtán
     Keserveket cseréltem.
     Ki az Isten remekének
     Hódol, a' lét főbb ékének,
 Így bünhődik bünéért.

Egy tavaszi nap volt, oh ezt
     Soha el nem felejttem!
 Hogy többekkel véle én is
     A' szabadba kimentem.
 A' merre járt, a' virágok
     Mind elszégyenültenek,
 A' lelketlen természet is
     Örült jelenlétének.
     Legszebb napja életemnek
     Ez volt 's ez lón keservemnek
 Kezdeté; — lón oka is.

Minden, mi él, életének
     Örül, vigad 's örvendez,
 És a' létnek, minthogy kedves,
     Hódol kiki 's tömjénezt.
 Jöszte! te, ki csak élni vágysz,
     Lásd őt bájló fényében,
 Majd sovárogsz te is; — jer csak!
     Bámuld előbb diszében.
     Oh fogadom! hogy őt látnod
     ' s élted nélküle utálnod,
 Egy perczenet műve lesz.

A' távolyban, ugy véltem én
     Majd könnyebbül kebelem,
 Ám azt, a' ki dul és kinoz,
     Kebelemben viselem.

A' kedv és kél megszűnt ugyan,
 Mert őt, ah nem láthatom!
 De hogy a' bu 's gond nőttön nő,
 Azt érzem és csudálom.
 Nagy hatalom! kegyetlen ég!
 Vedd éltetemet, hogyha mindig
 Csak gyötreni szándékosod.

Az ég borong, a' fellegek
 Vészt okádó dühökben
 Tolonganak, hull a' menykő;
 Rettenet a' környékben.
 A' merre csak a' láthatár
 Terjed 's a' szem láthatott,
 A' halálnak ezer képe
 Tünt előtte fel legott.
 Valahányszor csattant az ég,
 Hogy engem sújt 's el jó a' vég,
 Azt véltem; — ah csalódtam!

Mindent elhord, víz és ragad
 Az idő gyors reptével,
 Egy perczenet a' másikat
 Űzi 's váltva váltja fel.
 Csak kinjaim örökölnék,
 Ők állandók 's nagyulnak;
 Az idővel örökségért
 Vivnak, — győznek — 's ujulnak.
 Az örömök milly hirtelen
 Mulnak, — csak a' kin végtelen.
 Szünre nincs vad kényyének.

Ha már egész pattanásig
 Feszül a' szív 's a' kebel,
 És az élet örömeit
 Csak tilalom zárja el.
 Ha tévelyg már a' szív 's érzet
 Vágyainak hevében,
 Ha maga még a' lélek is
 Szédeldg örök küzdteben,
 Akkor nem kincs már az élet,
 Szánj meg oh ég! 's küld végemet;
 Ugyis holtan élek én.

A' midőn ő legelőször,
 Mint éltetnek anyala,
 Előttem állt 's reám nézett,
 Boldogságom ez vala.
 Tán ő tudni sem akarja,
 Hogy csak érte epedek,
 És erántan keble 's szíve,
 Mint a' jég, olly hidegek.
 En, ha érte már vesznem kell,
 Oh hát inkább úgy égjek el!
 S ivem hevé 's tüzeiben.

Boldogok ti! kik a' remény
 Életadó fényébe
 Elmerültök, — 's a' jövőd
 Kéjt ígér 's hoz jöttébe!!
 Engem a' sors mindenemtől,
 Reménytől is meg foszta,
 Nincs menedék! — nincs oltalom! —
 'S ezt szerelmem okozta.
 Nincs, ki szánjon; ah volna bár! —
 Félig holt ha volnék is már,
 Kétszer élnék általa.

Keservimtől üldöztetve,
 Bár mint 's hová fussak el,
 Nyomon érnek; — 's martszangolnak,
 Csak szüntömkor mulnak el.
 Kit, mint engem, üldözőbe
 Vett a' sors; — azt mérgének
 Fel is szokta áldozni ő
 Dühösködő kényének,
 Ha meg szakad hív kebelem,
 Oh ez sanyaru kegyelem!
 Akkor boldog leszek én.

Szünni szokott a' fájdalom,
 Ha elérte nagyságát,
 'S olly szörnyű lőn; — hogy nem nőhet,
 Velnéd: készen van a' gát.
 Oh nem! bennem a' kin immár
 Untig lakott; mégis rág,
 És melyekben és szivemben
 Új meg újabb sebet vág.
 Te! — a' kiért így epedek,
 Tán nem is szénsz, hogy szenvedek,
 Oh én mégis imádlak! —

Noha érzem 's alig birom
 Súlyát tengő éltémnek
 Érte mégis szenvedhetnem;
 Ez érdeme létemnek!! —
 Noha érzem, hogy halálos
 A' seb, a' kin balomban,
 'S a' lélek is már csak lézzeg
 Szét dult 's tépett agyomban.
 Ó általa 's őt imádvá
 Éltém; — érte, — és őt látva,
 Halni is úgy akarok.

Zábori ZÁBORSZKY ALAJOS.

Rejtett szók.

1.

Végtagomnak elvesztével
Három elsóm nagyobbul;
Az egésznek szükségével
Fő- és alrend korcsosul.
Fő hármam nagy aggodalmat
Szenved, hogyha végtagomat
Kárral veszni engeded.

2.

Há megfosztasz engem főmtül,
Megmenthetlek az egésztül;
De vész, vagy tőr nem vagyok.

3.

Ha végtagja mulik, három
Főbetűje közelbit.
Két elsője, huzva, kertet
Kellemével ékesit.
Ha fő háрма utótagján
Engemet ért volna el,
Most kemény harczot nem vívna
Mellem érzeménnyel.
Első tagja, főbetűje
Nélkül, gonosz teremtmény,
Embert sokszor ejt veszélybe.
Az egész — egy növevény.

4.

Három betűm csak egy pár,
Két utólsóm fellent jár,
Az egész ne volna bár.

5.

Oh ne kövess! arra kérlek.
Fordits; tőle meg nem mentlek.

6.

A' rét is az, mi én vagyok,
Rét én magam még se' vagyok.
Énmagambul magamnak
Kevés jut, több másoknak.

Zábori ZÁBORSZKY ALAJOS.

Jegyzés. A' ki ezen fentebbi hat rejtett szót megfejti 's megfejtésöket
a' kiadóhoz beküldi, a' Sasnak I—XII köteteivel fog megtiszteltetni.

Könyv-vizsgálat.

Shakspeare Remekei. Magyarul, Döbrentei Gábor által. Első Kötet. Macbeth. Szomorú Játék öt felvonásban. Angolból, mai eléadhatáshoz alkalmaztatva. 12-rét. Pesten, 1830. Velin pap. 332. lap. Wigand Ottó áruja. Csinosan bekötve 1 fl. 30 kr. pengő pénzben.

Gyónáson kezdeni recensiót valóban egykevéssé szokatlan dolog; de az egyenesség és az olvasó közönség eránt való tisztelet, mellytől Rec. vezéreltetik, mindennek előtte tisztévé teszi nékie annak szinletlen meggyónását, hogy ama' bámulatos lángésznek, Shakspearenek remekeiből originálban nem ismér egyebet amaz ismeretes „To be or not to be 's a' t.“ hamleti monológon kívül. — Hogy azért amaz igen természetesen származható kérdésnek: „Van e jussa valakinek egy fordítás vizsgálatába ereszkednie, mellynek eredetijét nem ismeri?“ a' mennyire lehet, elejét vehesse: nyilván kimondja, hogy itt a' felvett munkáról, csak mint új magyar könyvről kíván szólni, jól tudván azt, hogy senki a' maga ismereti körén túl becsületesen 's okosan nem bírálgathat; — a' mi pedig Shakspeare szellemének általtételét illeti: mennyire 's minő tökélyben sült ez el a' magyar fordítónak, ennek megítélését Rec. örömet az ahoz értőkre hagyja, kik kétség kívül teljesíteni is fogják azt, a' mit Rec. minden jó igyekezete mellett is csupán csak egy oldalról tehet.

A' ki nem tudhatja, ha valljon a' könyv hiven van e lefordítva? nem szólhat igazán egyebet azon szives örömeinek kifejezésén kívül, hogy ezen örök hírü lángész remekeinek végre valahára nálunk is fordítójok találkoztak. A' mit pedig az originálra való tekintet nélkül felőle mondhat, azt már ezentúl kívánja egyenes szívvel teljesíteni, követvén a' munkának menetelét, annak tartalma szerint.

Az ajánlás ennyiből áll: Sárvári Felső Vidéki Gróf Széchenyi Istvánnak barátság 's tisztelet jelül Döbrentei Gábor. — Azután ezek következnek:

I. Előbeszéd. (7—21 l.) Itt mindenkinek előtte ohajtana az érdemes fordító megbübbáolni olvasóját, hogy minekelőtte magához a' szomorú játékhöz fognának, kísérik a' híres angol kritikus Johnsonnak 's magának a' fordítónak is apologizálásokat az eránt, hogy Shakspeare, Macbethjében boszorkányokat is tüntet fel, mint a' játékban fontos részvevő személyeket. — A' boszorkányokról szóló trakta tanuságos lehet, de itt egy kicsit nagyon is tudósnak látszik a' Johnson értekezése a' boszorkányság epochájáról, holott az önnön maga előadásában könnyen fellelhető vala annak természetes okát: miért léptetett fel Shakspeare Macbethben boszorkányokat? t. i. azért, mert Holingshed kronikájában, melyből tárgyát meríté, bűvölőket lelt, 's minekutánna ezt maga Johnson referálja: szükséges a' hosszú boszorkány-kritika, 's az a' biztatás és mentés, hogy mi felvilágosodott időkben élők bátran kaczaghatjuk az illy szegénységeket, de Shakspeare, a' nagy teremő genie! még ezt nem tehette, még ő meg volt kötözve időkorának boszorkányhívő szelleme által? — A' biztatásra Rec. azt feleli, hogy minden felvilágosodásunk ellenére is, sokkal szélesebben kiterjedő mind e' mái napig is a' boszorkányhívés, mint sokan képzelnék, 's nem ritkaság még most is, hogy illy nemű panaszok némelly alsóbb fórumok eleibe kerüljenek; — a' mentséget pedig a' mi illeti, Rec. úgy hiszi, hogy Shakspeare önként tevő e' bűvös aszszonyokat is teremő erejének tárgyaivá, és ezt bizonyval tette volna, ha az ő korában boszorkányokat nem hittek volna is, 's melly igen tudta ő itt is a' valóságot, eléggé bizonyítja az, hogy a' bizonyos időben szerzett 's bizonyos babonás módon elkészített száraz békaváz, kigyóő, gyékfark, temetői vagy vesztőhelyi darabok 's egyebek, miket ő említ, sok babonázó aggdadának 's mezei pásztor embereknek, még e' mái boszorkánytalan időkben is, igen nagy hírű bűvszereik 's amulétjeik.

E' szerént a' melly szükségtelennek látja Rec. a' Shakspeare dicsőségéért azoknak kihagyásokat, épen olly helyesnek tartja azt, hogy a' fordító a' kihagyott helyeket, habár másutt is, de csakugyan kiadá. Mert itt nem az a' kérdés: „Valljon Shakspeare egészen a' máitól szerént irt e?„ hanem az, hogy „valljon valósággal hogy és miként irt?„ Ha a' régi geniei munkáit

egészen a' mai tónhoz akarnók szabni, talám valami vakító sikáltságot adnánk azoknak, de a' lángész legsajátabb szikrájának kialuvásával. Ha tehát Shakspeare a' maga teljes valóságában még ismeretlen nyelvünkön (9 lap): „maradjon meg a' régi darab — mint Lichtenberg mondja — minden karakterizáló vonásival.“ Ám alkalmaztassák azt a' színjátzóknak, a' mint tudják vagy akarják, de mi, ha Shakspeare-t akarjuk adni, adjuk őtet magát, úgy, a' mint van, 's ne féltsük az ő dicsőségét. — Shakspeare maga felel magáért.

II. Macbeth. 1606-ban írva. (23—182 l.) Itt adatik tulajdonképen maga a' műv, mellyet a' fordító, mint mondja előbeszédje végén, a' legjobbá szeretett volna tenni. Dicséretet és köszönetet érdemlő hazafiui igyekezet! A' mit az eredeti jambusban nyújt, úgy van, a' hol prózában beszéll, az itt is próza. A' Shakspeare angol kiadójának világosító jegyzései itt is be vannak téve; — hozzájárulnak magának a' fordítónak észrevételei is.

Sajnálja Rec. hogy épen itt, a' hol már tulajdonképen szóllani kellene a' Shakspeare szelleméről és annak magyarosításáról: kénytelen elhalgatni az originálnak nem ismerése miatt. Mindazáltal megvallja, hogy a' magyar Macbethben, csak így magában is, nagy tragikai erőt és költői szellemet 's művészséget tapasztalt, 's reményli, hogy ezt mások is érzették vele együtt, kik e' reánk nézve becses fordítással ismereteseek.

Macbethnek karaktere minden kritikusok szerint, az irtózatban áll, 's ezt valóban lépcsőnként csudálatosan valósítva láthatni még azon helyeken is, mellyeken egynémellynek szeme hirtelen elsiklik. Így már, midőn Macbeth a' Ladynak mondja: Kedvesem, Duncan az éjjel itt hál. — 'S ez azt feleli: És mikor megy el? — ez hatalmasan megráz egy olly aszszony szájából, ki már változatlanul eltökélte magában, hogy a' szerencsétlen király az ő házából többé ki ne menjen. — 'S midőn a' gyilkolás után Macbethet csendesitené, hogy a' zaj, melly neki rémlik, csak bagoly 's prücsökhang volt, — azonban mingyárt utánna ezt mondja: 'S hát nem te szóllottál? 's amaz rettegve: Mikor? Lady Macb. Most. Macbeth. A' hogy lejöttem? — ez az eszméletlen eszmélés a' gyilkosság végbevitele után valami borzasztó, 's a' költőnek, ki azt illy egyszerű szavakkal olly mértékben tudja előhozni, nagy genialitására mutat.

Azonban mind a' mellett is nem lehet mondani, hogy az egész szomorú játékban semmi édesbb megindulást

fakasztó jelenés nem találtatnék. Legalább Rec. ilyennek találja azt a' jelenést, melyben Menteth tudósítja Macduffot a' felől, hogy feleségét 's gyermekeit a' tirann leöleté. Erre mutat az, hogy e' hír hallása a' megölt király fiját, Malcolmot azonnal a' legszivesbb részvételre indítja, úgy, hogy először is ő kiált fel:

Irgalmas Isten! Macduffhoz. Ember, mit mivelsz?
Ne vágd szemedbe úgy bé kalapod.
Adj szót kinódnak. A' megfúlt keserv
Dagadva fúr, viv, míg szívet repeszt: (150 l.)

Erre mutat magának Macduffnak utóbbi felelete is, midőn mondja neki Malcolm: „Türd, a' mint férjfi tür.” 'S Macduff felel:

Türöm, de érzem is, mint férjfinak kell.
Felejtsem a' mi élt, 's nincs! nem lehet,
'S még ilyen édest! oh az Isten ezt
Nézhetne! és csak úgy hagyá! —
Macduff! bűnöd vont ő rájuk halált,
Szegény fejem! Nem, ők nem vétkesek,
Miattam estek-el! Szent Ég, terits
Nyugtót felikbe. (152 l.)

'S feljebb, midőn megölt gyermekeit kérdi:

'S minden kis apró angyalimat?

Ha ez könnyet nem fakaszt, úgy Rec. kénytelen meggyónni, hogy érzéke nagyon tévelygő a' valódi patheticum dolgában.

Mi illeti a' fordító nyelvét; az tiszta, természetes, tömött és hathatós, néhol szép sajátságokkal. Vannak ugyan benne provinciálismusok is, p. o. hideglelős mód (módon helyett), vérszipó, ribancz 's a' t. de illyek akár-melly jó szerzőnél is találkozhatnak. Nagyobb baj, hogy homályos helyek is akadnak, mint többek közt:

— — a' thrón' bajjait
Ollyan szeliden rendelgette-el,
Hogy őt erényi védik angyalokkint
Harsány szavakkal mélyen kárhozott
Kilöktetése ellen, 's a' t. (55 l.)

Mentségül szolgálhat mindazáltal, hogy homályosságok, mint commentátorai említik, az originálban is találkozhatnak.

A' rimek csengését a' drámai jámbusok közt nem hagyja helybe Kölcsey a' Körner Zrinyijére tett jeles recensiójában; azonban maga Shakspeare ezt tévén a' jelenések végén, a' fordítónak tisztében állt úgy adni azt, a' hogyan lelé.

Helyessége ellen a' fordító nyelvének semmi nagy gáncsot Rec. nem vethet; a' mit a' maga véleménye szerint egészen nem javalhat, azt egy két szóval érinteni tisztének tartja. Itt először is azt jegyzi meg, hogy azt a' bebonyolt stylust, (vagy miként kellene nevezni?) melly az igen nagy, ámbár nemes hévvel lángoló ifjunak fiatal-kori dolgozásait gyakran áradozóvá, és a' folyvást olvasást gátlóvá tette; még az érett férjfiúnak írásában is megtaláljuk, ámbár ritkábban, és sokkal kevésbb mértékben. Egy két példát légyen elég emliteni. Illyennek leli Rec. a' 225 lapon: „Azon szempillantatok alatt, mellyek bizonyos elegyes gyönyörködést fakasztanak a' sokerejűség látásán 's csudáltatják még a' tiltottban is a' bátorságot, kerekedik-feljül a' becsületességnek tüzes érzése 's diadalmas örömében ömlik-el, midőn magát a' nagy tulajdonságokkal birót vadságainak még itteni büntetéseiben tekintti.“ — A' 232d. lapon: „A' harpya asszony nem úgy felel neki, mint a' hogy ő az ő ezen mostani jóra buzdulása azon melegében az elérzékenyedésnek akarta volna.“

Nem egyez Rec. véleménye a' fordítóéval abban sem, hogy a' lépni igének harmadik személye a' jelentő mód jelenidejében lépik volna; legalább soha nem hallotta, sem nem olvasta annak illy hajtogatását lépem, lépel, lépik, hanem: lépek, lépsz, lép. — A' mi a' 320d. lapon lévő jegyzést illeti: „Némelly Irójink ezen szóval elismerni, ugy gondolnám, nem helyesen élnek midőn megismerni helyébe teszik. Elismerni annyi, mint verkennen.“ Erre Rec. azt feleli, hogy; a' mennyire e' szavak ususát ismeri, mindenütt, a' hol még megfordulhatott, így tapasztalá azt; ismerni, kennen; megismerni, erkennen, cognoscere; elismerni, anerkennen, recognoscálni, p. o. elismerte (recognoscálta) adós, vagy vétkes voltát. *) Ahozképest Rec. véleménye szerint a' verkennen szónak kitételére helyesebbnek 's alkalmasabbnak látszik: félreismerni. Egyébként is az elismerni szónak ezen értelemre szabása, a' mennyire tudja, csak a' prof. Márton József fordításából vette eredetét, ki első élt ezzel így, Német-Magyar 's Magyar-Német Szókönyvében.

Mi illeti magát a' szomorú játékot: abba mélyebben ereszkedni, mint feljebb is monda, igaztalanságnak tartaná Rec. az originalnak nem ismerése miatt. Azonban, míg azt egészen elhagyná: álljon itt az az eleven és szívrázó rajzolat, mellyet Menteth tesz a' tirann által

*) Rec. állításával megegyez a' közönséges helyes szokás.

elnyomott hazáról, 's mellyből az olvasó mind a' shakspearei szellemről, mind a' fordító öltöztetéséről ítéletet tehet:

Szegény Hazánk! ha belsejébe néz
Megrázkodik rá: már ne hija senki
Többé Anyánknak, sirunk ő, a' hol
Csak a' bajokról nem - tudó mosolyg. Hol
Rivás, nyögés jaj, metsz ált a' szelen,
És senki nem tesz róla! Balgatag
Ábrándozásnak tartják a' vadúlt
Bánat' haragját 's a' halál harang
Csengtén alig van e' kérdés: kinek?
Hol a' jelessebb Hős elébb elasz,
Mint a' kalapján rengő kis virág:
A' hol betegség nélkül jó halál. (147 l.)

III. Macbeth egyéb helyei. Az egész' mutatósa végett. Itt a' kihagyott scénákon kívül, egyéb kihagyásokról és változtatásokról is számot ad a' fordító. (183—202 l.)

IV. Duncan Skótziai Király és Macbeth Fővezér mesés históriája, Holingshed Krónikájából. A' M. Fordító egykét Jegyzésével. — Ezért nagy köszönetet érdemel a' fordító, a' midőn láttatja az olvasóval; honnan 's mennyit meritett Shakspeare a' maga tárgyára? 's ez által utat nyit az olvasónak arra, hogy nyomozgathassa ezen örök bámulást érdemlő genienek alkotásait és öltöztetéseit. (203—222 l.)

V. Mire ügyelne az Olvasó és Szinjátész Macbeth és Lady karaktere körül? (223—268 l.) Ezen cikkelyben mind az olvasó, mind a' színjátész sok szép és hasznos pszichologiai 's művészeti jegyzéseket 's isméréteket talál, mellyek magának a' szomorú játéknak jelesebb 's kitünőbb helyei és scénái által világosíttatnak, egyszer'smind a' drámának fő személyei 's azoknak cselekvéseik motiváltatnak.

VI. Angol Szinjátészők I. Quin. (269—274 l.) II. Garrick. (274—332 l.) Közöltetik e' két híres színjátészónak élete; kivált pedig a' halhatatlan Garrické körülállásosan, a' színjátszásbeli remek módjaival 's egyéb talentomaival együtt; nagyobb részt Sturz és Lichtenberg után.

Mi nyereség hárul literaturánkra e' fordításból? — könnyű onnan megítélni, hogy itt egy minden idők geniejének remeke adatik, még pedig egyenesen az eredeti nyelvből. Ha ugyan ezen nagy genienek Hamletje, Kazinczy által németből fordítva, nem csak 1790-ben nyereség volt, hanem literaturánkban, melly inkább

csak a' nemklaszszikus drámai munkák leforgatásaival van elárasztva, mind e' napiglan is becses nyereség, annál kevésbbé tagadhatjuk meg ezt az érdemet e' jelen munka érdemes fordítójától, ki első ismerteti velünk e' minden nemzetektől bámult 's még eddig el nem ért dramatikust az erediti kutfőből, és annálfogva közelebb viszen bennünket az ő eredeti belső szelleméhez, melyet a' nagyobb rész még eddig kénytelen vala idegen tolmácsolatok után ismergetni. — Itt ismét sajnálja Rec. hogy e' munkának való becsét, az eredetivel öszve hasonlítva, ki nem tüntetheti; azonban a' bojtorjánkodó kritikusoknak (19 l.) maga is azt mondhatja, hogy ha talán ez az általtétel tökéletes hiv nem volna is, tartsuk meg, hogy ez a' Shakspeare magyarosításában legelső próba. Hány próbát tettek már a' mivelte Németek, 's valljon melyik dicsekhetik közülök tökéletességgel? Mind a' mellett is a' Wieland, Eschenburg, Vosz, Schlegel 's Fieck nevek e' tekintetben is méltó becsben tartatnak az ő honosaik érdemét az időhez 's környülményekhez képest háládatosan megismérni tudó nemzetnél. A' Magyar, fájdalom! a' literatúrában is a' Tanais discors *) vizét akarja uralkodóvá tenni. Sokan még tiszteltebb kritikusaink közül is azzal képzelik 's akarják a' mostani jobb reményű elméket a' tökély útjára vezérteni, hogy az előttünk 's darabosabb uton dolgozókat minél vastagabb színekkel festegetik, sőt többször kiméletlenül korbácsolják is, holott tisztók az volna, hogy az elébbeniek foggyatkozásait, egész egyenességgel ugyan, de egyszersmind tartozó kiméléssel felfedezvén, ne felednék az idők 's környülmények hatalmát, sőt kimutatván azt a' hálára méltó érdemet, hogy ők kevésbbé kedvező időkben 's állapotban is a' haza oltárán tömjénezni kívántak, ez által serkentének a' nemesbb ihletű ifjakat nagyobb 's tökéletesbb áldozatok tételére a' mostani szerencsésbb korban. Mi a' következése a' nagyobb 's competensebb kritikusok ezen bánásmódjának? már csak eddig is láthatjuk. Ez t. i. hogy a' jelesebb tehetségű, de még tapasztalatlan ifjak az idő-nap-előtti szeles leczkézgetésekre ragadtatnak, és a' régibb bajnokokon már semmi lerángatni valót nem lelven, a' mai, sok munkával 's dicséretes törekedéssel fáradozó tudósokon töltik ki kritikai viszketegöket, 's elkapatva az ifjui igen nagy hév által, a'

*) Lásd: Rajzolatok a' Magyar Nemzet' legrégibb történeteiből. Figyelem gerjesztésül kiadta Horvát István, 8. Pesten. 1825 63 lap.

melly sejtí 's nagy tüzzel kergeti a' tökélyt, de nem tudja még megfontolni, mennyibe kerül annak csak részszerént is elérhetése; ütnek, csapnak mindent, a' mi az ő ideájoktól csak legkissebb részben is elhajlik; még pedig ifjúi pajkosságból úgy intézik a' csapást, hogy az ne csak a' művet, hanem a' művészt is (a' régi nyelv szerént) derekasan megpiricskelje; ha pedig mindenből kifogynak, utóljára mestereik ellen fordítják a' korbácsot 's azoknak is juttatnak. Ne vessen ellen senki, hogy ez a' literaturának igen sokat használ, mert az érett gondolkozásu ember jól tudja, hogy az okos kritika nagy hasznu dolog, de épen azért szívéből is ohajtja, hogy a' kritika okos legyen. Az illy hivatlan piszkálásoknak 's pajkos sértegetéseknek pedig ha egyéb kárait nem említjük is, valljon nem elég e az idővesztés? melly a' halandó embernek kipótolhatlan veszteség. Mig illy hitványságokkal 's nem ritkán alacsonyyságokkal rongálják magokat 's másokat né-melly jelesbb tehetségű ifjaink: mennyi valóságos hasznokat tehetnének addig hazánknak az egyenes uton! De ezek bővebb fejtegetésének itt helye nem lévén, Rec. óhajtja, hogy a' kölcsönös egyesség 's egymás érdemének méltány elismerése (recognostalása) vezérelje a' nemet, de egyszer'smind fáradságos pályán literátorainkat, — 's valamint azt, a' mi a' magyar Macbethben vélekedésével nem egyezett, őszinte egyenösséggel kijelentette, úgy itt is tiszta szívvvel mond köszönetet buzgó fáradozásáért a' Macbeth fordítójának.

A. BALOGH SÁMUEL.

